

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Biletimiz İstanbul'a Kesildi

MIGIRDİÇ MARGOSYAN

Ö Y K Ü

88 MARGOT MARGOT'S BILKIN'S KESIDI

MIGİRDİÇ MARGOSYAN

23 Aralık 1938’de Diyarbakır’da, Hançepek Mahallesi’nde (Gâvur Mahallesi) doğdu. Eğitimini Süleyman Nazif İlkokulu, Ziya Gökalp Ortaokulu, daha sonra İstanbul’daki Bezciyan Ortaokulu ve Getronagan Lisesi’nde sürdürdü. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü’nü bitirdi.

1966-1972 yılları arasında Üsküdar Selamsız’daki Surp Haç Tıbrevank Ermeni Lisesi’nde müdürlüğün yanı sıra felsefe, psikoloji, Ermeni dili ve edebiyatı öğretmenliği yaptı. Daha sonra öğretmenliği bırakarak ticarete atıldı. Edebi çalışmaları-nı aralıksız sürdürdü. Marmara gazetesinde yayımlanan Ermenice öykülerinin bir bölümü *Mer Ayt Goğmeri* [Bizim Oralar] adıyla kitap haline getirildi (1984) bu kitabıyla 1988’de, Ermenice yazan yazarlara verilen Eliz Kavukçuyan Edebiyat Ödülü’nü (Paris-Fransa) aldı. *Gâvur Mahallesi* (1992), *Söyle Margos Nerelisen?* (1995) ve *Biletimiz İstanbul’a Kesildi* (1998) adlı Türkçe kitaplarını, 1999’da ikinci Ermenice kitabı *Dikrisi Aperen* [Dicle Kıyılarından] izledi. *Gâvur Mahallesi* Avesta Yayınları tarafından *Li Ba Me, Li Wan Deran* [Bizim O Yöreler] adıyla Kürtçe olarak yayımlandı (1999). Türkçe kaleme aldığı *Tespih Taneleri* (2006) adlı anı-romanı yazarın yayınevimizden çıkan son kitabıydı.

Evrensel gazetesinde yazdığı makalelerin bir bölümü Belge Yayınları tarafından *Çengelliğne* adıyla yayımlandı (1999). Aynı gazetede “Kırveme Mektuplar” adlı köşesinde yazmayı sürdüren Margosyan’ın bu makalelerinin bir bölümü Lis Basın-Yayın tarafından *Kırveme Mektuplar* adıyla 2006’da Diyarbakır’da; 1996-99 yılları arasında Agos gazetesinde yayımlanan makalelerinden yapılan bir seçki olan *Zurna* ise 2009’da yine yayınevimizce kitaplaştırıldı.

u s u l g e r e ğ i

Bu kitapta, Ermeni alfabesinden Latin alfabesine yapılan transkripsiyonlarda kurallara uymaktan çok, özellikle Ermenice'ye aşına okurlar dikkate alınarak, telaffuz ağırlıklı bir yazım tercih edilmiştir.

Türkçe yazımda da Adam Yayınları'nın Ekim 1996 basımlı *Ana Yazım Kılavuzu*'na uyulmaya çalışılmıştır. Kürtçe sözcükler ise kendi yazımlarıyla verilmiştir.

Öykülerdeki Ermenice, Kürtçe, Arapça vb. sözcükler ile Diyarbakır ağzına özgü sözcükler italik dizilmiş, dizine de italik olarak alınmıştır.

Diyarbakır ağzına özgü kimi sesleri Latin harfleriyle karşılamak zor olduğundan, yazarın bu ağızla verdiği Türkçe konuşmalarda, kimileri için okuma zorluğu yaratsa da, Diyarbakır ağzının tadını yaşamak isteyen okuyucuları dikkate alarak, örneğin, “k” harfi yerine “ğ” ve “ğh” içeren yazımlardan kaçınmadık. Gerçi bu tadın yeterince verilemediği de söylenebilir. Örneğin, metinde yazarın babasının lakabı Dişçi Ali'ye atfen, “Ali” yerine “Alo” değil de, “Elo” türü yazım, bir ehvenişer tercihidir. Ne var ki “Elo” da bu adın Diyarbakır'daki söylenişini karşılamamaktadır. Aslında “a” ile “e” arasındaki bu sesi, mesela fonetik yazımdaki “æ” ile karşılayarak yazarın babasının adını Diyarbakırlıların hitabıyla “Dişçi Ælo” diye yazmayı önerenler olabilir! Bu durumda Diyarbakır'da “hindi” anlamında kullanılan ve metinde elelo diye geçen sözcük de belki “æləlo” diye yazılmalıdır... Dilbilimciler ne der bilmeyiz ama, biz alfabe dışı bırakılan seslerin önemini vurgulamakla yetinelim.

**BİLETİMİZ
İSTANBUL'A KESİLDİ**

A r a s Y a y ı n c ı l ı k
İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 231/Z
34430 T nel, Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 252 65 18 - 243 06 02
Fax: (0212) 252 65 19
info@arasyayincilik.com
www.arasyayincilik.com

ARAS -      13

Mıgırdiç Margosyan
Biletimiz İstanbul'a Kesildi

Kapak Tasarımı
Vartan Paçacı

Kapak Fotoğrafı
Mıgırdiç Margosyan ve kız kardeşi Anjel,
Margosyan ailesinin o zaman kiracı olarak oturduğu
A acan Dayı'nın evinin avlusunda, "hev "te
Diyarbakır, 1943

  1998, 2010 Aras Yayıncılık

ISBN 978-975-7265-13-9

Baskı
Sena Ofset
2. Matbaacılar Sitesi 4NB7-9-11 Topkapı-İstanbul
Tel: (212) 613 03 21

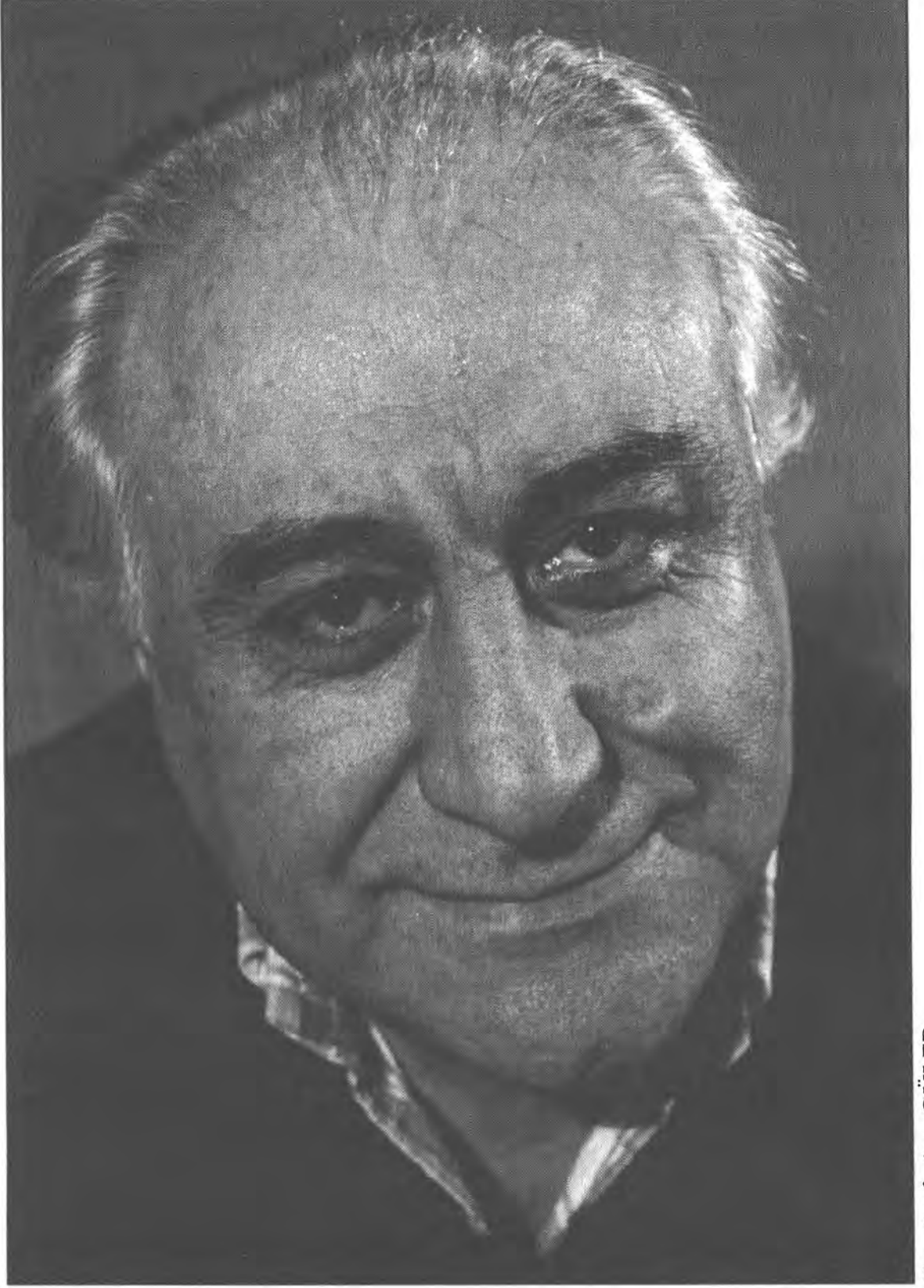
Birinci Baskı: Nisan 1998, İstanbul
Yedinci Baskı: Nisan 2010, İstanbul

BİLETİMİZ İSTANBUL'A KESİLDİ

ÖYKÜ

MIGİRDİÇ MARGOSYAN

Fotoğraf: Ara GÜLER

Mıgırdiç Margosyan
(doğ. 1938 Diyarbakır)

Önsöz Yerine

Bu kitaptaki öykülerin Ermenice orijinalleri İstanbul'da günlük olarak çıkan Marmara Gazetesi'nde, 1969-1988 yılları arasında yayımlanmıştır. İlk dört öykü, yazarın *Mer Ayt Goğmeri* [Bizim Oralar, 1984 İstanbul] adlı Ermenice kitabında da yer almıştır. Diğer üç öykü ise ilk kez, Türkçe olarak kitaplaşmaktadır.

Ne var ki bu kitabı bir çeviri olarak algılamamak gerekir. Orijinallerine sadık kalmakla birlikte, yazar, öykülerini bu basım için Türkçe olarak yeniden kaleme almış, yer yer genişletip değiştirmiştir.

İlk kez Türkçeleşen bu yedi öyküden “Allah..!” (1969) ve “Elmalı Balayı” (1973), Ermenicede *kavaragan kıraganutyun* [taşra/köy edebiyatı] yazarı olarak ünlenecek olan Margosyan'ın edebi serüveninin değişik örnekleridir. Diğer öyküler Margosyan'ın *Gâvur Mahallesi* ve *Söyle Margos Nerelisen?* adlı Türkçe kitaplarında da rastladığımız Diyarbakır'dan yaşam kesitleridir.

Margosyan'ın Diyarbakır yöresini anlattığı ilk öykülerinden birini, “Halil İbrahim”i okuyan Erzincanlı ünlü Ermeni yazar Hagop Mintzuri, bir açık mektup kaleme alır. Marmara'nın 18 Mart 1976 tarihli sayısında yayımlanan bu mektupta övgüler düzen Mintzuri, “edebiyatı unutma, sabahından çal, gündüzünden çal, gecenden çal, eser ver bize” diye çağrıda bulunur Margosyan'a.

Mintzuri'nin açık mektubuna yazarın verdiği cevap bu kitabın ilk öyküsüdür. “Anadili Serüvenim” adlı bu öykü, Mintzuri'nin yazarı değerlendirişindeki çarpıcılığa da ayna tutar adeta. Gerçekten de Margosyan'ın ince mizahına kaynaklık eden iç dünyasındaki kıpırtıyı, sancıyı, duyarlılığı, Mintzuri, 1976'daki açık mektubunda aynen şu sözlerle ifade etmektedir.

“Karakteristik bir gülüşün var, bizim köylerdeki gelinlerinki gibi. Dudaklar kısılıdır, birden parıldayıp sönüverir hani, koy-verilmez o gülüş...”

Halam Heredanlı Yeğsa
ve eniştem Erzurumlu Ohannes'e...
Veya nam-ı diğerleriyle, yani Diyarbakır'daki
yaygın adlarıyla,

Mirye Baco ve Ramazan Dayı'ya...

Onlar benim Diyarbakır'daki son yakınlarımdı.
Halam 1982'den itibaren Diyarbakır'da, sur
dibindeki Ermeni mezarlığında yatıyor. Eniştem
ise artık kendisine "Remezan, Remezaan..."
diye sesleneni kalmayınca göçüp gittiği
Amerika'da daha dün toprak oldu.

Hagop Mintzuri'ye*

Ustam, üstadım,
Lütfedip bir mektup yazmıştınız. Şimdiye kadar çoktan cevaplamam gerekirdi, geciktim. Beni lütfen mazur görünüz, lütfen bağışlayınız.

Ustam, üstadım, bildiğiniz gibi, elinize kâğıt ve kalemi her aldığınızda birşeyler yazıp çizemiyorsunuz, bazen günlerce, bardağı taşıracak o son damlacığın özlemini yaşıyorsunuz. O, işte o son damlacıkla beraber yazma isteği içinizde bir çığ gibi büyüyor, elinize kâğıt kalemi alıp veya daktilonuzun başına geçip bu kez de saatlerce onlardan kopma-

* **Hagop Demirciyan (Mintzuri):** (Armıdan 1886-İstanbul 1978) Ermeni taşra edebiyatının son dönem ünlü temsilcisi. Türkçe yayımlanmış eserleri: *İstanbul Anıları*, 1993, Tarih Vakfı Yurt Yayınları; *Armıdan/Fırat'ın Öte Yanı*, 1996, *Atina Tuzun Var Mı?*, 2000, *Kapandı Kirve Kapıları*, 2001, Aras Yayıncılık.

dan içinizi, duygu ve düşüncelerinizi dile getirmenin tatlı hazzını yaşıyorsunuz.

Mektubunuzu alır almaz, içimde size karşı duyduğum saygı ve sevgi yumağının giderek bir minnet duygusuna dönüştüğünü hissettim. Evet, sizin gibi kadirşinas, usta bir yazara hemen cevap yazmayı düşündüm ama yazmadım, yazamadım, kısacası beceremedim. Neden mi?

Evvela, doğrusunu söylemek gerekirse, sizden böyle bir mektup beklemiyordum. Şaşırdım. Çünkü sizin gibi değerli bir üstadın buna zaman ayırarak, hem de gazete sayfalarından açık bir mektup yazabileceğini doğrusu kırk yıl geçse yine de düşünemezdim.

Ama, ikincisi ve en önemli nedeni de, övgü dolu yazınızın, omuzlarıma yüklediği yükün altında kalmanın verdiği eziklikti.

Beni yücelten edebi mektubunuza, dilimin döndüğünce öz, kısa bir cevap yazmayı düşündüm. Düşündüm ama beceremedim; zira, bildiğiniz gibi, duygu ve düşüncelerinizi kısa ve öz ifade edebilmek için uzun zamana ihtiyaç vardır. Kendimi toparlayıp nasıl yazmam, neler söylemem gerektiğini günlerce düşündüm durdum. Birkaç satırla bunu beceremeyeceğimi geç de olsa anladım. Eh, mektubunuzu da cevapsız bırakamazdım. Sonunda, oturup içimden geçenleri, sizin de her zaman yaptığınız gibi samimiyetle, süslemeden, olduğu gibi yazmayı kararlaştırdım. Ancak böyle size layık bir mektup, size layık bir cevap yazabileceğimi ve sizin de bundan hoşlanıp sevineceğinizi düşünerek kısa bir cevap yerine en uzun yolu seçtim.

Geciken cevap için tekrar özür dilerken, bir üçüncü gerçeği de söylemeden geçersen, dürüst davranmamış olurum.

Evet, saygıdeğer üstadım, bana anadilimiz Ermeniceyle

yazdığınız açık mektubunuzu benim de yine anadilimizde cevaplamam gerektiğini biliyordum. İyi de, benim çat pat, zar zor öğrenebildiğim yarım yamalak anadilimle bunu nasıl becerebilecektim? Daha da doğrusu, bunu kesinlikle beceremeyeceğim korkusunu taşıyordum. İşte bu nedenle de cevap yazmakta geciktim. Ama sonunda kararımı verdim! Dilimin döndüğü kadarıyla, olduğu gibi, yarım yamalak da olsa, kendi dilimizde yazacaktım. Şu an da bu seçimimin isabetli olduğunu düşünüyorum. Neden mi? O halde anlatayım:

Ben anadilimiz Ermenicenin harflerini ilk kez hecele-meye çalıştığım on üç yaşlarındaydım. İlkokul çağını geride bıraktığım o yıllarda, doğduğum Diyarbakır'da, hani derler ya, bıyıklarımın terlemeye başladığı yıllarda bu işe yeni başlıyordum.

Kilisemizin top sakallı papazı *Der** Arsen'in pazar ayin-lerindeki dualarından, İncil'in dilinden "elhamdülillah" bir şey anlamıyorduk! Zaten İncil'deki klasik, eski Ermeniceyi eminim ki papazımız da anlamıyordu ama, iyi kötü okuyup yazabildiği bu dille ezberlediği birkaç dua ile, bu işi kendince, karınca karınca sürdürüyordu. Aslında *Der* Arsen'in bu konudaki sınırlı bilgisi, özellikle anadilini hemen hemen hiç bilmeyen veya çok az konuşan biz gençler için zaten fazlasıyla yetiyor artıyordu bile. Hadi, gençleri bir kenara bırakalım, yaşlı kuşaktan kimilerinin de *Der* Arsen'in karşısına geçip duaların şurasında veya burasında eksikler, fazlalıklar vardır diyecek cesaretleri olabilir miydi? Onu beğenmeyip ukalalık taslayanlar, bu işi ondan daha iyi becerebileceklerine inananlar neden papazlığa soyunmuyorlardı? Dini bilgisi bir hayli engin olduğu söylenen eski papaz eceli gelip

* *Der*: [Erm. "sahip/efendi"] Papazların adlarının önüne getirilen saygı hitabı.

öldüğünde, onun ardından neden hiç kimse ortaya çıkıp papaz olmak için kolları sıvamamış, bu işe soyunmamıştı? Soyunmamış, buna cesaret edememişlerdi; çünkü Diyarbakır ve çevresinde yaşayan herkes gibi artık sağır sultan da biliyordu ki, o yörelerde papaz olmak bilgiden çok, bir bilek ve yürek işiydi! Üstadım, bunu size, sizin gibi Erzincan'ın Armıdan köyünde doğup büyümüş, oralarda uzun süre yaşamış birine anlatmama bilmem gerek var mı?

Hocam, ben ki sizin doksan yıllık ömrünüzü sadece ve sadece bir bademcik sayesinde tesadüfen yaşayabildiğinizi biliyorsam; bademcik ameliyatı olmak için, dağ bayır demeden o yıllarda at, katır sırtında Erzincan yaylalarından, doğduğunuz köyden, Armıdan'dan, Fırat'ın berisinden yola çıkarak genç yaşta İstanbul'a gelişinizi; bir an evvel ameliyat olup yine köyünüze, okulunuza, öğrencilerinize kavuşmayı düşlerken, istemeden, elinizde olmadan bu diyarlarda kalışınızı; ve dönüşünüzü dört gözle bekleyen ananız, babanız ve karınız Voğıdan ile yeni doğmuş oğlunuzu bir daha asla kucaklayamayışınızı, kendi tabirinizle “aniden patlak veren Birinci Harb-i Umumi'nin” sonucu diye biliyorsam; papaz olmak “bilek ve yürek işiydi” gibi boyumdan büyük laflarla size nasıl küstahça tarih dersi verebilirim! Dahası, “neden köyünüze bir daha dönmediğinizi, yolların neden kapandığını, etrafın kan ve baruttan geçilmediği o karanlık günlerde, neden sizin ve sizin yaşıtılarınızın kısmetine bu tür alın yazıları yazıldığını, bunları kimlerin yazdığını niçin ve neden sormadınız” dersem, bana kızmayacağınızı, beni sözlerimden ötürü kınamayacağınızı biliyorum ama, yine de dilim sürçerse bağışlayın.

Sahi, bir zamanlar Robert Kolej'de öğrendiğiniz İngilizce ve daha öncesine dayanan Fransızcanızla bir “kitap kur-

du” gibi okuyarak elde ettiğiniz birikiminizle ve asıl mesleğiniz öğretmenlikle hiçbir ilgisi olmayan işlerde, fırınlarda çalışarak ekmek paranızı kazanmaya çalıştığınız bu şehir-i İstanbul’da, bu diyarlarda, bu yaban ellerde hiç kimseye küskün olmayan affedici, hümanist tavrınızla, kaleme sarılarak, içinizden hiç eksik etmediğiniz hoşgörü ve sevgiyle, hep o Anadolu insanının pirüpak saflığıyla, kitaplar dolu-su, köyünüzü, oradaki yaşamınızı neden ve niçin anlatıp durdunuz? Bu, tarihe, tarihçilere verilen bir ders miydi? Yoksa taşlaşmış yüreklere, özellikle de sağır kulaklara fısıldanan bir yanık türkü müydü?

Papaz Arsen derken lafın ucu nerelere geldi! Ama içimden geldiği gibi yazmaya, içimden geldiği gibi konuşmaya söz vermiştim ya...

Diyordum ki, Diyarbakır’ın kilise kültürüyle haşır neşir olan eski papazı ölünce, yerine onun gibi bilgili, deneyimli biri ne gezer; çarnaçar araya taraya, zar zor bizim *Der Arsen*’i bulmuşlar. Aslında bulmuşlar derken, gerçek olan şu ki, o sıralar kendisi din adamı değil, toylarda, yani düğünlerde, darbuka eşliğinde cümbüş çalıp, şarkı söyleyen bir çalgıcıymış! Üstelik bilekli mi bilekli, yürekli mi yürekli! Eh, sesi de bir papaza yakışır nitelikte! Zaten sesinin ne denli gür ve güzel olduğunun kanıtı da, meşhur Darbukacı Kevo eşliğinde özellikle söylediği şu *maya* değil mi!

“İki dağın arasında kalmışam

Bülbül kimi daldan dala konmuşam

Ne gün gördüm ne de murad almışam

Yazığ bahan, cahal ömrüm çürüttüm.”

Doğup büyüdüğü Elazığ’ın Maden kazasındaki anaokulunda Ermenice okuyup yazma öğrendiği ve sesi de yanık olduğu için “Eh, en uygunu budur, varsın o da geriye kalan

yaşamında gün görsün, murad alsın” diye papaz olmasını önermişler! Kimler mi? Ermeni cemaati ileri gelenlerinden Yemenici Ero, Demirci Mero, Eczacı Hiro! Kilise Yönetim Kurulu’nun da onayıyla İstanbul’a gidip papaz olarak kut-sanıp, patrik hazretlerinin de elini öpünce, çalgıcılık günle-ri noktalanmış ve yeni kutsal görevi başlamış! İşte, başlayış o başlayış. Böylece bir zamanlar sazlı sözlü meclislerde cümbüşü eşliğinde tüm dileklerinin gerçekleşmesi için Tanrı’ya yakaran papazımız, bu kez de kilisede günlük du-manları, mum isleri arasında okuduğu ulvi dualarla, yanık sesiyle Tanrı’yı kucaklamaya başlamış.

Hocam, şimdi gelelim, demin sözünü ettiğim “bu yöre-lerde papaz olmak için yürek de ister, bilek de” faslına... Sa-bahın ilk ışıklarıyla birlikte, İsa’nın adını anıp yüzünüzde haç çıkararak sağ ayağınızla sokak kapısından dışarı adımı-nızı atmış, cebinizde kilisenin, ünlü çilingir ustası Mıtelog-lu’nun yaptığı kocaman anahtarı, bir adım gerinizde yama-ğınız yemenici Şişko Agop yürümektesiniz... Ötede, sokağın bir köşesinde geliş gidişinizi, önceleri Mar Toma Kilise-si’yken, sonradan Ulu Cami’ye dönüştürülen tarihi binanın avlusundaki ünlü güneş saatinin dakikliğiyle izleyip, körpe beyinlerine not eden *dacik*, Müslüman çocukların fırlatıp kaçıktıkları karpuz ve kavun kabuklarından, ezik domatesler-den korunmak hiç mi hüner istemez? Peki, bu çocukların, bu bacaksızların Ermeni, Süryani, Keldani, Pırot* din adamlarını kavun karpuz kabuklarıyla bombardımana tutar-ken bir de ağızlarını yaya yaya bağırdıkları “keşiş, keşiş, gö-tüne bir şiş!” nakaratlarına ne demeli! İyi de, şalvarlı, yalı-nayak, başı kabak bu haylazların sevinç çığlıklarını yanıtsız bırakmak mümkün mü? Hayır! Asla! Öyleyse elinizdeki he-

* **Pırot:** (Diyarbakır’daki Hristiyanların dilinde) Protestan.

zaren çögeninizle, asanızla bu “piç”leri kovalayarak, onları Çırig Fırını’nın önünde bozguna uğratarak, ardından da ta Moşelerin, yani Yahudilerin mahallesine kadar geri püskürterek, bir de onların dilinde art arda sıraladığınız Kürtçe küfürlerle bir güzel kalaylamanıza kim engel olabilir ki! Yazın kavun karpuz kabukları, kışın da içine taş sıkıştırılmış kartoplarıyla sürüp giden bu olağan meydan muharebesinden dönmenizi dört gözle beklerken, kilisenin kapısında mihlanıp kalan, göbekli olduğu için bu tür kovalamacalarda hiç de becerikli olmayan Agop’un yanına kan ter içinde dönerrek, zafer kazanmış bir kumandan edasıyla siyah ceketinizin iç cebinden çıkardığınız kocaman demir anahtarla kapıyı açtıktan sonra büyük bir huşu içinde kilise avlusundan içeri girip, ardından da Tanrı’nın huzuruna çıkarak demin verdiğiniz savaş nedeniyle, bu kez de dualar eşliğinde günah çıkarmak için yürekli ve bilekli olmaya sahiden gerek yok mudur hocam?

Papazımız *Der Arsen*’in eskiden toylarda şarkı, türkü, hoyrat, yanık mayalar okuyarak ve kuruyan boğazını evde yapılmış nefis şaraplarla ıslatarak icra-i faaliyette bulunuşu ile yeni “kutsal” mesleği arasında uzaktan yakından hiçbir ilgi yoktu ama, yine de bazı benzerlikler vardı. Kim bilir belki de bu yüzden yeni işine çok çabuk ayak uyduruyor, giderek de hürmetle karşılanıyordu. Eski mesleği çalgıcılıkla yeni mesleği papazlık arasındaki en belirgin benzerlik, dün olduğu gibi bugün de, öncelikle güzel sesini kullanmasıydı. Ayrıca musikideki üstün yeteneğiyle dağarcığındaki uşşak, dügâh, eviç, yegâh, saba, tahirbuselik, suzidil, nişaburek, neva, muhayyerkürdi, acemkürdi makamlardan herhangi birine Ermenicedeki duaları ustalıkla uyarlayarak Hazreti İsa’nın elçiliğinde Ulu Tanrımızın ku-

lağına duyurmaya çalışması, zamanla bu yeteneğini daha da geliştirmesi, başarılarına başarılar katıyor, bu işe soyunmasının ne denli isabetli olduğunu kanıtlıyor, haklı olarak tüm cemaatin gurur vesilesi oluyordu. Eskiden beri toylarda, düğünlerde sıkça dinlenen, hatta neredeyse ezbere bilinen bu makamlar, bu kez kilisede, Tanrı evinde, Şişko Agop'un her tarafı günlük kokularına, günlük dumanlarına boğarak, elinde sallayıp durduğu gümüş, antika buhurdanlığın minik çingiraklarının seslerine, çın çın öten melodilerine ve eriyerek ağlayan mumların islerine karışıyordu. Dahası, papazımız içli ve yanık sesiyle daha dün buselik makamında okuduğu "hayırlı sabahlar" duasını, pazar ayininde bir de bestenigar makamında okuyordu.

Papazımız *Der Arsen*, Hazreti İsa'yı kucaklayan Mer-yem'in yağlıboya tablodaki nur yüzüne bakarak hüzmün dolu bir yorumla duayı tamamladıktan sonra, İsa Peygamberimizin kanını temsil eden gümüş kupa içindeki şaraptan bir fırt alarak kutsal duasını sürdürmesi gerekirken, zaman zaman eski alışkanlığından olsa gerek, şarabı fondip ediyor, yumruk yaptığı sağ eliyle de ağzını siliyordu. Kilisede huşu içinde dua eden insanlar da bu şarap dolu kupanın bir di-kişte bitişini görmezlikten geliyorlardı.

Evet, sayın üstadım, Anadolu'nun güneydoğusunda, neredeyse beş bin yıllık bir tarihi geçmişi olan Diyarbakır'da, Süleyman Nazif İlkokulu'nun diplomasını henüz cebime koyduğum o günlerde, yine bir pazar ayininde, papazımız, İsa Peygamberimizin vücudunu temsil eden kutsal minik ekmeği şarap dolu kupaya daldırıp sonra da cemaate dönerek her zamanki gibi "alın, yiyin, bu benim vücudumdur!" diyerek Hazreti İsa'mızın bedenini, ardından da şarap dolu gümüş kupayı havaya kaldırarak

“için, bu benim kanımdır!” sözleriyle bize O’nun kanını sunuyordu.

Ben o yaşlarda papazımızın Ermenice söylediği bu sözleri anlamadığım gibi ne anlam taşıdığını da bilmiyordum. Ermeniceyi okuyup yazamadığımızdan, ancak yaşlıların Kürtçe, Zazaca, Türkçe, Arapça ve Farsça kökenli birçok kelime serpiştirerek konuştukları yöre Ermenicesiyle kulağımıza çarpan tek tük Ermeniceyle zaten ne anlayabilirdik ki? Hele hele, papazımız tüm bu “Alın! Yiyin! İçin!” sözlerini, üstüne üstlük bir de iki bin yıllık eski, klasik Ermenice ile aktarıyorsa! Bizler için papazımızın sahnesinde dilini bilmediğimiz bir tiyatro sergileniyordu. Her pazar ayininde aynı sahneleri izleyerek tüm “oyunu” artık ezberlemiştik ama, her pazar aynı tiyatroyu neden seyrettiğimizi de bilmiyorduk.

Doğrusunu söylemek gerekirse, aslında o yaşlarda tiyatronun da ne olduğundan haberimiz yoktu. Çünkü sonradan öğrendiğimize göre ta Antik ağlardan beri Anadolu’nun özellikle batısında, Ege sahillerinde gelişen ve adına “tiyatro” denen şey her ne idiyse, bizim oralara henüz ulaşmamıştı. Neyse, önemli olan şuydu: Pazar ayinlerinde, o kutsal tiyatro sahnesinde, papazımız tarafından büyük bir huşuyla şaraba banılıp sunulan, *mas* dediğimiz ekmeğin *bi krtiğini*, yani bir parçacığını yiyip tövbe ettiğimizde tüm günahlarımızdan arınıyorduk... Diyarbakır’daki Ermeni çocuklarını analarının rahminden çekip çıkardıktan sonra onlara “pilerim benim” diyen yaşlı, cahil Kure Mama’nın doğurttuğu bebelerin avuç ileri kadarcık yufka ile dllendirilmekten ben ve arkadaşlarım, biz Kure Mama’nın pileri, pek de memnun değildik. Eh, doğrusu en az üç saat süren bu pazar ayinleri boyunca ayakta dikilerek aslında anadilimizde ve fa-

kat hiç anlamadığımız bir nevi kuş diliyle oynanan aynı tiyatro oyununu, sırf büyüklerimiz öyle buyurdıkları için mecburen seyrederek, sonunda da cimrice sunulan minnacık bir yufka ile ödüllendirilip, tıpış tıpış evimize yollanmak, biraz haksızlık değil miydi? Ne var ki tüm bunlara rağmen yine de, böylesi kötü düşünceleri aşılıp aklımızı çelmek isteyen şeytanla da başımız pek hoş değildi. Çünkü bu tür düşünceleri aklımızın köşesinden bile geçirdiğimizde günah işleyeceğimizi, günahkâr olacağımızı, o zaman da bizlerin mutlu olması için papazımızın yaptığı duaların boşa gideceğini çok şükür öğrenmiştik. Hatta muhterem papazımızın her fırsatta söylediği “her koyun kendi bacağından asılır” sözüyle aklımızı başımıza toplarken, kendimize örnek olarak da Kasaplar Çarşısı* boyunca çengellerden asılan zavallı koyunları alıyorduk. Böylece top sakallı *Der Arsen*’i, Tanrı ve kulları arasında bunca işi varken, bir de şeytanla uğraştırmayıp ona yardımcı oluyor, şeytanı kovalıyor ve bize reva görülen *bi kırtig* de olsa, Tanrı’nın evinde, İsa Peygamberimizin kilisesinde okunan kutsal yufkayla yetiniyorduk. Zaten aksini yapacak olsak, hemen, sıcağı sıcağına, ertesi pazar, yine kilisede günah çıkarmamız gerektiğini de ezberlemiştik. Eh, her pazar Tanrımızın karşısına günahkâr çıkıp, *Der Arsen*’in aracılığıyla günahlarımızdan arınmayı dilemek de doğrusu biraz yüzsüzlük olmaz mıydı? Üstelik, maazallah Tanrı günahlarımızı silip yazmaktan bıkarak, bir de bunun hesabını Tadastanda, yani “büyük yargılama”da sorup da, bizleri doğruca cehennemin tam ortasına itmez miydi? Gerçi papazımızın ifadesine göre her ne kadar gökteki yüce Tanrımız genelde bağışlayıcı ve de affedici idiyse de eninde sonunda onun da bir sabrı, bir *hulku* vardı. Öyle ya! Pazar

* **Kasaplar Çarşısı:** Şimdiki Kuyumcular Çarşısı.

ayininden sonra kilise çıkışında uslu uslu evin yolunu tutacağımıza kaçamak yapıp Merheli, Dingilhava, Leylek, Küpeli havuzlarına veya çaya, yani Dicle'ye giderek çimdiğimizde, boğulacağımız, geberip “eşek cenneti”ni boylayacağımız endişesiyle, ana babalarımızın bizleri evire çevire dövdüğüne bakacak olursak, Tanrımız hakikaten daha sabırlı, iyi yürekli ve affediciydi! Ama gene de Tanrı'nın işi hiç belli olmazdı! Bakarsın günün birinde, tövbe tövbe onun da kafasının tası atabilir ve bu hesap sorma işini ahret gününü beklemeden de yapabilirdi. O zaman söyleyecek ne bulabilirdik ki! Hayır! Belki de o anda kendimizi korumak, hatta haklı göstermek için çırpınıp didinebilirdik ama, haklı olmadığımızı, hatta zaman zaman yalan dahi konuştuğumuzu bilmez miydi? Bilirdi, hem de bal gibi bilirdi. Onun kocaman gözlerinin içine baka baka yalan konuşamayacağımıza göre, aslında doğruları söylemek en doğru, en dürüst, en akıllıca davranış olmaz mıydı? Evet! Her şeye rağmen biz doğruları söylemeliydik.

Demeliydik ki:

“Ey bizleri yaratan yüce Tanrı Baba, sen zaten her şeyden haberdarsın, her şeyi zaten biliyorsun, bildiğin için de açıkça ve mertçe itiraf ediyoruz ki, kilisemizde, senin beş yüz senelik bu tarihi kutsal evinde, her pazar, üç saat ayakta dikilerek kendi anadilimizde sanki biliyor, sanki anlıyormuş gibi papağanlara özenerek ezberlediğimiz o üç beş duayı tekrarlamaktan doğrusu bıkıyoruz! Ayakta durmaktan yoruluyoruz! Belimiz budumuz tutuluyor! Büyüklerimiz, analarımız, babalarımız, yaşlı nene ve dedelerimiz, kilisedeki tahta sıralarda arada bir de olsa oturup dinlenebilirken, biz küçükler, özellikle de *şabig* giyenler, yani kilise ayin gömleği giyip koroya katılanlar, tıpkı papazımız *Der Arsen*

gibi, bu oturma faslından nasibimizi alamıyoruz; çünkü tören elbiseleriyle huzuruna çıktığımız yüce evinde, oturmamıza izin vermemiş, uygun görmemiş, hatta yasaklamışsın! Eh, biz de senin bu buyruğunu yerine getirmek için söz dinlemesine dinliyoruz ama, bunu nasıl gerçekleştirdiğimizi bir de bize sor!”

Peki, yüzsüzlük edip tüm bunları dile getirdikten sonra, kötü çocuklar gibi bir de şöyle söyleyebilir miydik:

“Tanrı Baba, kusura bakma ama, her pazar senin evinde aynı filmi seyretmektense arada bir de olsa babalarımızdan beyaz, gümüş yirmibeşliği havada kapıp Şehir Sineması’na gitmeyi düşünüyoruz! Hele hele, Tarzan’ın ağaçlardan ağaçlara sarmaşıklerle atlarken bir taraftan da “Aaaaiiaa!” diyerek bağırmalarına, aslanlarla boğuşmalarına, oğlu Boy’un, karısı Jane’in maceralarına bayılıyoruz! Bir de Çita adlı maymunun bir kenarda oturup elindeki muzı soyarak afiyetle yiyişini izlerken onu kıskanıyor, hasetimizden çatlıyoruz! Çita muzı yerken bizler muzun tadını bilmesek de yalanıp yutkunuyoruz! Kavun ve karpuzdan başka doğru dürüst bir meyve de bilmediğimizden sırf muz yiyebilmek için Çita olmaya bile allahvekil razıyız! Ama olsun! Muz yiyemesek de, yine de kilise yerine sinemaya gitmeyi ve Gerenimo’nun, bu büyük Kızılderili şefin parıldayan baltasıyla Beyazlara karşı mücadelesini seyretmeyi tercih ediyoruz vesselam!”

Hazır, yüzsüzlüğü ele almışken, yoksa devamını şöyle mi getirmeliydik:

“Sinema çıkışında bizler de Gerenimo’nun savaşçıları gibi bir taraftan ‘uguma, numuna, namuna” diye konuşurken, diğer taraftan da kendi aramızda kıran kırana, alt alta, üst üste savaşıyorduk ama, aynı yöntemlerle, aynı savaş

sahnelerini bizlere uygulamak isteyen *dacik* çocuklarının ordusu karşısında tabanları yağlayıp doğruca ‘Gâvur Mahallesi’ne kaçıyor, ayaklarımızdaki cızlavet lastikleriyle cızlamı çekiyorduk. Çünkü sayıları her zaman bizden daha çok olan bu çocuklarla başımız pek de hoş değildi. Neden mi? Nedeni sendin yüce Tanrım! Evet! Onlar her fırsat bulduklarında, bizleri her defasında bir köşeye sıkıştırdıklarında ‘ula, eşedin getir, gaur oğli gaur!’ diyerek senin ‘hak din’in olan Müslümanlığa davet ediyorlardı. Bu davet yalnız sözle değil, çoğu kez de sille, *tekmük*, *zumzuk*, *zopa*, taş eşliğinde oluyordu. Bu davete icabet edip o sözleri tekrarlayacak gâvurların artık Müslüman olacaklarını bildiğimizden, dayak yeme pahasına da olsa ağızımızdan bir türlü ‘la ilahe illallah...’ sözleri dökülmüyordu. Evet, Tanrım, onlar senin adına tepemize çullanıyorlardı, bizler de yine senin adına bu çileye katlanıyorduk. Ya, işte böyle Yüce Tanrım..!”

Üstadım, konunun birini bırakıp diğerine atlıyorum ama, elimde değil! Neyse, diyordum ki, bir yaz gününün öğle sıcağında babam Dişçi Sarkis, diğer adıyla Dişçi Ali Usta, yemekten sonra, her zamanki gibi yarım saatlik öğle uykusuna, bu tatlı şekerlemeye kendini hazırlayıp, kıtık dolu yastığına başını dayayıp sedirimize uzanmadan önce, elim tutuşturduğu bir defter, bir kalem ve boynumdan astığı bir silgi ile bana dönerek şöyle dedi:

“Al bu kalemi defteri, get *Der Baba’nın** evine!”

Ben babamın bu sözlerinden pek bir şey anlamamakla beraber, yine de ona şöyle diyemedim:

“Okullar yeni tatil oldu. Daha düne kadar zaten defter, kalem ve öğretmenlerin esiriydim! Bir parça nefes almaya benim de hakkım var! Arkadaşlarımla yaz tatilinin keyfini

* **Der Baba:** Papazlar için, halk ağzında ‘aziz peder’ anlamında hitap. Bkz. s. 11

asırlardan beri ‘es’ler çizip tembel tembel akan Dicle’de çimerek, oltayla veya sepetle balık avlayarak, havuzlarda yüzererek, eşekarılarının yuvalarını dağıtıp onlarla savaşıarak çikarmak istiyorum! Dahası, çataallastiğimi, sapanımı kaptığım gibi Benusen, Efsel bahçelerinde kuş avlamayı, yazın bu sıcağında, dut kuşlarının bollaştığı bu dut mevsiminde, Mardin Kapı bahçelerindeki dut ağaçlarında iştahla dutları gagalayan beyaz benekli, siyah, iri dut kuşlarını avlamayı düşlerken, papazımızın evinde ne işim olabilirdi ki!?” Soramadım. Soramadım. Neden? Çünkü, babam emretmişti, ben de uymak zorundaydım! Çünkü bizim evde dünya kuruldu kurulalı Tanrı’nın kurallarından sonra bir de onun kiler kadar kesin olan babamın kuralları geçerliydi. Söylenen yapılmalıydı! “Neden” ve “niçin”ler, ancak terbiyesiz çocukların soracağı şeylerdi! *Der Arsen* kilisede nasıl Tanrı’nın temsilcisi idiyse, evimizde de Tanrı’nın temsilcisi babamdı! Onun “al kalemi defteri, git papazın evine!” buyruğuyla aldım kalemi defteri, düştüm yola. Aslında “düştüm yola” derken abartmış olacağım; zira yol dediğin bizim iki adım ötedeki sokaktı. *Der Arsen* burada kilisemizin vakfiyesi olan evde, karısı ve çocuklarıyla oturuyordu. Aynı evde, avluya bakan odada da yaşlı ve kimsesiz bir kadın olan Pıruş Baco ile ihtiyar Cüce Garabed yaşıyorlardı. Onlar da Birinci Harb-i Umumi’den nasiplerini fazlasıyla almış, böylece yalnız başlarına kalmışlardı.

Aslına bakarsanız *Der Arsen*’in evine bu ikinci kez gidişimdi. Birincisinde, yine böyle sıcak bir yaz gününde, anam, Değirmenci Kürt Uso’nun değirmende öğütüp getirdiği unumuzu eledikten sonra, kalaylı bakır tasa, *uskuraya* doldurduğu bir parça unu elime tutuşturmuş, götürüp papazımızın karısına vermemi istemişti. Papazımız her pazar

ayininden sonra dağıttığı minik, yuvarlak, yassı ve üzerinde çarmıha gerilmiş İsa Peygamberimizin kabartması olan kutsal ekmekleri bu has unlardan yapıyordu. O gün de, anam, taze unumuzdan kilisemiz için bir *uskura* doldurup göndermekle, kilisemize bağışta bulunmuş oluyordu. Babamın alinteriyle kazandığı undan papazımız kutsal ekmek hazırlayarak, o pazar özellikle ailemiz için dua ederek, kilerimize doldurduğumuz unların Halil İbrahim bereketiyle çoğalmasını Tanrı'dan dileyerek aracı olacaktı. Ne ki bu kez, bu ikinci gidişimin nedenini tam bilememekle beraber, elimdeki kalem, defter ve boynumda asılı silgiden sezinlediğim kadarıyla, yine birşeyler yazıp çizecek, birşeyler okuyacaktım, ama ne?

Kapının *şakşakosunu* çaldığımda, kapıyı papazımızın kızı Araksi açmıştı. Araksi, Süleyman Nazif İlkokulu'ndan sınıf arkadaşım. Ama okul dışında arkadaşlık, törelerimize göre yasak olduğu için, okul kapanınca arkadaşlığımız da bitmişti. O, evde her kız gibi anasının dizinin dibinden ayrılmamayı, çorap yamamayı, hamur yoğurmayı, ayran aşı pişirmeyi, Singer makineyle dikiş dikmeyi, kanaviçe işlemeyi, dantel örmeyi, leğende küllü suyla çamaşır yıkamayı, çamaşırları tahta tokaçla tokaçlamayı öğrenirken, ben de dayım Demirci Haço'nun, diğer adıyla Demirci İsmail'in yanında çıraklığa başlamıştım. Zaten *Der Arsen*'in evinden çıkar çıkmaz doğruca dayımın dükkânına yönelecek ve körük çekerek dayıma yardımcı olacaktım. Araksi sokak kapısında beni görünce, o da, benim gibi nedenini bilmediği bu ziyaretten dolayı şaşalamıştı. Arkadaşlığımız okul sıralarında kaldığı için, genç bir kızın bir deliklanlı karşısında alması gereken tavrı ister istemez hemen takınmış, utançla, kızararak başını önüne eğmiş, bir adım geri-

leyerek, beni sokak kapısından içeri sessizce buyur etmişti. Ben de adımımı eşikten içeri atarken zar zor duyabileceği ürkek, çekingen bir fısıldamayla beni babamın gönderdiğini söylemiştim.

Sınıfımı geçtiğim için babamın ödül olarak aldığı kırmızı yeni yemenimin gururuyla içeri girerken, avlunun bir kenarında sırtını duvara yaslamış, asma *daldası* altında, asma gölgesinde oturan ve o sıcakta kısacık dört şiş ile dört renkli yünden çorap ören şişko *Erezkin** Baco'yu gördüm. *Erezkin* Baco, niçin geldiğimi herhalde elimdeki defterimden, kalemimden ve boynumdaki silgiden anlamış olacak ki, bana yanındaki kürsüyü işaret ederek oturmamı, öğlen uykusunda olan *Der Baba* uyanıncaya kadar beklememi söyledi. Araksi hemen ortarlardan kaybolmuş, mutfakta, belki de kilerde gözlerden uzak bir köşede, kuytu bir yerlere çoktan gizlenmişti.

Oturduğum kürsüde kucağımdaki defter ve kalemimle *Der Arsen*'in uyanmasını beklerken, zaman nedense bir türlü geçmiyordu. Güneşin avludaki taşları pişirdiği bu cehennem sıcakta, asma yapraklarının hiç kıpırdamadığı bu çardak altında, sıkıntıdan patlıyordum ama, beklemekten başka yapacak hiçbir şeyim yoktu. Gerçekten de yapacak hiçbir şeyim yok muydu? Peki ya daldan dala konan dut kuşları? Ya Dicle'nin serin, bulanık suları?

Yaşlı Pıruş Baco, eyvanda, bir şiltenin üstünde horlamaktan çok, arada bir “puf puf” puflayarak oturduğu yerde uyuyordu. Onun hemen yanıbaşındaki bir başka şiltede ise, uyuyup uyumadığı pek de anlaşılmayan köse, Cüce Garabed sırtını duvar dibindeki bir yastığa dayamış oturuyordu. Bu kimi kimsesi olmayan Gerc Garabed'in, Cüce Gara-

* **erezkin**: [Erm. yeretsgin] Papaz karısı.

bed'in, uyuyup uyumadığı belli değildi; çünkü gözleri doğuştan görmüyordu ve hep kapalıydı.

Yaprak kımıldamıyordu. Arada bir tepemde vızıldayıp duran sineklerin dışındaki bu sessizlik beni çıldırtıyordu. *Erezkin* Baco ustalıkla yün örerken şişteki son ilmeğe geliyor, son ilmeği de atarak şişi çekiyor, yeni ilmeklere başlayacağı zamanlarda, başını kaldırıp bana şöyle bir göz ucuyla bakıyor, yeknesak, biteviye atacağı binlerce ilmeğe doğru yol almak üzere başını yine işine eğiyordu. Geçip giden bunca zaman zarfında benim mevcudiyetim hemen hemen unutuluyordu. *Der Arsen* daha ne kadar uyuyacaktı? Ne zaman uyanacak, bu yaz sıcağındaki çilem ne zaman bitecekti? Bitecek miydi? Hayır! Hayır! Kalemli, defterli yeni çilelerin başlangıcındaydım!

Cüce Garabed oturduğu şiltesinde hafif bir hareketle sırtını yastığa biraz daha dayayıp, iki elinin parmaklarını sıkıca kenetleyip, başparmaklarını birbirlerinin etrafında ve göbeğinin hizasında durmadan çevirmeye başlamıştı. Demek ki demin uyuyordu ve şimdi uyanmıştı. Onun kendi karanlık dünyasında sessizce sürdürdüğü bu parmak döndürmece eğlencesi, hiç kımıldamayan asma yaprakları altında sıkıntıma giderek sıkıntı katıyor, bu anlamsız yeknesak hareket sinirimi daha da bozuyordu. Oturduğum yerde terleyip, sıkıntıdan patlayarak çile çektiğime göre, bir günahkâr mıydım yoksa? Evet, günahkâr olduğum kesindi. Bugün burada işte o günahlarımın cezasını çekiyordum. Evet! *Der Arsen* uyandığında karşısında diz çöküp mutlaka ve mutlaka tövbe etmeli, günah çıkarmalıydım!

Yandaki odada öksüren papazımızın sesini duyduğumda, bir an için dünyalar sanki benim olmuştu. Papazımız öksürdüğüne göre demek ki uyanmıştı. Hayır, belki de uy-

kusunda öksürmüştü. Ben o ara adlarını *Der Arsen*'den duyduğum ve kilisede de tasvirlerini gördüğüm tüm azizlerden medet umarak, uyanmış olması dileğiyle duaya hazırlanırken, papazımız oda kapısında çizgili pijaması ve top sakalıyla beliriverince, sevinçten tüm duaları unuttum. Gerilmiş yay gibi ayağa fırladım, kucağımdaki defter, elimdeki kalem yere düştü, hemen eğilip aldım. Papazımıza saygıda kusur etmemek için ayakta sessizce dikildim. O, biraz da uyku sersemliğiyle, beni göz ucuyla süzdükten sonra, oturduğu yerde işini sürdüren karısına homurdanarak ilk emrini yöneltti:

“Bahan savuğ bi ayran yap!”

Erezkin Baco bu emir gereğince yer minderinden kalktı, kalkarken bir hayli de zorlandı. Her geçen gün daha da yaşlanıp şişmanlıyor, giderek bir kartopunu andırıyordu. Zaten *Der Arsen* ve karısı yan yana geldiklerinde ikisi bir ünlem işareti gibiydiler; ünlemin çizgisi *Der Arsen*, altındaki noktası da *Erezkin Baco*!

Erezkin Baco top gibi yuvarlana yuvarlana doğruca mutfığa yöneldi, çengelde asılı duran beyaz patiska torbadan aldığı iki kaşık yoğurdu kalaylı bakır *uskuraya* koydu, tulumbadan çektiği suyla sulandırdı, tahta kaşıkla bir güzel karıştırdıktan sonra ayranı papazımıza sundu. O ana kadar uyku sersemliğiyle olduğu yerde dikilip duran *Der Arsen*, karısının bol köpüklü ayran dolu *uskurayı* eline tutuşturmasıyla uykusundan uyandı, köşedeki sedire oturdu. Bir baş işaretiyle beni de yanına çağırdı. *Der Arsen*'e ilk kez bu kadar yakın oturuyordum ve ilk kez onun bana sunduğu ayranı karşılıklı aynı *uskuradan* içiyorduk. Bunu, bu “mucize”yi ilk fırsatta tüm arkadaşlarıma anlatmalı ve onları hasetlerinden çatlatmalıyım!

Der Arsen ayranı içtikten sonra rehavetini iyice atmak

için ayağa kalktı, doğruca avlunun orta yerindeki su kuyusunun üzerindeki eskimiş, yer yer yosun tutmuş tulumba-ya yöneldi, tulumbadan su çekip elini yüzünü yıkamaya koyuldu.

Der Arsen daha tulumbanın kulpunu kavramadan ben derhal ayağa fırlayıp tulumbanın başına geçtim. Bunu bizim evde babam yıkanırken hep yapıyordum. Büyükler el yüz yıkadığında onlara tulumbadan su çekmek, bizim oralarda önemli bir saygı ifadesiydi. Papazımız avuçlarını havuz gibi açtıkça, ben tulumbanın koluna bütün gücümle abanıyor, bir taraftan onun, suyu yüzüne “şap! şap!” vurup etrafa sıçratışını seyrederken, diğer taraftan da benim bu hareketimden pek memnun kaldığını, iyi bir terbiye ile büyütüldüğümü, zaten babası da koskoca Kilise Yönetim Kurulu’nun saygın bir üyesi olan benim gibi birinin, başka bir terbiyeyle büyütülemeyeceğini, ayrıca, bu davranışla hem benim hem de beni böylesine terbiyeli yetiştiren anamın ve de babamın hesabına *Der Arsen*’in defterinde artı bir puan yazılmasına vesile olduğumu düşünüyordum.

Der Arsen yüzünü yıkayıp top sakalındaki ayran ve su damlacıklarını da bir güzel sıvazlayıp tulumba suyunun aktığı taş *curuna*, kurnaya silktikten, kaytan bıyıklarını burduktan sonra, deminden beri kuyunun başında beklemekte olan *Erezkin Baco*, bizzat kendi eliyle papazımızın adının baş harflerini işlemiş olduğu peşkiri ona uzattı. Papazımız, elini yüzünü kurulayarak sedirdeki yerine oturdu. Beni bir el işaretiyle yanına çağırdı ve nihayet tok sesiyle ilahi buyruğu iletti:

“Begün senlen Ermence öğrenecağığ, yani ya ‘ayp...pen...kim’den başliyacağığ...”

Evet üstadım, *Der Arsen* bana o gün alfabemizin ilk harflerini, yani “ayp”, “pen”, “kim”i öğretmek için çırpınıp durdu. Ben de Diyarbakır’ın o cehennemi sıcağında onun karşısında terleyip durdum. Evet, ben kesin bir günahkârdım! Eskinin çalgıcısı, şimdi de Tanrı elçisi *Der Arsen*, ben henüz öte tarafa gitmeden, bu dünyadayken, tez elden günahlarımın hesabını soruyordu! Evet, belki de cehennemde yanıp kavrulmam gerektiği için, ben daha on üç yaşında, o yaz sıcağında, böyle işkenceye tabi tutuluyordum...

Üstadım, ben bu işkenceye daha önce de, henüz beş yaşlarında iken bir kez daha tabi tutulmuştum. Yeri gelmişken bir nebze de ondan bahsetsem mi?

Beş yaşında, anadilimi yazıp öğrenmemi isteyen, buna önyak olan yine babamdı, hep kafasının dikine giden, aklına koyduğunu hiç mi hiç ardına koymayan babam Dişçi Ali... Her ne kadar bizim oralarda Ali’lere Elo derlerse de, babam ne Ali ve ne de Elo olmadığını, asıl adının Sarkis olduğunu bilerek, belki de bu yüzden de inatla bana, yani *keklen*, yani “boklu” oğluna, anadilimiz Ermeniceyi ne pahasına olursa olsun öğretmeyi başlıca görev belleyerek ve böylece tüm cihana kendisinin Ermeni olduğunu, Ali isminin kendisine sonradan, Siverek’te Zaza bir köy ağası tarafından verildiğini, Birinci Harb-i Umumi’nin sürgün artığı olduğu için, dört yaşlarında sünnet edilip Müslümanlaştırıldıktan sonra isminin değiştirildiğini, aslında bir *filla*, yani Ermeni çocuğu olduğunu, çocuk yaşta çobanlık yaptığı için okuyup yazma öğrenemediğini, bu nedenle de kendi anadilini hiç olmazsa oğluna öğreterek böylece tarihle bir tür hesaplaşmaya soyunduğunu tüm Diyarbakır’da bilmeyen, duymayan, kala kala galiba bir tek sağır sultan kalmıştı...

Üstadım, babamın 1910’da –sizin kuşağınızın alışkın ol-

duğu eski hesapla 1328’de– Diyarbakır’ın Piran* kazasının Heredan* köyünde başlayan yaşamının sonradan nerelerde noktalandığını uzun uzadıya anlatmama gerek var mı? O zaman mektup yerine roman yazmam gerekmez mi? Hele hele böyle bir romanı sizin nesliniz a’dan z’ye sayfa sayfa, satır satır, noktasına virgölüne varıncaya kadar tüm burukluğuyla, acı gerçeğıyle yaşadığına, bunu teninde hissettiğine göre, şimdi benim tüm bu “oldubitti”leri sil baştan tekrarlayıp bunu dile getirmeye çalışmam hem ukalalık, hem de “tereciye tere satmak” olmaz mı? Ne var ki, mektubunuzda, “Yaz! Durmadan yaz! Sabahından çal, gündüzünden çal, gecenden çal, eser ver bize!” diye buyurduğunuz için devam ediyorum:

Günün birinde, henüz ufak bir çocukken, henüz şalvarımın uçkurunu bağlamaktan acizken, yine babam elimden tutarak Gâvur Mahallesi’nde, yani Hançepek’te oturan yaşlı bir kadının evine götürdü beni. Kadının adı Ojin’di; ama hep sıfatıyla birlikte, Varjuhi Ojin olarak anılırdı, yani “öğretmen” Ojin.

Varjuhi Ojin eskiden, yani Birinci Harb-i Umumi’nin henüz gelip çatmadığı yıllarda, yani “develerin tellal, kalburların saman içinde” olduğu günlerde, sizin Erzincan’ın Armıdan köyünde öğretmenlik yaptığınız gibi, öğretmenlik yapıyormuş bir Ermeni okulunda. “Meçhule giden”lerden, “kafle” artıklarından birisiymiş öğretmen Ojin. Anadilini

* **Piran:** Sonraki adıyla Dicle. 1870’lerde yaklaşık 450 haneli kazada, 22 hane Ermeni yaşamaktaydı. Surp Asdvazazin adında bir kilise ve 12 öğrencili bir de Ermeni okulu vardı.

* **Heredan:** Hıredan, sonraki adıyla Kırkpınar. 1870’lerin başında, 18 hanesinde Ermenilerin yaşadığı, 50 haneli bir köydü. Küçük birer kilise ve okulları olan Heredanlı Ermeniler başlıca dülgelik ve dokumacılıkla geçinirlerdi. Yazarın ana tarafından dedesi Garabed de dokuma ustasıydı. Bkz. s. 67.

kitap diliyle konuşup yazabilenlerden, bizim kuşağa kelaynak misali miras olarak kalan biri kısaca...

Ben iki sokak ötede, bir “küçe çıkmaz”da, çıkmaz sokakta oturan Varjuhi Ojin’in evine anaokulu niyetine gidip gelmeye başladıktan sonra, nihayet bir gün, babam, “gâvur” damarı kabardığından, merak edip sordu:

“Hele, söyle bağhayım, benim paşşa oğlum, sen Varjuhi Ojin’den ne öğrenmişsen?”

Sahi, ne öğrenmiştim bu bir iki ay zarfında? Anlatayım:

Üstadım, ben orada, bizim Ermenice alfabenin veya babamın tabiriyle, bizim “elifba”nın ilk harfleri “ayp...pen...kim”in yanı sıra başka şeyler de öğrenmiştim. İşe önce, Varjuhi Ojin’in henüz yeni doğmuş, henüz üç dört aylık torununun beşiğini sallamakla başlamıştım!

Ben Çalgıcı Hayg’ın oğlunun, yani Varjuhi Ojin’in torununun beşiğini, daha da doğrusu duvardan duvara gerilmiş salıncağını sallayıp onun uyumasına yardım ederken, diğer taraftan da benden bir iki yaş büyük olan, yine Varjuhi Ojin’in yanında biraz Ermenice ile daha çok da nakış, karnaviçe, örgü öğrenmeye gelen bazı kızlardan da, öğretmenimiz Ojin’in bizleri odada yalnız başımıza bırakarak avluya çıktığı, mutfağa giderek yemek pişirdiği, çamaşır yıkamaya koyulduğu zamanlarda, onların kendi aralarında biraz kıkırdayarak, biraz fingirdeyip gülerek alçak sesle, Diyarbakır Ermenicesiyle söyledikleri bir de mani öğrenmiştim:

“Eğçig enunti Eğse

Şıbeken kızzi disse

Ego eğçig bek mi dur

Eğnem bebuti pese.”

Babamın “neler öğrendin” sorusunu yanıtlamak için o anda aklıma gelen bu maniye ezbere ve hiç şaşırmadan pa-

pağan gibi söyledim. Bunu gururla söylerken bir taşla iki kuş vuruyordum; çünkü öncelikle benim hiçbir şey öğrenmediğimi zanneden babamı böylece hem şaşırtmış, hem de, beni doğurtan cahil kocakarı ebem Kure Mama'yı, hani ikide bir babamın kulağına eğilerek, benim akıllı ve zeki bir çocuk olmadığımı, bundan ebe olarak dolaylı da olsa kendisinin sorumlu tutulamayacağını, bunun Allah'ın bir hikmeti olduğunu, O yüceler yücesinin kimi ailelere aslan gibi güçlü kuvvetli, tilki gibi kurnaz, zeki çocuklar bahşederken babamla anamın kısmetine de benim gibi çok aptal olmakla beraber "eh işte, birazcık idare eder" cinsinden, maymundan meg parmak, bir parmak daha zeki bir evlat ih-san ettiğini, ama yine de oturup kalkıp Allah'a şükretmek gerektiğini söyleyip, onları teselli eden Kure Mama'yı da bir bakıma kendimce yanıltmıştım! Tabii ben bu maniyi söylerken sözlerinin aşağı yukarı şu manaya geldiğini nereden bilebilirdim:

"Kız senin adın Anna
Pencereme baksana
Gel kız bir öpücük ver
Damat olam babana."

Velhasıl ben nereden bilebilirdim ki, ha bu maniyi söylemişim, ha şu türküyü:

"Dam üstünde un eler
Tombul tombul memeler
Memeler başkaldırmış
Kavuşmuyor düğmeler."

Maniyi bülbül gibi söylediğimi gören babamın başımı, kıvırcık siyah saçlarımı okşayıp benimle gurur duymasını beklerken, ansızın ve hiç beklemediğim bir anda enseme indirdiği tokatla birlikte boylu boyunca yere serilmem bir

oldu. Kendimi toparlamama fırsat kalmadan, ayağa kalkmaya çalışırken yediğim bir ikinci tokadın ardından avlumuzdaki su arkına düştüm ve sıırıslıklam kesildim. İyi de, ben ne yapmıştım? Suçum, günahım neydi? Babam neden acımasızca, nasırlı elleriyle tokadı indirmişti? Bunu, daha sonraları yaşıım biraz ilerleyince anlamıştım. Evet, ben henüz *bi kırtig* boyumla babamın karşısına geçerek “tombul memelerden”, “kavuşmayan düğmelerden” söz eder gibi olmuşum! Kure Mama yine haklı çıkmıştı!

Evet üstadım, o gün, o tokat faslından sonra, bir daha Varjuhi Ojin’in yanına gönderilmedim. O gün o tokatla, Varjuhi Ojin’in anaokulundan “şahadetname”mi, bir bakıma babamın ellerinden almış oldum!

Babamın tertiplediğı bu görkemli “mezuniyet” töreninin ardından benim asıl ve resmi talebeliğim, şimdiki adıyla, öğrenciliğim başladı; Gâvur Mahallesi’ndeki, Hançep’teki Süleyman Nazif İlkokulu dönemim... Babam yemiyor içmiyor, ne ediyor ediyor, beni kış yaz demeden bir öğretmenin elinden alıyor, diğerine postalıyordu. O bir kez kafasına koymuş, gâvur inadııyla beni okutup postumdan “büyük adam” yapmaya karar vermişti!

Evet, işte bugün de eyvandaki sedirin bir köşesine çöküp, ardından bağdaş kurup oturan *Der Arsen*’in oturmamı emreden baş işaretiyle, hemen yanına bağdaş kurup otururken, daha o andan itibaren, benim için ne kadar sıkıcı ve can alıcı bir yaz tatilinin başladığını da anladım. Anladım, çünkü Varjuhi Ojin’in yanında ilk kez tanıştığım, her gördüğümde neredeyse midemi bulandıran o kargacık burgacık zor harfleri öğrenmenin ne denli bir engizisyon işkencesi olduğunu bir ben biliyordum, bir de herhalde ulu Tanrı!

Sahi hocam, üstadım, şimdi yeri gelmişken sormak iste-

rim, siz öğretmenlik yaptığınız, Ermenice öğrettiğiniz köyünüz Armıdan'da, nasıl bir yöntem kullanıyordunuz? Anadilimizi nasıl öğretiyordunuz? Sizin zamanınızda dayak, falaka var mıydı? Daha doğrusu var olduğunu biliyorum da, siz hiç bu yönleme başvurdunuz mu? Özellikle benim gibi her şeyi anında şıp diye anlamayan, bir bakıma kaz kafalı, solucan beyinli öğrencilerinize nasıl davranıyordunuz? Bıkmadan usanmadan, bir daha, bir daha tekrarlayıp onların küçücük beyinlerine yerleştirtinceye kadar sabırla zamana karşı mı savaşıyordunuz?

Hani yukarıda Allah olduğuna ve de Allah her yaptığımızı görüp ne yapacağımıza da hep o karar verdiğine göre, burada O'nun, yani Yüce Tanrımızın huzurunda şunu da belirtmeliyim ki, *Der Arsen*, kilisemizde kara cübbesi, top sakalıyla Tanrı'nın huzuruna çıktığı o bitip tükenmeyen pazar ayinlerinde ne denli ciddi, ne denli asık suratlı, çatık kaşlı, ne denli otoriter idiyse, bu yaz sıcağında, bu öğleden sonraki pijamalı haliyle o denli sevecen, güler yüzlü ve de affediciydi. Benim her defasında “ç” yerine “c”, “d” yerine “b” diye sık sık hata yaparak harfleri karıştırmamı, en basit bir *banir*/peynir, en basit bir *çur*/su kelimelerini bile Ermenice yazarken zorlanmamı hep anlayışla karşılıyor, her defasında büyük bir sabırla, yeniden, sil baştan tekrarlayarak öğrenmem için elinden geleni yapıyordu. Ama zaman zaman onun da tepesinin taşı atıyor, zaman zaman tüm sabrını taşıran mankafalığım sonucunda bana pek hissettirmeden, içinden “la havle” çekiyordu. Hatta bir iki kez de kulağımı şöyle bir yoklayıp, hafifçe çekerek bizim Değirmenci Kürt Uso'nun katırının kulağına benzetmek istediye de, bunun pek de işe yaramadığını, bir sonuç vermeyeceğini çok çabuk kavradı. Çünkü gerçek olan şu ki, eğer her yanışımda kula-

ğım çekilseydi, şimdi her halde kulağımın boyu, Uso'nun katırınıninkini çoktan geçmiş, belki de Afrika ormanlarında yaşayan yaşlı fillerin hortumlarını bile sollamış olurdu!

Ustam, ben de, farkında olmadan eveleyip geveleyerek, lafı çekip çekiştirip fil hortumu gibi uzatıyor muyum yoksa? Öyleyse kısa kesmeye çalışayım.

Diyordum ki, o yaz, *Der Arsen*'in tabiriyle bizim “otuz sekiz asker”imizi, yani otuz sekiz harfimizin bir kısmını yan yana getirerek dilimizi biraz heceleyebiliyor, her gün yediğimiz *hatz*/ekmek, *banir*/peynir ve kilerimizden gizli gizli aşır-dığım *çamiç*/kuru üzüm, *ınguyz*/ceviz, ayrıca *dedrag*/defter, *madid*/kalem, *kahana*/papaz sözcüklerini hem yazıyor hem de okuyabiliyordum. Özellikle de papaz sözcüğünün Ermenicedeki karşılığı *kahanayı* her defasında hiç yanlışsız tekrarlamamdan çok hoşlanan *Der Arsen*, arada “eferım, eferım!” diyerek beni yüreklendiriyordu. Peki, ya geride kalanlar? Ya diğer “asker”lerimizin tümünü ne zaman öğrenecektim? Onları da günün birinde farkında olmadan kendimi apar topar İstanbul'da bulduğum yıllarda öğrendim ustam! Nasıl mı? Hadi, müsaadenizle onu da bir çırpıda anlatayım:

1953 yılının bir yaz günü dayım Haço'nun demirci dükkânında bütün gün ha babam de babam kızgın demirleri hınglayarak, pınglayarak bir güzel karşılıklı salladığımız çekiçlerimizle dövmüş, o kızgın demirlerin tüm direnmelerine rağmen kiminden mih, kiminden orak, kiminden kilit, kiminden çengel, kiminden tilki ve kurt kapanı, kiminden de otlamaya bırakılan eşek, katır ve atların ayaklarına takılan köstek, bizim tabirimizle *keyd* yapmış, sonra da yorgun argın akşamı etmiş ve artık dükkânımızı kapatıp paydos etmek üzereyken gâvur babam, Dişçi Ali çıkageldi.

Çarşıdan satınaldığı kocaman bir karpuzu ve aynı bü-

yüklükteki bir kavunu omuzlarıma yükleyerek eve götürmem için verirken, o da her akşam iş dönüşü uğrayıp arkadaşlarıyla bir el *nezere** çevirmek için Balıkçılarbaşı'ndaki genelde Ermeni taş yontucularının uğradığı Taşçılar Kahvesi'ne* doğru yöneldi. Ben akşama kadar yorgunluktan ölmüşken bir de bu angaryaya doğrusu çok kızdım ama, boyun eğmekten başka da bir şansım olmadığına göre, çarın evin yolunu tuttum. Daracık *küçeler*den nefes nefese eve vardığımda, yazın cehennemine güneşi, ertesi sabah erkenden yine gelip taş avlumuza postunu sermek üzere çoktan, Karacadağ'ın ardına sinip gizlenmişti. Anam yufka ekmeğimizi kızgın sacın üstünde pişirmiş, bol domatesli, soğanlı, acı sivri biberli, maydanozlu, hıyarlı çoban salatamızı hazırlamış, şehriyeli bulgur pilavının tenceresini *habeşe*, maltıza yerleştirmiş, kahveden neredeyse gelmek üzere olan babamı karşılamak için yere sofra bezimizi sermiş, onun da üstüne bakır sinimizi koymuştu. Eh, soframız hazır olduğuna ve babam da az önce gazete kâğıdına sardığı bir parça buzla eve geldiğine göre artık yemeğe oturabilirdik. Öyle de yaptık. Anam hemen buz parçasını kırıp bir kısmını tasın içindeki ayrana, geriye kalanını da çoban salatasına attı; kardeşlerim, anam babam, akşam yemeğimizi yemek için sinimizin etrafında çömeldik, bağdaş kurup oturduk. Ha! Unutmadan söyleyeyim: Bizler yemek yerken pek konuşmayız, çocukların konuşması ise günah sayılır! Ben ve kardeşlerim, hiç konuşmadan, günaha girmeden çalakaşık yemeğimizi yedik ve ardından da yatmak için dama çıktık. Zaten bizler genelde

* **nezere:** Dört iskambil destesinin “onlu, oğlan, kız, papaz, birli”lerinden oluşan seksen kâğıtla, iki, üç veya dört kişi arasında, koz belirlenerek oynanan el açmaya dayalı oyun

* **Taşçılar Kahvesi:** 1950'li yıllarda varlığını sürdüren bu kahve Balıkçılarbaşı'nda Melik Ahmet Caddesi'nin açıldığı yıkımlarda yok olmuştur.

yemek yedikten sonra hemen yatağa koşarız. Hatta bunun için bizim Diyarbakır Ermenicesinde şöyle bir deyiş de vardır: *Hetz u pertz*, yani “Ye aşını, koy başını!”

Diyarbakır’ın o cehennemi sıcağında bizler yaz boyunca damlarda, tahta *taht*larda yatardık. Neden mi? Bunu, öncelikle kerpiç duvarlarımızda yuvalanmış, soktuğu zaman öldürebilen yedi boğumlu akreplerin gece bizlerle koyun koyuna yatmasını engellemek için yapardık. Sonra da sıcak yaz gecesinde açık havada yatarken, gökyüzünün o esraren-giz yıldız yumağının altında uykuya hayallerle dalmak için...

O gece ben *taht*ımızda sırtüstü uzanmış, bir taraftan yıldızlar aleminin gizemini izlerken, diğer taraftan da tüm hayal gücümle dayımın yanında birkaç sene daha çalıştıktan sonra yavaş yavaş demirci kalfalığından ustalığa terfi edeceğimi, sonra da “elim ekmek tutunca” kim bilir belki de kapı komşumuz olan kızlardan Süslü’yle, o da olmazsa kilisede koroda beraber okuduğumuz, zaman zaman da *Der Arsen*’in dikkatini çekmemeye özen göstererek kaçamak bakıştığımız kızlardan Janet’le evlenmeyi düşleyip duruyordum. Ben hayallerimle baş başa yaşarken anamla babam da aşağıda avluda oturmuş, kendi aralarında Kürtçe, zaman zaman da Zazaca konuşup duruyorlardı. Ben onların özellikle Zazaca fısıldaşmalarından hiçbir şey anlamıyordum. Ne ki, laf arasında zaman zaman benim adım da geçtiğine göre, belli ki onlar da benim gibi bir an önce evlenerek yuva kurmamı düşünüyor, bu konuyu görüşüyor, kendi aralarında bana hangi kızın daha uygun olacağını tartışıyorlardı! Bu da tabii ki hoşuma gidiyordu; ama konuyu bana sormamalarına, benim de fikrimi almamalarına kızıyordum. Öyle veya böyle, benim için şu veya bu kızdan çok, öncelikle en kısa yoldan evlenmekti önemli olan! Ben evlenme hayalleri içinde yıldızlara dalıp uyudu-

ğum o akşam, onlar, beni bebek kundaklar gibi kundaklayıp İstanbul'a göndermeyi konuşup durmuşlar meğer...

Bunu, birkaç gün sonra öğrendim.

Üstadım, şimdi haklı olarak "İstanbul'a gitme işi de nereden çıktı?" diyebilirsiniz. Öyle ya, sizin gibi benim bademciklerim şişmemiş, ameliyat olmam gerekmemişti. Aslında kırk yıl bile geçse bir gün İstanbul'a gideceğimi doğrusu düşünemezdim! Ya babam? Hele anam? Onlar da bunu asla düşünmeyecekti ama, gelin görün ki o yaz, o günlerde aniden İstanbul'dan bir turna uçmuş, rahip kılığına bürünerek yıllar sonra Diyarbakır'a gelip konmuştu! Oysa seneler senesi, neredeyse kırk yıl, yani Birinci Harb-i Umu-mi'nin o kapkaranlık günlerinde, yani sizin de bademcik ameliyatı için yola çıkıp bir daha evinize dönmediğiniz, dönmediğiniz o günlerin ardından yolunu şaşırarak Diyarbakır'a konan bu kır saçlı, ak sakallı turna, Anadolu'daki Ermeni çocuklarını toparlayıp okutmak için İstanbul'a götüreceğini müjdeliyordu. Ne zaman ve hangi yıl mı? Damlar-da kalaylı bakır siniler içinde domates sularının salçaya dönüşmesi için güneş altında pişmeye bırakıldığı zaman. Yıl da tamı tamına 1953...

Muhterem hocam, turnanın gelişiyle benim İstanbul'a apar topar postalanmamın başlıca nedeni "anadili"mi öğrenmemdi. Doğrusu, bana kalırsa İstanbul'lara gitmem için bu, hiç de yeterli bir neden değildi. "Anadilini öğrenme" meselesi çok mu önemliydi? Eh! Bunu da bana soran olmadı ki! Gerçi artık boyum bizim Cüce Garabed'inkini geçiyor ve bıyığım da terlemeye başlıyordu; ama anlaşılan o ki, ben babamın ve anamın gözünde hâlâ küçük *keklen* oğullarıydım. *Keklen*, yani, henüz altını pislemekten kurtulamamış bir biçare çocuk!

Benim gibi birkaç *keklenle* birlikte Diyarbakır'dan yola çıktığımızda, istasyona kadar bizi yolculamaya, uğurlamaya gelenler mendil, *marhama* sallayıp evlerinin yolunu tuttuklarında bizler, tren rayının üzerinde kayıp giden tekerlek gürültüleri arasında İstanbul'a doğru yıldızlı bir gecede yol alıyorduk.

Ne tür bir gelecek, ne tür bir hayat bekliyorduk?

İki gün iki gecelik tren yolculuğundan sonra İstanbul'a, Haydarpaşa Garı'na ayak bastığımızda kömür isinden kapkara kesilmiştik. Hepimizin göz akları daha bir ak, dişleri daha bir pak parlıyordu.

Sevgili hocam, size uzun uzadıya bir de Haydarpaşa'dan başlayan İstanbul yaşamımızın sonrasını anlatmaya kalkışsam, hakikaten saygısızlık edeceğimi, sizin kıymetli saatlerinizi, dakikalarınızı haksız yere çalacağımı, belki de ister istemez sabrınızı taşıracığımı düşünerek diyorum ki, eğer izin verir ve uygun görürseniz onu da bir başka gün, bir başka zaman anlatmaya çalışayım. Ancak şunu belirtmeden edemeyeceğim: Diyarbakır'da, Hançepek'te, Gâvur Mahallesi'nde başlayan, ancak benim fikrim dahi alınmadan, alelacele, sadece ve sadece anadilimi öğrenmem için İstanbul'a postalanmamın ardından, geriye kalan yaşamımı, benim hiç de hayal edemeyeceğim şekilde etkileyen o anın, o yolculuğun gerisinde bıraktığım Türkçe “gâvur!”, Kürtçe “*filla!*” sözcüğü, daha İstanbul'a ayak basar basmaz götürölüp yerleştirildiğimiz Şişli'deki Karagözyan Ermeni Yetimhanesi'ndeki Ermeni çocukların ağzında bu kez alaylı şu cümleye dönüşmüştü:

“Koşuuun! Koşuuun! Anadolu'dan Kürtler gelmiş..!”

Allah'ın Ataşı...

“Gözün kor olmiya, di hade!”

Çocuk, “gözün kör olmasın, hadisene!” sözlerini duymuyor, oyuncak tahta arabasının kırık tekerini onarmaya çalışıyordu.

“Ehey, köpeğin oğlu, di hade!”

Çocuk, kulakları sağırmış gibi, oralı olmuyor, ver ha çekici indiriyordu: tik-trak... tik-trak...

“Yere girmiyesen! Ula, ğhamur su kesıldı, teştten taş-ti..!”

Hamurun ekşimesi, sulanması, kabarıp teknedен taşması, on yaşlarındaki çocuğun hiç de umurunda değildi.

O, çömeldiği yerde, ha babam de babam çekiç sallıyor, bir yandan da burnunu çekiyordu.

“Ula, Allah belan vermiye! Ula, eşşegin oğlu, heyvan oğlu heyvan. Tez, birağh o çeküci elinden, ğhamuri al, furuna apar!”

Anası gelip başına dikilince, çocuk, telaştan şaşırıp çekici parmağına indirdi. Zonklayan parmağının acısıyla kıvrılırken, ansızın bir de ensesine anasının nasırlı elleriyle indirdiği tokadı yiyince boylu boyunca yere serildi. Arabanın tekeri yuvarlandı, tulumba suyunun avlu boyunca akıp gittiği arka düştü...

“İki seğettir boğazım patladi, köpeğin oğlu! Kağh, savuş, ğhamuri apar diyyim, sen heeeç orali olmisan, diyi-sen zahar sağır olmışsan!”

Çocuk, bir gözüyle arkın sabunlu sularında yan yatmış boynu bükük tekerleği izlerken, diğer gözü de anasının kızgın, ekşimiş suratında gezindi. Hiç beklemediği bir anda ensesine acımasızca inen tokadı sindiremedi, hırsla, hışımla ayağa kalkıp bağırdı:

“Zati götürecağtım! Ne vurisan? Zati...”

Sözlerine devam edemedi. Gözyaşlarını uzun kirpiklerinin ardına gizledi.

Anası, teknenin kenarından taşmakta olan hamuru bir bez parçasıyla örterken, kalaylı bakır leğeni aceleyle çocuğun başına yerleştiriyor, bir yandan da söylenmeye devam ediyordu:

“Canım çığhti, beni *zantari* ettın! Çabuğ cehnem ol...!”

Çocuk, başındaki koca hamur teknesini iki yanından sıkı sıkı tutarak sokak kapısından dışarı çıkarken anası ardından bağıırıyordu:

“Furunçiya söyle, ataşa yağhın koymasın, koltuğa atsın,

üstüne de çarşı nişani* çeksin, ince etsin. Mahle nişani* çekmesin, içi ğhamur kalmasın. Eyi pişsin. Unutmiyasan ha..!”

Diyarbakır’ın dar sokaklarından, *küçelerinden*, örtme altlarından geçti. *Kastalın*, çeşmenin yanından, önce Badanacı Kevo’ların, ardından da Keldani Marangoz Hanne’lerin evine doğru yöneldi. Hanne Dayı’nın oğlu Jozef yaşıtıydı. Şimdi ne yapıyordu acaba? O da fırına mı gitmişti, yoksa Gâvur Meydanı’nda diğer arkadaşlarıyla beraber “ana ana birinci”*, “birdirbir”, “çatal matal”*, “çelikçubuk”, “aşık”, *ğar**, *kortig** mi oynuyordu? Belki de *çatallastığını* alıp Benu-sen bahçelerine dutkuşu avlamaya gitmişti. Kim bilir, belki de Dıngılhava, Leylek, Merheli, Küpeli havuzlarından birinde çimiyor veya Dicle nehrinde oltayla balık avlıyordu... Ama oralarda değilse, anasıyla beraber Deve, Çardaklı, Paşa, Suakar hamamlarından birine de gitmiş olamazdı. Çünkü kendisi gibi, yaşıtlarını da “bu sipa böyümiş, katır ğeder olmuş” diyerek artık kadınlar hamamına almıyorlardı. O zaman onu başka bir *kulligte*, başka bir köşe bucakta arama-

* **çarşı nişanı / mahalle nişanı:** Diyarbakır’da, hamuru evden yoğrulup mahalle fırınlarında pişirtilen parmak kalınlığındaki esmer “ev ekmeği”nin eni bir, boyu üç karış ve bir tarafı üçgen olurdu. Fırıncı, böyle biçimlendirdiği hamura, iyi pişsin diye, ya elinin sırtıyla boylamasına bir iki hat çekip daha kolay olan “mahalle nişanı”nı koyar veya kendi unundan ekmek yapıp satan çarşı fırınlarının yuvarlak beyaz “çarşı ekmeği”ndeki gibi, iki elinin parmak uçlarını gezdirerek, göz göz “çarşı nişanı” koyardı.

* **ana ana birinci:** Oyuncuların, irice taşlarını gülle gibi atıp küçük hedef taşı uzaklaştırmalarına ve ebenin bu taşı yerine dikmesine dayalı bir sokak oyunu.

* **çatal matal:** Ebenin, uzuneşekteki gibi, sırtına binenlerin “çatal matal kaç çatal?” diye sorup birden beşe kadar açık tuttukları el parmaklarını bilmesine dayalı oyun.

* **ğar:** Bilye, misket.

* **kortig:** Toprağa bu adla açılan yumruk büyüklüğündeki çukura her oyuncunun kendi misketini uzaktaki bir çizgiden atıp sokarak veya oyuncuların *kortige* koymuş oldukları misketleri, kendisinininkiyle vurup çıkararak misket kazanmasına dayalı bir *ğar* oyunu.

lıydı. Zaten artık kendisi de kararlıydı. Anasının hamur yoğurduğunu gördüğü an kapağı dışarı atacak, sokakta arkadaşlarıyla oynayacak, eve ancak akşam dönecekti, amaaa güneş batmadan... Babasının tokadı anasınınkine hiç mi hiç benzemezdi!

Şeyh Matar Camii'nin kubbesiyle Dört Ayaklı Minare'nin gölgeleri fırını çoktan kucaklamıştı. İçeri girdi, ahşap tezgâha *teşti* güçbela indirdi, 'oooh' diyerek tutulmuş boynunu okşadı, derin bir nefes aldı.

Fırın çok kalabalıktı. Daha önce gelenlerin *teştleri*, ardı ardına dizilmişti. Sıranın kendisine gelmesi bir hayli zaman alacaktı. Canı sıkıldı. Biraz tereddüt ettikten sonra ani bir kararla *teştini* güçlkle başına yerleştirip dışarı çıktı, iki sokak ötedeki Çırig Fırını'na yöneldi.

Evet! Evet! Kesinlikle şanssız, talihsiz bir günündeydi. Çırig daha da kalabalıktı. İçerisi ana baba günüydü. Şehrin tüm kadınları, Türkü, Kürdü, Ermenisi, Yahudisi, Süryanisi, Keldanisi, Kızılbaşı, hepsi sanki söz birliği etmiş gibi, aynı gün hamur yoğurmuş, hep beraber fırının yolunu tutmuşlardı. Arabanın kırılması, parmağına indirdiği çekiç, ensesine yediği tokat zaten kötü bir günün habercisiydi. Bari fırınlar kalabalık olmasaydı ya! Bir an için gerisin geri Çarşı Fırını'na, olmazsa tekrar Şeyh Matar'a dönmeyi düşündü, ama gözü yemedi. Boyu kadar ve taşı taşıyacak olan hamur dolu *teşti* o fırından bu fırına taşımak hiç de kolay değildi. Zaten beli budu tutulmuş, boynu ağrımaya başlamıştı. Geri dönecek olsa, fırıncı belki tersleyecek, o kadar milletin içinde kendisini rezil edecekti. Çarnaçar, kalabalık arasından kendine güçlkle yol açarak sıranın en sonuna *teştini* yerleştirdi. Umutsuz bir bekleyiş tüm benliğini, tüm bedenini sarmıştı.

Zayıf, sıska fırıncı, öksüre tıksıra, hamurları *teşt*lerden tezgâha boşaltıyor, az önce anasının, ensesine indirdiği tokat gibi, elleriyle, avuçlarıyla zavallı hamurları tokatlıyordu. Suçsuz, günahsız hamur topakları, fırıncının acımasızca indirdiği darbelerden kaçıp kurtulmak ve kendilerini Yüce Tanrı'nın şefkatli kollarına atmak için başlarını yukarı kaldırdıklarında, bu kez çok daha zalimce inen tokatlara yenik düşüyor, tezgâhın üzerinde yayılıp açılıyor, yassılaşıp genişliyordu. Fırıncı, hamurların böğrüne parmaklarıyla çukurlar açıyor ve bunca işkencenin ardından, sanki yetmezmiş gibi, zavallı hamurları, geniş, tahta küreğin üzerine yerleştirerek, canlı canlı fırına sürüyordu. Açıgözlü fırın da ne hikmetse bir türlü doymuyordu. Fırıncı, boynundaki kırmızı mendiliyle alnını siliyor, kirli mendili su kesiliyor, acı ter kokusu tüm fırına yayılıyordu. O, sıranın kendisine, kendi *teşt*ine gelmesini bekliyor, çile dolduruyordu ama, sıra da bir türlü gelmek bilmiyordu! Oysa arabası da evde öylece yarım kalmış, kendisini bekliyordu: boynu bükük ve tekeri kırık...

“Kimin sırası şimdi?”

Fırıncı sorusuna cevap alamayınca, bu kez daha yüksek sesle bir de Kürtçe soruyordu:

“*Dora kî ye?*”

Kalabalığın içinden siyah çarşafı, yaşlıca, kambur bir kadın, peçesinin altından ürkek, utangaç cevap veriyordu:

“*A min e, ew legena ser wê dantêl kirî ye.*”

Fırıncı, “benimdir, üstü dantel işlemeli leğenin” diyen kadının işaret ettiği leğene uzanıyor, üstünde çiçek motifleri dantel inceliğinde işlenmiş bakır *teşt*i önüne çekiyordu. Leğeni ters çevirip içindeki hamuru tezgâhın üzerine boşaltıyor, dipte, kenarlarda yapışıp kalanları da çelik ıspatulay-

la iyice kazıdıktan sonra, boş leğeni tezgâhın üzerinde kaydırarak peçeli kadının önüne doğru itiyordu. Hamuru yine acımasızca, sille tokat inceltiyor, parmak uçlarıyla göz göz nakışlıyor, ustaca biçimlendiriyordu. Hamur topağını istediği biçime sokunca, geniş küreğin üstüne yerleştirip “trik!” fırına sürüyordu. Ardından da boş durmuyor, hemen yanıbaşındaki dar küreği kapıyor, pişmiş *lavaş*ları, ince ekmekleri dışarı çıkarıp tezgâhın üzerinde kaydırarak, sabırsızlıkla bekleşenlerin önüne, kimine Türkçe, kimine Kürtçe seslenerek, gururla fırlatıyordu:

“Bunlar senin, kirve...”

“*Evana ê te ye birayê min...*”

“*Evana ê te ye xaltî...*”

“Bunlar da senin, baci...”

Fırıncı herkesin yaşına, cinsine, peçesine, mantosuna, kasketine, şalvarına, boyuna posuna bakarak kendince adlar yakıştırıyor, öyle hitap ediyordu. Böylece, pişmiş ekmeklerini *teşt*lerine doldurup evlerinin yolunu tutanlardan kimisi “kirve” olurken, diğerleri de “kardeş”, “teyze” veya “baci” olabiliyordu.

Çocuk, oldum olası şaşmıştı bu işe ve her defasında şaşkınlıktan lal oluyordu. Çünkü fırıncının, pişirdiği bir fırın dolusu ekmeğin içinden, sahiplerini yanılmadan, karıştırmadan, hangisinin kime ait olduğunu bilmesi, *teşt*in şeklini, üstündeki örtünün nakışını aklında saklaması onu gerçekten hayrete boğuyordu. Bu nedenle fırıncıların insanüstü varlıklar olabileceğini düşünüyor, hatta sadece bu sırrı çözebilmek için büyüyünce fırıncı olmayı bile hayal ediyordu.

Büyük leğenler, küçükler, üstü işlemeliler, kalaylılar, kalaysızlar, eskiler, yeniler, sırlılar, fırıncının terleriyle bir-

likte birer birer eridiler. Kendi teştinin ardına yenileri gelip dizildiler ve nihayet sıra kendi leğenine geldiğinde fırıncı seslendi:

“Bu kimin?”

Ses seda çıkmayınca fırıncı kalabalığa dönüp tekrarladı:

“Bu teşt kimındır?”

Kendi teştiydi ustanın sorduğu. Sıranın kendisine geldiğine inanamıyordu. Sevinęle, parmağıyla kendi kendisini işaret ederek cılız sesiyle bağırdı:

“Benımdır, emice!”

Fırıncı, sivrisinek vızıltısını andıran sesini duyunca önce onun kara gözlerine, sonra bodur boyuna ve sonra da koca leğenine baktı, terini sildi ve leğeni ters çevirip boşalttı. Hamurları tokatlamaya başlar başlamaz, o da hemen kırmızı yemenisinin parmak uçlarında yükselerek tezgâhın ardından olanca gücüyle seslendi:

“Çarşı nişani olacağ, emiceeee!”

Fırıncı o gürültüde onu duymadı bile. Bildiği gibi, önce hamuru güzelce dövdü, sıvazladı ve sonra “trik!” fırına sürdü.

“Koltuğa at, emiceeee!”

Fırıncı döndü, tezgâhın ardında, kalabalık içinde zar zor seçilen boyuna küçümseyerek baktı, ölçtü, biçti, başını bir sola bir sağa sallayarak iki kez “nıç, nıç” dedi, işini kendisine öğretmeye kalkan, cırcır böceği gibi ikide bir “emiceeee! emiceeee!” diyerek öten ufaklığa içinden kızdı ve hırsıyla terini sildi.

Hava çok sıcaktı. Dışarıda, adını mahalleye veren Çırığ Çeşmesi’nin başında toplanan kadınlar tenekelerini, güğümelerini, testilerini, sıtılarını, kovalarını bir an evvel doldurup evlerinin yolunu tutmak için birbirleriyle kıran kıra-

na savaş veriyorlardı. ırığ, Ermenicedeki anlamıyla “minik su”, yazın bu cehennem sıcağında akmıyor, sadece “ıp ıp” edip damlıyordu. Çeşmenin hemen yanıbaşındaki akasya ağacının gölgesinde kendi yaşıtı çocuklar ğar, bilye oynarken, o, fırının içinde terleyip duruyor, ekmeklerin pişmesini sabırsızlıkla bekliyor, haftada iki kez onu fırına gönderen anasına içinden kızılıyordu.

Ekmeklerini pişirtip gidenlerin yerine yeni yeni insanlar geliyordu. Fırıncı, bitip tükenmeyen, ardı ardına gelip tezgâhta dizilen leğenlerden pek şikâyetçi değildi. Tezgâhın köşesinde bakır tasın içinde giderek madeni paralar birikiyordu. Tanesini bir kuruşa pişirdiğı ekmeklerden epeyce para kazandığı belliydi. Tasın içinde sarı on paralarla kenarı tırtıllı bir kuruşlardan başka, delikli yüz paralar ve beş kuruşluklar çoğalıyordu. Fırıncı, tasın içine her defasında madeni paraları attıktan hemen sonra ağzına tülbent bağlanmış su testisinden bir *uskura* dolusu su içiyordu. Sular, alnında koca ter damlalarına dönüşüyor ve ince boynundan, sivri çenesinden, zayıf, kemikli çıplak omuzlarından süzölüp yere damlıyordu.

Fırıncı, mekanikleşmiş hareketleriyle yeni hamurları fırına sürüp onları içeriideki ateşe emanet ettikten sonra fırının demir kapağına kapatıp kenarda duran tütün tabakasına uzandı. Madeni tabakayı parmağıyla tıklatıp açtı, ince kıyılmış kehribar sarısı kaçak Bitlis tütününü, Suriye’den kaçak gelen incecik sigara kâğıdına ustalıkla sardı, artan tütünü tabakaya koydu. Tekrar fırının kapağına açtı, küreğı fırına sürdü, çekip çıkardığı bir kor parçasıyla sigarasını yaktı. Kaburga kemiklerinin neredeyse teker teker sayıldığı zayıf göğsüne ilk dumanı çektikten sonra başını eğdi, fırının ağzından içeriye bir göz attı ve ekmek-

lerin piştiğini görünce küreğe davrandı. Kızarmış, buharı tüten ekmekleri çıkarıp bekleyenlerin önüne sürmeye başladı.

“Bunlar senin, nene!”

“Bunlar senin, bibi!”

“Bunlar senin, usta!”

“*Evana ê te ye xalo!*”

“Paşa, bunlar da senin!”

Fırıncının “paşa” dediği, kendisine yakıştırdığı addı. “Çocuk” yerine “paşa” denmesi hoşuna gitti. Sıcak ekmekleri aceleyle toplarken elini yaktı. Teşini başına oturduğu gibi fırından fırladı, evin yolunu tuttu. Yolda kapı komşuları Çulcu Dikro’nun karısı Bayzar Baco’ya rastladı. Geleneklere uyarak Bayzar Baco’nun taze ekmekten bir parça koparıp tatması için bekledi. Ekmek, Bayzar Baco’nun iyice seyrekleşmiş dişleri arasında hayır duasına dönüştü:

“Halil İbrahim’in beti bereketi içinde olsun, *lao*.”

Bayzar Baco’ya gösterdiği bu hürmetkâr davranışın karşılığında, okşarcasına söylenen bir *lao*’yu, ‘evladım’ı hak etmenin verdiği şevkle yoluna devam etti. Sıcak *lavaş*larla sokak kapısından içeri girdi, leğeni aceleyle eyvana indirip arabasının yanına koştı.

Anası ekmekleri aldı, kilere götürdü ve yere, bir bezin üstüne dizip soğumaya bıraktı.

Çocuk dama tırmanan taş merdivenin dibinde çömelmiş, demin fırından getirdiği taze, sıcak ekmekten bir parçayı iştahla yerken, sızlayan, zonklayan parmağının acısını çoktan unutmuş, paslı çivilerle ve çekiciyle oyuncak arabasının kırık tekerini onarmaya çalışıyordu:

“Tik, tak, tik, tak...”

Biraz ötede, kilerde ise anası yine veryansın ediyordu:

“Çarşı nişani dedım, mahle nişani olmiş! Söz dinlemi ki..! Çocığ degıl, Allah’ın ğezebi, Allah’ın ataşı..!”

Kan, Kan, Kan!

Dört tarafı bazalt, siyah taşlı, yüksek surlarla çevrili, türkülerde de “Diyarbakır dört kapi, git bak o yar ne yapı” diye yansıyan dört kapılı bu eski, tarihi şehrin Mardin Kapısı’ndan yola çıkarak Satıköy’e bir kaptıkaçtıyla bozuk şoseden gittiğimizde, bu, egzosu canhıraş öten külüstür Chevrolet’nin kabak lastiklerinin patlamadığı zamanlarda topu topu yarım saatlik bir yol demektir. Ama eşek sırtında, katırlarla, atlarla ulaşmak için yola revan oluşumuzda süreyi kesin olarak saptamak olanaksızdır. Çünkü bu da, eşeğimizin topal olup olmadığına, katırımızın durup dururken yürümekte direnir zırt pırt inadının tutup tutmadığına, atımızın rahvan veya dörtnal koşmasına, Dicle’yi geçerken ta-

rihi On Gözlü Köprü'yü kullanıp kullanmamamıza veya atımızı çayın azgın sularına doğru cesaretle mahmuzlayarak geçip gitmemize ve tabii ki bir de ne denli usta bir sürücü olduğumuza bağlıydı. Bütün bunların dışında, yemenimizi ayağımıza geçirdikten sonra tabanlarımızı yağlayarak köye ulaşmamız da mümkündü. O zaman da sabahın kör karanlığında, kümesteki kart horozun daha gıkı bile çıkmadan, güneş daha anasının karnındayken, papazımız *Der Arsen* henüz kilisesinin kapısını açmadan yola çıkıp, şehrin tarihi bedenlerini çoktan gerilerde bırakmamız gerekiyordu. Ama bizce dileklerimizin Tanrı katına ulaşip öncelikle gerçekleşmesi için en kestirme yol, Satıköy'deki azizin huzuruna yalınayak, yürüyerek gitmekti. Belki tabanlarımız parçalanıp kanarken, yol boyunca ayaklarımıza saplanıp duran çakırdikenlerini, yine bir başka çakırdikeniyile çıkarmak için uğraşıp duruyorduk ama, bizleri gökyüzündeki tahtından izleyen Tanrı'nın halimize acıyarak, dileklerimizin gerçekleşmesine yardımcı olacağından da hiç şüphe etmiyorduk! Bir kere yola çıktıktan sonra artık dağ bayır, dere tepe demeden yürüyüp daha yolun yarısına varmadan tepemize gelip çöreklenen güneşten şikâyet ederek, bu cehennemi, bu sıcak yaz gününde başımızı ikide bir gökyüzüne çevirip bir kara bulut arama sevdasından da vazgeçmemiz gerekirdi. Ayrıca yolu kısaltmanın en kestirme çaresi de, yol boyunca aralıksız dualar mırıldanan, saçlarını Satıköy yollarında ağartmış deneyimli kocakarıları izleyip bir taraftan da türküler, maniler söylemekti:

“Dicle içinde kaya
Egildim baktım aya
Cahal ömrüm çürüdi
Günleri saya saya.”

Zahmetli bir yolculuktan sonra köye varıp eski, yıkık kilisenin duvarlarını ardımıza alıp yamacındaki kaynak suyunun zamanla aşındıra aşındıra ortaya çıkardığı heybetli bir incir ağacının haçı andıran köklerinin arasından damlayan sularla ellerimizi, yüzümüzü yıkayıp, avucumuzla kana kana içip, bir de “ohhh!” dediğimizde artık Yüce Tanrı’dan istediğimizi dileyebiliyorduk! Ne var ki, gerçekleşmeyen dileklerimiz için ertesi yıl, o da olmazsa daha sonraki senelerde, bıkmadan usanmadan gelip dileğimizi yenilememiz gerekiyordu! Bu işte bıkkınlık, yılgınlık olur muydu? Olmazdı, olamazdı!

Görkemli, yaşlı incir ağacının gölgesinde bağdaş kurup oturan kocamış kadınların titrek dudaklarından dökülen dualar eşliğinde kesilen koyun ve horozların aziz’e sunulması, dileklerin gerçekleşmesi için ilk şarttı. Ziyaretçiler sadece yaşlı insanlar mıydı? Hayır! Aksine, gençler, delikanlılar, özellikle de genç kızlar bu konuda başı çekiyordu. Gelinlik çağı çoktan gelmiş, yani, on dördünden gün almış kızların kismetlerinin açılması, evlenebilmeleri, kesinlikle azizin iki dudağı arasındaydı! Delikanlılar, onsekizine basmış babayiğitler, yani *küçe* köşelerinde, *kastal* başlarında, âşık oldukları, vuruldukları kızların yüzlerini bir kerecik görebilmek için gizlice nöbet tutanlar, her şeyin o yüce azizin iki dudağı arasında olduğunu ve ancak o isterse günün birinde başgöz edilip sevgililerinin kollarında hasret giderebileceklerini Satıköy’e gide gele ezberlemişlerdi. Evet! Öyleyse bunun için de azizin gönlünü almak, onu horozlarla, koçlarla beslemek, oluk oluk kan akıtarak sevap işlemek gerekiyordu! Doğrusu Allah’ın kulu olan bizler de bu konuda saygıda kusur etmiyorduk. Hayatında iki yakası bir araya hiç mi hiç gelmemiş, gelememiş, evine senede bir gün et

alamamış, kışlık kavurmasını hazırlayamamış fakirler bile kendi aralarında yarışarak, en büyük koçu aziz için boğazlamaktan geri kalmıyorlardı. Evindeki yaşlı, kart horozu azizin yüzü suyu hürmetine bıçakla tanıştırmaktan bir an için tereddüt etmeyenlerimiz de zaten çoğunluktaydık.

Eylül'ün ilk günleriyle birlikte Diyarbakır'daki Ermeni evlerinde, tüm Gâvur Mahallesi'nde, Hançepek'te, büyük bir telaş ve heyecan başlardı. Yaşlısından gencine, hepimizin aziz'e ileteceği bir ricası, onunla paylaşacağı bir sırrı kesinlikle ve mutlaka olurdu. Ziyaret günü yaklaştıkça, daha önceleri Çermik sakızı gibi ağızlarda çiğneyip durduğumuz, hiçbirimizin görmediği ama nesilden nesile, kulaktan kulağa aktardığımız azizin o sayısız efsaneleri, hikâyeleri, mucizeleri mahallemizi sarardı. Peki, yaşlı kocakarı Topal Tüme, her yıl hiç aksatmadan, topallaya topallaya niçin Satıköy'e gider, bir horozu kurban verirdi? İncik Baco, torun torba sahibi olan bu ğhırıflamış, bunamış kadın, bu azizden her yıl bıkip usanmadan acaba ne ister, ne dilerdi? Bodur bacak bu seksenlik yaşlı ak sakallı Cüce Garabed, kör gözüyle bastonuna dayanarak bu tozlu, topraklı Satıköy yollarında ne arardı? Ya şu Papaz Arsen? Diyarbakır'daki, bu tarihi Amid şehrinin görkemli Surp Giragos Kilisesi'ni, Tanrı evini yılda bir kez de olsa bir kenara bırakarak Satıköy'de, haç şeklindeki bu incir kökleri arasında neden gezinip dururdu?

Cumartesi akşama doğru güneş yavaş yavaş tepelerin ardına gizlenmeye çalışırken, köyün başıboş köpekleri ortalıkta cirit atarken, tüm ziyaretçiler yıkık kilisenin duvarları dibinde toplanıp, odun ateşinin ısıttığı kocaman kazanların içinde aziz için kesilmiş, ona adanmış koçları pişirmeye koyulurduk. Kalaylı bakır kazanların içinde kendi günahlarıyla baş başa kalan koçlar kızgın ateşte kavrulurken, diğer ta-

raftan bizler neredeyse boylarımıza eşit büyüklükteki mumların ışığı altında öbek öbek toplanıp, evden getirdiğimiz veya köyün Ermeni nazırı Emin Dayı'nın son anda bulup buluşturduğu sayısız kilimlerin, döşeklerin üstüne bağdaş kurarak, nesilden nesile anlatılan mucizeleri hayal güçlerimizi zorlayarak, süsleyerek birbirimize büyük bir inançla aktarıyor, böylece Satıköy'e topallayarak gelenlerin, dönüşte nasıl koşarak gittiklerini, sağrıların, yere düşen iğneyi dahi duyduklarını, gözleri açılan körlerin, azizin nurlu yüzünü tarif etmeye başladıklarını, senelerce evde kalmaktan sırtları kamburlaşmış, avurtları çökmüş, gözleri dışarı pırtlamış kart kızların dahi günün birinde koca bulduklarını dile getirirken, diğer taraftan da mehtaplı gecede güneşin doğuşuna kadar aralıksız dualarımızı sürdürüyorduk.

Sabahın ilk ışıklarıyla canlanan köyde, eşek anırmalarına, köpek havlamalarına, horoz ötüşlerine, ahı gitmiş vahı kalmış, kapısı gitmiş *şakşakosu* kalmış yıkık kilisenin duvarlarına sırtlarını dayayıp uyumaya çalışan yaşlı insanların horlamaları gelip karışırdı. Ve nihayet, gece boyunca mehtapla yarışircasına hiç sönmeyen odun ateşleri üstüne yerleştirilen kazanlarda kurban işkembelerinden, paçalarından hazırlanan çorbanın içilmesine geçilirdi. Sabahın alaca karanlığında sirkeli, bol sarmısaklı çorbanın kokusu dalga dalga tüm köye yayılırken, içine doğranan tandır ekmeklerine daldırılan tahta kaşıkların gürültüleri güzel bir günün başlangıcını müjdelerdi.

Köyün donsuz çocukları, sabahın kör karanlığında bu nefis çorbadan içmek, nasiplerini almak için kazanların başında çoktan nöbet tutarak ellerindeki taslarına, toprak kaplarına birazcık çorba doldurabilmek için bu *filla* karılarına yalvarıp dururlardı. Çoğu kez bu yakarmalarına karşı-

lık tasları, tencereleri, kapları, Allah ve aziz adına kepçe kepçe çorbayla doldurulurken onların sevinç çığlıkları toprak damlı, kerpiçten evlerinin duvarlarında yankılanırdı. Bizler aziz'e adaklar adayıp kazanların başında çorba kaynatırken, köyün yerlisi Kürtler de boş durmaz, onlar da sabah erkenden köyün meydanında yaktıkları odun ateşleri üzerine yerleştirdikleri kazanların içinde buğday haşlar, haşladıkları buğdayları kilimlerin, hasırların, çuvalların üstüne yayarak güneşin altında kurumaya bırakırlardı. Buğdaylar sonradan döğme veya bulgur yapılmak üzere toplanır, taş dibeklerde, tahta tokmaklarla dövülürdü. Kazanların başında haşlanmış buğdaydan pay kapmak isteyen, bekleyen Ermeni erkekleri, köylü kadınlara onların diliyle seslenip, birkaç avuç taze haşlanmış buğday için olmadık yalanlar uydurarak şakalaşırlardı:

“Xaltî, jina min li min xist, ji min ra go here piçek genim bîne!”

Köylü kadınlar, bu erkeklerin, “karım beni dövdü, git biraz buğday getir dedi” yalanına kanmasa da, yine de karısından dayak yediğini bu kadar rahatlıkla itiraf eden şehirli, kılıbık erkeklerin mendillerine bir iki avuç haşlanmış buğday doldururlardı. Mendili buğdayla geri dönenler de, köylü kadınlardan buğday dilenmenin yöntemini anlatarak kahkahayı basarlardı.

Köyün meydanındaki kilise harabesinde paça ve işkembe çorbası içildikten sonra, yere serili yataklar, yorganlar, kilimler, hasırlar toplanır, ziyaretçiler bu kez de öğlen yemeği ve ardından yapılacak eğlencelerin hazırlığına geçmek üzere, azizin incir ağacının gölgesindeki pınarın çevresine ve yanıbaşındaki geniş koruluğa yayılırlardı. Adak mumları yakılarak, dualar edilerek kutsal görev yerine getirilmiş

olduğuna göre, artık, gönül rahatlığıyla yeme içme ve eğlence faslı başlardı.

Yemeklerde ilk sırayı *meftune*, onun da yanında bulgur veya pirinç pilavı alırdı. Sonra içli köfte gelirdi, arkasından, kuru nane, karabiber, kırmızı biberle yoğrulan bulgurun bağırsaklara doldurulup haşlanmasıyla yapılan *kibe bullo* veya aynı malzemeyle doldurulup ipliklerle dikilerek torba yapılan *kibe bunbar*... Güçlü pazulu erkeklerin yoğurdukları bol acılı çiğköftelerle içilen rakılar ve ev yapımı mis gibi şaraplardan kafalar dumanlanır, keman, darbuka ve cümbüşler eşliğinde şarkılar türküler söylenir, halaylar çekilir, *govend* tutulurdu. Sonra? Sonra, her zamanki gibi, aziz tüm gece boyunca esirgeyip gizlediği hikmetini gösterir, kafaları dumanlanan gençler arasında kavgalar çıkar, çakı, bıçak, hançer, kama, muştaların havalarda savrulmasıyla, ortalık kan gölüne dönüşür, kavganın gerçek nedeni olan aşk, iki delikanlının aynı kıza vurgun oluşunun hikâyesi bu kez dilde *maya* olur dolanırdı:

“Diyarbakır diyarımdır, ilımdır

Beni köle yapan dilımdır

Alem bili, o yar benim yarımdır

Ölsem gene vazgeçmenem senden yar.”

Daha sonra “ölsem gene vazgeçmenem” diyen gençlerin kanlı hesaplaşması Diyarbakır’ın karanlık dar *küçelerinde* sürdürüledursun, kana doymayan aziz ertesi yıla kadar kendi tılsımını sayıklardı:

“Kan! Kan! Kan!...”

Dokuz yaşın tüm çocuksu heyecanıyla, Dicle kenarındaki karpuz ve kavun bostanlarında kapı komşumuzun kızı Maro ile el ele tutuşmuş, bir taraftan da,

“Dicle’nin etrafı bostan
Bir ziyan gelmez dosttan
Aklım başımdan gidi
Yari dşındığım an.”

diye mani söyleye söyleye gezinirken, nasıl olduysa oldu, birdenbire kendimizi Dicle’nin serin sularında bulduk. Ben suların içinde çırpınıp kaybolan Maro’yu ararken, gözlerimi açtığımda, karşımda elindeki kalaylı bakır tasın içinden

avuçladığı suyu yüzüme serpen anamı buldum. Sabahın kör karanlığında kuyumuzdan çektiği buz gibi suyla yüzümü ıslatan anammış beni Dicle'ye iten! Karpuz bostanları arasında Maro ile rüyamda geziniyormuşum meğer!

Rüya bile olsa, ne kadar güzeldi Maro'yla beraber el ele yürümek bostanlarda. Ne güzeldi kavun ve karpuzları taşlara, kayalara vurarak kırmak, dişleye dişleye yemek. Ne güzeldi *acur* ve *kıttileri* Dicle'nin serin, bulanık sularında yıkayıp soymadan, kabuklarıyla beraber yemek. Ne güzeldi el ele, kol kola gezinirken Dicle'nin balıklarıyla sohbet etmek!

Her şey, hepsi çok güzeldi. Ne ki, el ele, diz dize kavun karpuz tarlalarında gezinmelere, bizim oralarda, yani Diyarbakır'da sadece rüyalarımızda ulaşabiliyorduk. Ne kapı komşumuz Maro, ne de benim gibi diğerleri, hiçbirimiz, rüyalarımızın dışında bunu hiçbir zaman ve asla gerçekleştiremedik, gerçekleştiremiyorduk.

Bizim oralarda, kavun karpuz tarlalarında, Dicle kıyılarında çocukluk sevgilimizle el ele tutuşup gezinmeyi hayal etmek bile, olmayacak duaya amin demekti. Zaten buna, bu tür hayalin gerçekleşmesine öncelikle bostanın ortasında dikilip duran, kırmızı zıbını, kukuletası ve elindeki çalı süpürgesiyle rüzgârın estiği yöne doğru arada bir sallanarak “buradayım ha!” diyen bostan korkuluğu müsaade etmezdi! Bostanın namusu biraz da bizim kırmızı fistanlı, yaşlı, cadaloz korkuluktan sorulurdu!

“Kalğ! Geç kaldığ. Hade! Sallan birez.”

Sabahın köründe tam da “yari düşündüğüm an” rüyalarımı buz gibi suyla yıkayan anamın bu sözlerini duyanlar, bu telaşını görenler, onun, aceleyle bir yerlere yetişmek için çırpındığını, bunun için de uykuya bir türlü doymayan tembel oğlunu çekip çekiştirdiğini sanırdı; ama ben, bu telaşın

nedenini ve nereye geç kaldığımızı allahvekil bilmiyordum. Sebebini, niçinini sorup öğrenmeye fırsat dahi kalmadan, anam bir taraftan yere serili yatağımı, kıtık dolu yastığımı çekiştire çekiştire toparlayıp duvardaki yüklüğe, yükeriye yerleştiriyor, diğerk taraftan da konuşmasını sürdürüyordu:

“Hade! Eglenme! Birezden yola ığhiyiğ. Güneş doğdi doğacağ!”

Bu benim anam, bu bizim evin temel direğiyine neyin, hangi işin peşindeydi? Sahi, biz nereye yetişecektik?

“Giyin! Hade, tez giyin!”

Anam, benim hiç de acele etmeden, ortalıkta salak salak, avare avare, uykulu gözlerle gezindiğimi görünce, her zamanki gibi çoraplarımı aradığımı, tekini bulmuşsam, diğerkini kesinlikle kaybettiğimi bildiğinden, nerede, hangi köşe bucakta, hangi cehennemde kaybolduğunu da bilse bilse bir tek Allah’ın bileceğiyi çorabımın diğerk tekini, bir taraftan yedi direkli evimizin bu küçük, bu köhne odasında ararken, diğerk taraftan yine her zamanki gibi diline vermişti:

“Söliyem, söliyem ama boşına. ığhardığın çorapları yatmadan evel yastığın altına koy ki, sebehleyin kolay bulasan diyyiem ama, ben bahan söliyem, ben bahan dinliyyem. Gene hanki cehneme keyboldi getti orabının teki?!”

Anam hem soruyor, hem de odanın içinde fırdolayı dönüp duruyor, ardından yine bıraktığı yerden başlıyor, yine diline veriyordu:

“Çe! Çe! Kurag eger, eş mın irtes!”

Anamın özellikle anadilimiz Ermeniceyle söylediğiyi “Yok! Yok! Sıpa geldin, eşek gideceksin!” yakıştırmasını bu gibi durumlarda sıkça duyduğumdan doğrusu artık pek umursamıyor, pişkinliğe vuruyordum. Ancak, bugün belli ki tepesinin tası iyice atmıştı ki, bir de, benim zar zor anla-

diğim Kürtçe ile sürdürüyordu:

“Lawê min çû eskeriyê, hat kerê berê.”

Yok! Yok! Anam benimle resmen alay ediyor, “oğlum askere gitti, yine aynı eşek döndü” diyerek beni basbayağı küçümsüyordu. Evet, anam kendince yerden göğe kadar haklıydı. Gerçi askere gidecek kadar büyümemiştim ama, boyuma bakılırsa hani neredeyse eşek kadar da olmuşum. Ben bu boyumla yarın, hadi bilemediniz öbür gün Maro ile evlenmeye adayken, neden hâlâ sabah kalktığımda çorabımın bir tekini yastığımın altında şıp diye bulurken, diğerini, duvardaki mıhta veya sedirin baş köşesinde arıyordum? Bir teki hemen elimin altındayken, diğerini hangi gizemli el götürüp sedirin altına sokuyor, idare lambasının duvardaki çivisine asıyor, kışın soba tahtasının altına, yazın da eyvana fırlatıp atıyordu? Peki, bir teki yastığımın altındayken, diğerinin anamın çeyiz sandığında işi neydi? Anamın hemen her gün bıkip usanmadan, “Ağşamleyın ayağların yığha! Çorapların leş kimi koğhi!” diye tekrarlamasının nedeni, acaba lavanta kokan entarilerinin, sabun kokan zıbınlarının arasına zaman zaman da olsa karışıveren çoraplarım mıydı? Bunu hangi kuvvet, benim hangi deham gerçekleştiriyordu? Anama soracak olursanız, bunu, bu denli ustalıklıla becerebilen, benim “bir karış havada” olan “aklım”mış! Ama anamın bu, “boş” laflarına kulağınızı tıkayıp bana soracak olursanız, esas sorun, biz insanların tek değil, çift ayaklı oluşuydu! Küçücük odamızda dolap beygiri gibi firdolayı dolanarak, firdöndü gibi dönerek çoraplarımı ararken, avlumuzun bir köşesindeki küçük bahçemizde zaman zaman gördüğüm kahverengi minik kırkayakların bu çorap işini nasıl hallettiğini de doğrusu hep merak ediyordum.

Terslik bu ya! Çorabımın teki bu kez hakikaten yoktu!

Sanki yer yarılmış, içine girmişti. Her defasında diline vererek, sonunda ister istemez, çarnaçar çorap arama uzmanı kesilen anam, yine hızır gibi imdadıma yetişmiş, hangi *kulligte*, hangi köşe bucakta, Allah'ın hangi cehenneminde kaybolduğu belli olmayan çorabımı aramaya başlamıştı. Ama bugün gayretleri hep boşunaydı. Elini nereye atsa boş çıkıyordu. Bulamıyorduk vesselam! Eh, Diyarbakır'daki Surp Giragos Kilisesi'nin vakfı olan fakirhanemizde her zaman giyimeye hazır düzinelerle çorabımız ve de bunları koyabileceğimiz çekmecelerimiz de olmadığına göre, o halde bu gibi durumlar için anamın geliştirdiği son çareye, kendince en etkili yöntemle başvurduk. Bunun için de, önce, bir zamanlar İçkale'deki Diyarbakır Hapishanesi'nde yatan mahkûmlardan birinin cezaevinde senelerce uğraşıp el emeği ve göz nuruyla yaptığı ve babama hediye ettiği sedef kakmalı küçük kutuya yöneldik. Babam Dişçi Ali, adını sanını bilmediği bu gariban mahkûmun tahliye olduktan sonra dişlerini çektiğinde para talep etmeyince, o da bu zarif kutuyu babama zorla, ısrarla armağan etmişti. Babam kutuyu eve getirdiğinde, anam alelacele ona el koymuş, sonra da adına *ghırçig* kutusu, çaput kutusu dediği bu kutuyu makara, iğne, iplik, topluiğne, yüksük, tığ, toka, *kerbize*, yani çengelliğne ile tıka basa doldurmuş, tek odalı evimizde nadide eşyalarımızı koyduğumuz duvardaki oyuga, *şibeke* yerleştirmişti.

Anam kutunun kapağını özenle açtı, üzerinde “en sağlam dikiş ipliği” yazılı “Tüfekli” marka makaradan bir parça ip çekip dişiyle kopardı. Ben anamın bu davranışlarını ezberlediğimden, onun, kendine özgü, kendi icadı olan “kaybolan eşyaları bulma yöntemi”yle birazdan çorabımı şıp diye bulacağından emindim. Nitekim merasimi başlatan anam odanın ortasında dikildi, makaradan kopardığı iplik parçası-

nı havaya kaldırarak tüm gücüyle tavana doğru üfledi. İplik parçası anamın biraz da kızgınlıkla ve derinden üflemesiyle birlikte önce tavanımızın “orta direği”ne doğru yol aldı, sonra yanındaki çatlak direğimizi ziyaret etti, ardından da havada gezine gezine kavisler çizerek süzüldü ve odanın bir köşesinde, boynu bükük, sessizce kışın gelmesini dört gözle bekleyen mangalımızın içine düşerek külün içinden sinsice bizleri seyreden çorabımın tekiyle buluştu! Anam hem çorabımın tekinin bulunuşuna, hem de, her defasında kaybolan eşyaları bulma konusunda kendisini mahcup etmeyen yöntemine bir kez daha içten içe sevindi. Çorabı elleriyle patpatlayarak elime tutuştururken dürtmeyi de ihmal etmedi:

“Hade! Hade! Acele et!”

Anamın bunca çabasını boşa çıkarmamak için ben de aceleyle çorabı ayağıma geçirdim. Odadan çıktık, taş merdivenlerden avlumuza indik. Sokakta sütçü kadın tiz sesiyle Kürtçe bağıırıyordu:

“Şir, şir, şiiir!”

Anamın o gün, her sabah yaptığı gibi, süt alıp *habeşin*, maltızın üzerinde uzun uzadıya kaynatacak ne hali, ne de vakti vardı. Kapımızın *şakşakosunu* inatla “şak! şak! şak!” şaklatan sütçü kadını, lafa tutulmadan geri çevirmek için var gücüyle Kürtçe seslendi:

“Îro naxwaxim...”

Anamın “bugün istemiyorum” deyişiyle sütçü kadın komşu kapılara yönelince, anam da hemen avlunun bir ucundaki mutfığa koşuşturarak halis Karacadağ tereyağını ve güneşte pişirip özenle hazırladığı kayısı reçelini sürdüğü ekmeği alelacele elime tutuşturdu. Ayaküstü yediğim tereyağlı, reçelli ekmekle kendime geldim.

Güm! Güm! Güm!

Sütçünün ardından bu kez sokak kapımızın tokmağını gümleten halamdı. Dizlerinden iki karış aşağı sarkan kah-verengi gabardin mantosunu giydiğine, Suriye’den kaçak gelen ipek eşarbını başına bağladığına göre, belli ki, o da bizimle gelecekti. Peki nereye?

Anam sanki düşündüklerimi, kafamdan geçenleri okuyormuş gibi, kendiliğinden, yüksek sesle konuşuyordu:

“Oğlum, benim *keklen* oğlum! Rışeş’i unıttın? Bugün Rışeştir ha, Rışeş! *Vertever!*”*

Siz anamın kızgınlıkla bana *keklen* oğlum, “boklu” oğlum deyişine bakmayın; hatta onun “sıpa geldin eşek gideceksin!” sözlerine de kulak asmayın. Ben anamın “bugün Rışeş!” deyişinden şıp diye anladım ki, bugün, bizler, Ermeniler için kutsal bir gündü. Evet! Rışeş atalarımızın birbirlerini ıslatarak, şakalaşarak eğlendikleri ve bizlere miras bıraktıkları gündü...

Atalarımız çoktan öte tarafı boylamış, çoktan göçüp gitmişlerdi ama, bizler her bayramda olduğu gibi, her Rışeş gününde de onları anımsayıp, onların anıları önünde saygı ile eğiliyor, geleneklere uyarak mezarlık ziyareti yapıyorduk.

Anamın “doğdı doğacağ” dediği güneş, henüz nur yüzünü göstermeden sokak kapısından çıktık. Anam, sokak kapısının önünde haç çıkardı, dualar mırıldandı. Onun bu sessiz duasına halam da titrek dudaklarıyla eşlik etti.

* **Vartavar:** [Diyarbakır Ermenicesinde **Vertever**] Tufan’dan kurtuluşu simgeleyen bayram. Halk bu bayramda birbirini ıslatır, güvercinler uçurur. Surp Garabed Yortusuyla birleştirerek Hıristiyanlığa uyarlanmış, İsa’nın Tabor Dağı’nda suretinin değişmesini simgeleyen bayram olmuştur. Ermeni kilisesi geleneklerince beş büyük bayramdan biridir. Diyarbakır’da **Rışeş** [Arapça **reş**, **reşaş**, **reşşe**: serpinti/çisenti] sabahı büyük bir coşku yaşanır, birbirlerini ıslatanların kovalamacası avlulardan sokaklara taşardı.

Güneş, mahallemize, Gâvur Mahallesi'ne, Hançepek'e postunu sermeden, komşularımız da kuyulardan tulumbarlarla, kovalarla çektikleri suları birbirlerinin başından aşağı boca etmiş, birbirlerini ıslatıp kahkahalar arasında köşe bucak kovalamışlardı. Şimdi de, temiz kuru esvaplarını giyinmiş, tarihi şehrin, tarihi bedenlerinin dibindeki Ermeni mezarlığına gitmek üzere bizim gibi evlerinden çıkıyorlardı.

Gruplar halinde uzaktaki Urfa Kapısı dışındaki mezarlığa doğru daracık, kıvrımlı sokaklardan ilerlerken yol boyunca giderek kalabalıklaşıyorduk. Sümüklü Rozin'in, Keçel Kasparan'ların gelini Şişko Vokto Baco'nun ve ardından da yaşlı, kimsesiz, fakir kocakarı Vılenoğ Tüme'nin—hani şu üç kalıp sabun ve ufak bir bahşiş karşılığında ölüleri yıkadığı için “Yıkayıcı Tüme” diye çağrılan kadının—sekerek kafilemizin sonuna katılmasıyla bizim sokak tamamen yükünü aldı. Dört Ayaklı Minare'nin yanından geçip Melik Ahmet Caddesi'ne yöneldik. Balıkçılarbaşı'nda, her zamanki gibi sabahın erken saatlerinden beri gelip iş bulmak umuduyla, amelelik için bekleyen çoğunluğu şalvarlı, her yaştan erkekler, aralarında Kürtçe konuşarak, yaklaşanları ilgili gözlerle izliyorlardı. Yol boyunca sıralanan kahvehanelerde, kaldırımlarda, hasır kürsülerde, tahta iskemlelerde oturmuş erkenciler sabahın ilk demli çaylarını yudumluyorlardı.

Mezarlık, otların, kurumuş çakırdikenlerinin istilasına yenik düşmüştü. Her taşın altında bir “gâvur” ölüsünün yattığı bu diyarda, herkes, kendi yakınlarının mezarını bir mezar taşından diğerine, göz ucuyla çizdiği, kendi yöntemleriyle belirlediği işaretlerle, kerterizlerle saptıyor, böylece, başına dikilip gözyaşı döktüğü mezarın kendi nenesine, dedesine, anasına, babasına, kardeşine, dayısına, halasına, oğluna

veya kızına ait olduğunu biliyordu. Genelde herkes için ana kerteriz noktası, mezarlığın tam ortasındaki en büyük taşı. Bu bazalt taşın altında, kilisenin eski papazı yatmaktaydı.

Fırıldak misali, dur durak bilmeden dönüp duran dünyamızda tüm yollar Roma'ya çıkarken, burada Roma, papazın yattığı “cennet mekân”dı. Papazımızın, yani muhterem Der Baba'nın büyük bölümü toprağa gömülü siyah, bazalt mezartaşından yola çıkılıyor, onun sağında, solunda, güneyinde, kuzeyinde veya yanıbaşındaki diğer taşların altında yatanların kimler olduğu saptanıyordu. Gerçi önceleri karışıklıkları önlemek için kimi mezarların başına demir veya mermer haç dikip, üzerine isim yazmayı akıl edenler de olmuş ama, gözlerden uzakta, şehrin çöplerinin döküldüğü alana komşu olan “gâvur” mezarlığında, öncelikle demir haçların, ardından mermerlerin çalındığı, betonların kırılarak üzerindeki isimlerin kazındığı bu mekânda, herkes kendi ölüsünün başına sadece bir taş dikmekle, bir kaya parçası yerleştirmekle veya biraz toprak yığmakla yetinmenin çok daha akıllıca olduğunu nihayet anlamış. Çünkü bu belde de develerin tellal, kalburların saman içinde olduğu o eski günlerden beri nedense ve ne hikmetse yapmak “zor zenaat”, döküp kırmak, yıkmak ise çok “kolay”mış! Şehri çeviren surlarla yarışırcasına yüksek taş duvarlarla çevrilen mezarlık duvarı ile *filla* ölülerinin bekçiliğini yapan Müslüman Kürt bekçi de yenilgiye uğrayınca, Kürtçe deyiimiyle *diz û xediyê malê bi hev hesiyane*, yani “ev sahibi ile hırsız artık birbirlerinden haberdardırlar” noktasına varınca hepten bu sevdadan vazgeçilmiş, böylece mezarlık Allah'a emanet edilmişti!

Anam ve halamla beraber mezarlığa gelince bizlere “her daim” Tanrı'nın yolunu gösteren papazımızın mezarından

kerteriz alarak yola çıktık. Ardından da, ikinci kerteriz noktasına, yani babamın askerlik arkadaşı Mano Dayı'nın karısının, Hatun Baco'nun mezarına ulaştık. Eğri, yampiri duran mezar taşından saparak doğruca genç yaşta ölen Verjin Kuyrig'in mezarına vardık. Kuyumcu Haço'nun karısı Verjin Kuyrig, yani Verjin Abla, önce oğlu Dikran'ı, ardından kızı Ani'yi doğurduktan, birini dört, diğerini iki yaşına kadar büyüttükten sonra üçüncü hamileliğinde genç yaşta ölmüştü. Çünkü o gün, Verjin Kuyrig'in ağırları tuttuğunda, tüm Ermeni bacolarını doğurtan yaşlı kocakarı Kure Mama'nın tam da Deve Hamamı'na gitmesi tutmasın mı! Eh! İçinde develerin bile kolaylıkla kaybolduğu ve bu yüzden de adı Deve Hamamı'na çıkan koskoca bir hamamda Kure Mama kim bilir hangi kurnanın başında, kim bilir hangi *kulligte*, hangi köşe bucakta yıkanırken bulunup getirilmesi kolay mıydı? Kure Mama'nın bulunup getirilmesi gecikince, üstelik o gün ikiz doğuran Verjin Kuyrig'in imdadına artık kilisenin papazı *Der Arsen* bile yetişse ne değişirdi ki? Hayır! Verjin Kuyrig'in ölümünden öncelikle Kure Mama, sonra da papazımız sorumluydu! Bunu Allah da kul da böyle bildiğine göre, öyleyse artık yolumuza devam edebilirdik. Ettik ve az ötedeki babamın anası Saro nemle anamın babası Ğhalo dedemin yan yana duran mezarlarına vardık. Mezarlık giderek yükünü alıyor, her sivri taşın, her toprak yığınının başında diz çökerek, yaşlı gözlerle dua eden, çoğunluğu kocakarılardan oluşturduğu bir hü-zün panayırına dönüşüyordu.

Anam ve halam hemen işe koyularak önce birazcık çalı çırpı, kurumuş çakırdikenini topladılar. Gazete kâğıdına sarak evden getirdikleri üç beş parça odun kömürünü çalıların üzerine koydular. Anamın çaktığı kibritle tutuşan kuru ot-

ların çıtırtısıyla birlikte halam diz çöktü ve avurtlarını şişirerek ateşi üflemeğe başladı. Kömürler, halamın ikide bir hinde gibi, *elelo* gibi şişinerek üfleyip büyüüttüğü alevlerle hemen kor halini aldı. Anam entarisinin cebinden çıkardığı mendilin bir köşesine önceden attığı düğümü usulcacık çözdü, içindekileri dikkatlice avucuna boşalttı. Avucuna boşalttığı hazine iki parça günlüktü. Anam bu işleri yaparken halam da alevlerin içinden çekip çıkardığı közleri hemen oracıkta bulduğu, üzerinde “Nuri Leflef Kundura Cilası” yazılı boş minik teneke kutuya koyuverdi. Nenemin ve dedemin mezar taşlarının tam ortasına yerleştirilen bu paslı cila kutusuna anamın avucundaki günlükleri atmasıyla hafiften bir günlük kokusu etrafa yayıldı. Mavimsi bir duman yavaş yavaş göğes doğru başını alıp giderken anam ve halam başlarındaki eşarpları çözdüler, yüzlerini, başlarını daha da iyi örttükten sonra, çömelip sessizce duaya başladılar. Anam ve halamın titrek dudaklarından dökülen dualarına giderek artan gözyaşları karışıyordu. Günlük kokularının, günlük dumanlarının yeri göğü kapladığı bu *filla* mezarlığında ağlaşan, gözyaşı döken bizleri, tünedikleri mezarlık duvarından merakla seyreden üstü başı perişan, yalınayak, yaşıtım Kürt çocuklarla zaman zaman gözlerim birleşiyordu. Onların gözlelerinden gözlerimi kaçırdığım zamanlarda da, bir dedemin, bir nenemin mezarlarına bakıyor, dalıp gidiyordum.

Nenem, babamın anası, şu anda başucunda halamın dua ettiği bu kadın mıydı doğup büyüdüğü köyü Heredan’dan sürgüne genç yaşında ve kucağındaki çocuklarıyla çıkan? Yollarda sefalet, açlık, perişanlık içinde, Urfa’da Fransız toplarının şarapnel parçalarına kurban verdiği evladının acılarına dayanamayıp ardından kendini akıl hastanesinde bulan? O cehennemi günlerde, kayıp beş çocuğundan geri-

de kalan ikisini, halamla babamı, birini Diyarbakır'da, diğeri Siverek'te tesadüfen, seneler sonrasında tekrar kucaklayabilen? Kocasını ve üç çocuğunu kaybetmenin tüm acısını yüreğine gömerken bütün bunların nedeni ve niçinini asla bilmeyen, bilemeyen, bu cahil, köylü kadın, günün birinde doğduğu topraklardan uzakta, köyünün hasretiyle burada, bu çukurda toprakla kucaklaşacağını biliyor muydu? Bu gariban, bu sık sık eski günleri anarken ikide bir "Ah! Seferberliğ'in gözi kor olaydı" diyen bağıryanık kadın...

Piştirdiği bulgur pilavının ilk kaşığını ağzımıza sokarak bizleri, torunlarını, öncelikle doyurmaya çalışan bu çilekeş kadın...

Anamın, sık sık sırtıma yükleyip beni fırına ekmek pişirmeye yollarken hamur dolu bakır testi kaptığı gibi bir de onu azarlayarak: "Ma bu *bi kırtig*, bi avuç geder uşağa heç acımisan? Şelegime koy, ben götüreyim" diyerek hamur leğenini iyice kamburlaşan sırtına, şelegine yükleyip fırının yolunu tutarken beni bu yükten, bu angaryadan azad eden nenem...

Avlumuzun bir köşesinde beni yanına oturtup bir taraftan saçlarımın içinde elini gezdirip başımı okşarken, diğer taraftan taş parçasıyla kırdığı cevizlerin içini çıkararak pestile sarıp sarıp elime tutuşturan, ben ağzımın sularını akıtarak pestili yerken bana uzun uzun masallar anlatan nenem...

"Gözü kör olası Sevkiyat"ta, kocasını, ardından da çocuklarını kaybettikten sonra, bir zamanlar Diyarbakır'da kendisi gibi "yalavuz başlarına" kalan diğer Ermeni kadınlar gibi ekmeğini inşaatlarda amelelik ve badanacılık yaparak kazanmaya çalışan kadın...

Halamın oğlu Zaven'le beraber Benusen bahçelerinde

çatallastiklerimizle avladığımız serçeleri, dutkuşlarının tüylerini hiç üşenmeden yolarak bizlere domatesli kuş yahnisi yapan, Dicle'de oltayla, sepetle yakaladığımız balıkları temizleyip kızgın zeytinyağında kızartıp bizlere sunan benim nenem...

Babamın dayağından, anamın azarından kaçıp sığındığım, bizleri, torunlarını gözünün nuru kadar, canı kadar seven, gençliğini tadıyla tuzuyla yaşayamamış, “Seferberlik artığı” köylü, gariban kadın...

Ya dedem, ya Ğhalo dedem? Asıl adı Garabed'ken sonradan asıl ismini bile gölgede bırakarak ömrünün sonuna kadar Kürtçe “dayı” anlamında “Xalo!” diye çağrılan dedem...

Anamın ve dayım demirci Haço'nun babası...

Dağa kaçıp sürgünden, *kafleye* katılmaktan son anda kurtulan, daha sonra usta bir dokumacı olduğu için komşu köyde yaşamını “işe yarar” mesleğine borçlu olan insan...

Sonra ortalık durulunca Diyarbakır'a göçen, elde tezgâh, avuçta da para olmayınca bu kez de inşaatlarda amelilik yaparak duvarcı ustası olan dedem...

Dicle kenarındaki kavun ve karpuz bostanlarına güvercin gübresi biriktiren *boranhaneler*in neredeyse çoğunu, çamur ve samanla iyice yoğurup kestiği ve güneşte kuruttuğu kerpiçlerle örerek *boranhane* yapan, yaz boyu çalışarak sonbaharda eve döndüğünde bana armağan olarak bir çift güvercin getiren, ben güvercinleri okşayıp sevdiğimde o da beni okşayıp severken, benim güvercinler gibi “kakıbooo, kakıbooo, kakıbooo” diyerek onları taklit ettiğimi görünce ağzındaki tek tük dişlerinin arasından kahkahalarla gülen bu uzun boylu, pos bıyıklı ihtiyar...

Biz Ermenilerin Gâvur Mahallesi ile, Moşelerin yani Yahudilerin, diğer adıyla Cehuların yaşadıkları Yahudi Ma-

hallesi'nin tam sınırına yine kendi eliyle yaptığı kerpiçten evinin bir köşesinde, çoğunlukla da sedirin altına gizlediği teneke kutunun içindeki gümüş bir liralıkları arada bir çıkarıp Senem Nenemle beraber önce Zazaca “yev, du, hîrê...” sonra yanlış sayıp saymadıklarından emin olmak için bir de Kürtçe “yek, du, sê...” ve nihayet bir kez de Ermenice ile “meg, erguk, irek...” diye tek tek saydıktan sonra; bir de, zar zor konuştuğu Türkçe ile saymaktan vazgeçerek kapağını sıkıca kapatıp yine sedirin altına sakladığı bu gizli hazinenin mutluluğuyla yaşayan adam...

Önceleri Adana Ceyhan'da, sonraları Akhisar'da ellerine silah yerine kazma kürek tutuşturulan gayrimüslimlerden oluşturulan “amele taburları”nda “nafia” eriyken taş kırarak, yol yaparak üç yıldan beri çile dolduran ve terhisi İkinci Cihan Harbi'nin seyrine bağlı olarak çıkmaz ayın son çarşambasına kalmış gözüken oğlu, yani dayım Haço'nun döneceği günü iple çeken, döner dönmez de bu hazine ile önce bir demirci körüğü, ardından da bir demirci örsü, çekiç ve kerpetenin alınışıyla oğluna açacağı demirci dükkânının hayaliyle, sonra da onu evereceği günün hesaplarıyla başı hep meşgul olan bu benim Ğhalo, nam-ı aslıyla Gara-bed Dedem...

Soyadı Kanunu çıktığında nüfus müdürünün karşısında, “Begim, vala ben bılmiyem, sen hanki soyadını istisen oni koy” deyince, nüfus müdürünün, kütükteki soyadı hanesine “Temizyürek” kaydını düştüğü dedem...

“Nuri Leflef Kundura Cilası” kutusundan tüten günlük kokuları etrafa iyice sindi. Günlük dumanlarının sönmeye yüz tutan korların arasından kaybolmasıyla, anamın ve halamın titreyen dudaklarının susmasıyla belli ki tören bitmiş, dönüş hazırlığı başlıyordu. Onların için için ağlayarak,

benim de hayallere, geçmişe, çocukluğumun ilk yıllarına dalarak dikildiğim bu toprak yığınlarının başına çöken anamla halam da yavaş yavaş ayağa kalktılar. Oturdukları yerde eteklerine sürünen toprakları, tozları avuçlarıyla pat pat dövdüler, çoraplarına yapışan çakırdikenlerini bir bir temizlediler. Güneş tepemize çöreklenince kafileler halinde mezarlıktan ayrıldık.

Anamla halam önde, ben arkalarında, geldiğimiz yoldan geri dönüyorduk. Yol boyunca hep suskundular, hiçbir şey konuşmadılar. Melik Ahmet Caddesi'ndeki helvacı, manifaturacı, nalburiye, züccaciye dükkânlarıyla ara sokaklardaki çoğunluğu Yahudi işportacılar tezgâhlarını düzeltmekle meşguldüler. Güneş, bedenleri aşır yüksek burçlara iyice yerleşmiş, Balıkçılarbaşı'ndaki işsizler ordusu umudunu yarına erteleyip dağılmıştı. Kahveden sokağa taşan cızırtılı bir gramofon sesi bunaltıcı sıcakta sokağı yıkıyor, dalga dalga şehre yayılıyordu:

“Yazan kâtip kara yazmış yazımı
Dertten gamdan açamiyam gözümü
Kadir mevlam güldürmemiş yüzümü
O benem kim bahti kara ağlaram.”
Veee, bilmem kaç Rışeş sonra...

Anam: Aznif veya diğer adıyla Hanım. 1973 Ekiminde İstanbul'da, Feriköy'de “Garanti Apartmanı”nın bodrum katında, meleklerle buluşacağını “garanti” eden Tanrı'nın sözüne kulak vererek gözlerini sonsuza dek kapadı, Şişli Ermeni Mezarlığı'na gömüldü. O gün sonu gelmeyen bir yağmur mezarlığı yıkadı durdu.

Halam: Yeğsa veya diğer adıyla Mirye. 1982 Ağustosunda Diyarbakır'da öldü, Diyarbakır Ermeni Mezarlığı'na, anası Saro nenemle, kızı Zıvart'ın yanına gömüldü. O gün

yağmur yerine güneş cehennemi sıcaklığıyla ortalığı kasıp kavurdu.

Ben: İstanbul’da yaşıyorum. Her *Vartavar*’da erkenden çıkıp anamın mezarına doğru yola koyulduğumda, yanıma boş bir “Nuri Leflef Kundura Cilası” kutusu ile iki parça günlük alıyor, içimden de “yağmur, yağmur, yağmur...” diye sesleniyorum, “hem İstanbul’da, hem Diyarbakır’da...”

Gözlerim Rıışeş yapana kadar.

Allah..!

Nedenini bilmediği garip bir sıkıntı gelip tüm bedenini sarmıştı. Sanki gizli bir el boğazını sıkıp duruyordu. Bu gibi durumlarda dışarıda aylak aylak dolaşmak, gezinmek, yürümek isterdi. Öyle de yaptı. Fotoğraf makinesini boynuna asıp kendini sokağa dar attı. Fatma Hanım'ın bodrum kat penceresi açıktı, radyodan sokağa cırtlak bir kadın sesiyle bir Karadeniz türküsü yayılıyordu:

“Bir finduğın içini... yar sensiz yiyemem...”

Masallarda, kitap sayfalarında, türkülerde nedense hep bu tür aşklardan söz edilirdi: Leyla ile Mecnun! Ferhat ile Şirin! Tahir ile Zühre! Kerem ile Aslı! Romeo ile Jülyet!

Hepsi de “bir finduğun içini” yalnız başlarına yiyemedikleri için mi gitmişlerdi öte tarafa..? Öyleyse hepsinin de canı cehenneme!

Bazen insanlar “bir finduğun içini” yalnız başlarına yiyemeyecek kadar mı salaklaşıyor, bu denli mi duygu yüklü oluyorlardı? Duygusallığın doruk noktasına yuva kuranlara “âşık” mı deniyordu? Yoksa aşk, salakların içine düştükleri bir tuzak, kendi başlarına ördükleri bir koza mıydı...? Neyse ne! Yuvarlatılarak sokağa atılmış bir kâğıt parçasına patlattığı voleyle, deminden beri kafasını kurcalayan ve kâğıt top kılığına bürünmüş “aşk” havalandı, kendi etrafında döne döne süzüldükten sonra kolu kanadı kırılıp mecburi inişe geçti, yuvarlana yuvarlana, kaldırım kenarındaki sabunlu su birikintisinde meçhule doğru yelken açtı.

“Çaya çorbaya ilimooonn!..”

“İlimooon”cu sabahın köründen akşama kadar sokakları arşınlayarak sattığı limonların bu büyük kentte çaya, çorbaya sıkıldığını duyduğunda iyice şaşırmış, bu yüzden neredeyse küçük dilini yutmuştu! Yağsız, yavan tavuk suyunun içinde minik solucanları andıran, mide bulandırıcı tel şehriyeli bu bulaşık suları, çorbadan ziyade şehirli insanların kendi kendilerini kandırmacasından başka neydi ki! Buğusu tüten kaynar çorbaya sıkılan birkaç damla soğuk limon, kesinlikle “pişmiş aşı su katmak”tı! Çorbaya limon sıkmak mı? Hayır! On kere, yüz kere hayır! Çorbaya yakışanı, onunla yüz göz olması gereken, olsa olsa acı, kırmızı pul berdi! Onun da yanında bir baş kuru soğanla bir de tandır ekmeği! Peki, şu şişko “Urum” avradı, hani adı da Katina olan karı! Her defasında bıkmadan, üşenmeden yineleyip niçin sorup sorup duruyordu:

“Pasamu*, bunlar yatak limonudur, yoksam..?”

Tövbe, tövbe, kaltak! Limonun yatağı yorganı ne demek? Allahın limonu, limondu işte! Yatakla, döşekle, se-dirle, minderle işi neydi ki! Zaten bu boyalı avratların işi gücü de hep yatakla yorganlaydı! Oh, gel keyfim gel! Sabah yat, akşam kalk! Ya şu Madam Horopig! Kendisinden ilk kez limon satın alırken limonu önce bıçakla kesmiş, sonra da elindeki böceğin üstüne sıkmış, kapı aralığından uzatıp bir de tattırmak istemişti:

“Bak bakalım, zo, *midya* dolması nazetli olmuştur..?”

Tuhaf! Şu dünyada yenecek başka şey kalmamış gibi, denizdeki böcekleri de yiyorlardı bu acayip insanlar... Bun-ların, hele hele bu şehirli gâvur avratların işine akıl sır er-miyordu vesselam!

Avazı çıktığı kadar bağırarak, sokak başlarında durup se-sini en yükseklerde oturan çatı katındaki insanlara da du-yurmak için çırpınan “ilimooon”cuyu, sırtındaki küfesiyle ve beynini örümcek ağı gibi saran düşünceleriyle baş başa bıra-kıp, karşı kaldırıma geçerken acı bir fren sesiyle uyandı. Da-malı “ellialtı şevrole”nin* penceresinden şoförün küfürle ka-rışık son cümlesi geldi kulak memelerine küpe olup asıldı:

“Hayvanat! Bu gidişle çok geçmeden, boylarsın eşek cennetini...”

Taksilerin “şah”ı, “ellialtı şevrole” tozu dumana kata-rak yoluna devam ederken, bir an için “cennet”i boylama-dığına üzüldü. Aslında önemli olan, cennete kapağı atabil-mekti, kedi misali lastik altlarında ezilerek de olsa..! Huri-

* -mu: Rumca birinci tekil şahıs iyelik eki. Pasamu: (Rum aksanıyla) Paşam.

* damalı ellialtı şevrole: Amerikan Chevrolet marka 1956 model taksi/dol-muş. Eskiden taksi ve dolmuşların kaportası, cam dibinden şerit halin-de firdolayı damalı boyanırdı.

lerle murilerle, şaraplarla maraplarla dolu cennete gitmeyi kim istemezdi ki..? Ha insan cenneti, ha hayvan cenneti! Cennet ile cehennemi kıldan da ince bir köprü mü ayırıyordu ne! Sırat köprüsü! Köprüyü geçince cennete gidiyordunuz, ayağınız tökezler de köprüden aşağıya düşerseniz doğruca cehennemi boyluyordunuz... Bu kıldan köprüden geçebilmek için her zamanki gibi sadece “ayıya dayı demek” yeterli miydi? Yoksa ayıyı dayıyı bir kenara bırakıp iyi bir ip cambazı olmak, cennete ulaşabilmenin en kestirme yolu muydu? Ahirette imanı kovalayanlar cennette mekânı kaparken, geriye kalanlar cehennemde direk olup ateşte cayır cayır yanıyorlar mıydı yoksa?

Sokağa çıkar çıkmaz kafasına takılan bu tür karmaşık düşüncelerden kurtulmak için köşe başında durdu, bir sigara yaktı. Dumanı ilk nefeste yutarcasına çekti içine, ta ciğerlerinin derinliklerine. Filtresiz, sarı Yeni Harman paketini cebine koyarken “bir, iki, üç” dedi içinden, kaldırım taşlarını saydı, “dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz”u da trafik polisinin düdük sesleriyle tamamladı, “on”da durdu. Bu kez dikkatlice sağa sola bakındı. Yolun boş olduğu bir anda ok gibi fırlayıp karşı kaldırıma saplandı. Trafik polisinin “düt! düt! düt!” öttürdüğü düdüğe bir çocuk ıslık çalarak yanıt veriyordu:

“Ne olur gel banaaa, senede bir gün... Senede bir...”

Şarkılar... Evet, bütün şarkılar dillerde dolaştıktan sonra, zamanla yitip gidiyor, tozlanıp küfleniyorlardı. Şimdi ıslığıyla “senede bir gün” diye tutturan, elleri cebinde, keyifle salınan bu çocuk, daha dün babalarının dillerinden düşürmediği yegâh şarkıyı acaba bir kez olsun duymuş muydu?

“Doldur ey saki, bu cem bezminde bir gün mey biter
Boş kalır fani kadehler, tel susar, hey hey biter

Dem geçer, devran döner, hicran biter, her Şey biter
Boş kalır fani kadehler, tel susar, hey hey biter.”

“Silivri yoğuuurt!”

Yoğurtçu, durup dururken, ansızın Őarkının içine mi etmişti? Yoksa yokuŐ yukarı tıknefes soluduğu için, bağırmaktan çok, elinde sallayıp durduğu ıngırakla Şöyle mi sesleniyordu:

“İŞte geldim, gidiyorum! Şen olasın İstanbul!”

“Silivri yoğuuurt”uyu sırtının kamburuyla, alnındaki boncuk boncuk terli günahlarıyla baş başa bırakarak ağaçlı parka saptı. Parka adımını atar atmaz da yoğurtunun “Silivri yoğuuurt”u bir kulağından girip öbür kulağına gelemenden başka bir sesle bastırıldı:

“Kara böcek! Gel bakayım, gel bir bakla falı açayım, slesin Gülizar kara kız gönlündeki her Şeyi...”

Yerleri süpüren sğtn uzun dallarının koyu, zgn gölgesinde, parkın kuytu bir kğesinde ansızın enselemiŐti onu Gülizar kız. Çingene Gülizar’ın etli dolgun dudaklarından, iri, glmseymen gözlerinden, cilveli, iŐveli bakıŐlarından, güzel, çok güzel, umut dolu günlere doğru bakla tanelerinden köprüler çizdi kafasında. Gülümsedi. Bir anlık gülümsemesiyle “kara kız”ın hemen yere bir bez parçası sermesi, ardından da bez torbadan çıkardığı üç beş taş parçasını, birkaç kuru baklayı ve bir mavi boncuğu yerdeki beze boŐaltması bir oldu. Kendinden emin, yaptığı işi çok iyi bilen, bu konudaki yeteneklerinin hiç de küçümsenmemesi gerektiğini vurgulayan sözleri döküldü dudaklarından:

“Güzel ocuk! Hadi! At bir yirmibeşlik, okuyayım sana gönlündekini...”

El çabukluğuyla ayaklarının dibine serilen beze basmadan, yürümeye, yoluna devam etmeye çalıştı. Kadın tuttuğu-

nu koparan, dediğim dedik inadıyla, yerden topladığı bez parçasını iki adım ötede ayaklarının dibine yayıverdi hemen:

“Hadi! Güzel çocuk! At bir yirmibeşlik, sülesin sana Gülizar’ın her bi şeyi, güzel güzel...”

O kaçmaya çalışırken, “kara kız” da avını bırakmamak için “güzel güzel” kovalarken, etrafta gezinen insanlar bu kovalamacanın keyfini çıkarıyorlardı.

“Hadi! Kara böcek...”

Yenilmişti. Cebinden parlak bir yirmibeşlik çıkarıp Gülizar’ın avucuna koydu.

“Kara böcek, var senin bir dileğin, ilakin...”

Çingenenin sözleri söğüdün dallarına teker teker asılıp yapraklar arasından süzülürken, “kara böceğin” gözleri, “kara kız”ın gebe karnından kalktı, gitti, onun dolgun dudaklarında, kapkara gözlerinde, bembeyaz, inci dişlerinde gezindikten sonra, sarkık iri memelerinin arasında yuva kurdu. Çingenenin, gelecek güzel günlerden, “ilakin” terk edilecek sevgilinin yerine çok geçmeden başkasının bulunacağından, belki bugün, belki de bu hafta sonuna kadar bir kuşun kanadında büyük bir kısmetin yola çıkıp gelmekte olduğundan, ama tüm bunların baklalar arasından iyi seçilip aydınlığa kavuşabilmesi için bir yirmibeşliğin daha “maviş” boncuğun yanına atılması gerektiğinden, böyle olunca da Gülizar’ın daha da güzel güzel konuşacağından söz etmesi, onun hiç umurunda değildi. O, bugün bu tiyatro sahnesini biraz da kendisi oynamak istemişti ve oynuyordu da. Gülizar’ın sahnesinde minik taş parçaları, kuru baklalar, mavi boncuk vardı. Oysa o, “Silivri yoğuuurt”çunun omzundan sarkıttığı kefelerden birine kara böceği, diğerine ise kara kızı çoktan oturtmuş tartıyordu. Evet! İkisinin de kefesinde teraziyi dengeleyen sadece “kara”ydı.

Kara kızın “güzel güzel” konuşup “sarı yirmibeşlik”leri entarisinin cebine atma hevesi kursağında kalırken, o, küçücük parkın arka kapısından çıkmış, ayaklarının emrettiği, çekiştirdiği yönde adımlarını sıklaştırmıştı.

“Top! toop! tooop!!!”

Çocuklar yokuştan aşağı hızla yuvarlanan meşin topun ardından sesleniyorlardı. Önüne kadar gelen topa bir vole patlattı. Top, kanatlanarak havada kuş oldu, gitti çocukların önüne şıp dedi kondu.

“Helal! Helal olsun sana abi...”

Güldü, topun ardından koşan çocukları seyretti.

Kâğıt veya paçavralardan yaptıkları topların ardından koşup giderken geçmişti çocukluk günleri. İkinci Cihan Harbi’nde, nüfus cüzdanında “teşrinisani ekmek karnesi verildi” mührünü taşıyan ve ekmeğin, şekerin, gazyağının, kaputbezinin karneyle dağıtıldığı ve neredeyse tüm Alman halkının gamalı haçlar eşliğinde “hayl Hitler! hayl Hitler! Rap! Rap! Rap!” diyerek yağıp gürlediği o yıllarda meşin topun lafı mı olurdu?

“Akşam simidiii, akşaaam...”

Eskimiş, bayatlamış, kurumuş simitçiden aldığı bol susamlı taze simidi yiye yiye sahile doğru yürümeye başladı. Sahildeki balıkçı kahvesinden küfürle karışık, ihtiyar zangoğun Ermenice ve Türkçe karışımı sözleri sokağa döküldü:

“Gela evladıs* gela...”

“Gela mançıs* gela...”

Tavlada ver ha “gela” atıyordu. Hep hepyek atan ak saçlı zangoç “senede bir gün” bile olsa “düşüş”i yakalarını ümidiyle kolları sıvamış, tavlanın başına geçmişti. Kendisi

* -ıs: Ermenice birinci tekil şahıs iyelik eki; (evladıs: evladım).

* mançıs: Ermenice oğul(um).

gibi kırışık alın yazısında, kaderinde zarlar nedense hep istemediği sayıları çiziyordu. Ama, olsun! Son günlerde bu küçük kiliseye kapağı atabilmesi bile, onun hayatında yakaladığı belki de ilk “düşüş”ti. Kaderine razı olmalıydı. Kilise-
de her pazar Tanrı’nın elçisi papazlar, rahipler boşuna mı dil döküyor, boşuna mı Tanrı’nın hikmetinden sual olunmayacağını söyleyip duruyorlardı! Öyleyse bu kuralı zangoçların herkesten daha önce bilmesi, buna harfiyen uyması gerekmez miydi ve “gela” atılan her zarın ardından da, “Ah! Ulan Allahsız kemik!” diyerek tepinip ana avrat küfretmeleri ayıp olmaz mıydı! Dahası, küfürün de Tanrı katında günah sayıldığını, her küfürün, kara kaplı kitaba işlendiğini, öte tarafta bunun hesabının Ulu Tanrı’ya verileceğini öncelikle zangoçların bilmesi gerekmez miydi..!

Banliyo treni şehrin göbeğinden yüklendiği yolcuları, sahil boyunca istasyonlara dökerek yoluna devam ediyor, her istasyona yaklaşıp ayrılırken de inekler gibi böğürüyordu. Lokomotif, peşi sıra gelen vagonlara bakarak gururlanırken, vagonlar da onu izlemekten, hep onun ardına takılmaktan kaderlerine küskün, bir gün lokomotif olacakları günün özlemiyle yanıp tutuşuyorlardı! Oysa acı da olsa gerçeğın değişmeyeceğini, vagon doğduklarını, vagon olarak kalacaklarını, ömür boyu lokomotifin ardına takılacaklarını bile bile yine de belki bir gün “dem geçer, devran döner, hicran biter” ümidiyle isli dumanlı alın yazılarının değişeceği günü sabırla bekliyorlardı. Hayır! Gerçekler acı biber gibi, isot gibi ortadaydı. Gerçekler dil ve yürek yakıyor ama değişmiyordu. Tanrı kimilerini lokomotif, kimilerini de vagon yaratmıştı! Bu da böylece bilinmeliydi! Ne var ki, lokomotif de bunca vagonu seneler boyu hep peşi sıra çekmekten bıkip usandığından, bu kara talihin

değişmesini, bu ağır yüklerden kurtulup özgürleşmeyi mi düşünüyordu ne..!

“Boyayalım, silelim abi!”

Kapkara zenci çocuk, ayaklarının altında, ayakkabılarının içine girer gibi ansızın çıkmıştı karşısına. Sırtındaki sandığı, ezik, boş zeytinyağı teneke oturağı ile oynayacağı oyunun, “boyayalım, silelim abi!” perdesini aralayarak...

Usta bir çalımla sıyrıldı, Telli Odalar’a saptı. Telli Odalar, Kumkapı’nın, onun gibi eski, daracık sokaklarındandı. Meyhaneci Vahram kadar eski, Gülizar’ın memesi kadar pörsümüş, yoğurtçunun kamburu kadar günahkâr...

“Çung çang çiring, çang çung çiring...”

Rum kilisesinin çan kulesindeki küçük çanın sokağa dökülen sesi, tezgâhın ardında *çavelaların** başındaki zayıf balıkçıyla yarışıyordu.

“Kefala geel, kefalaaa...”

Çan sesleri ve balıkçının kefallerini arkada bırakarak az ötedeki kitapçının tozlu vitrini önünde mihlanıp kaldı.

‘*Harp ve Sulh...*’

Kitaplar... Kitaplar...

Bağırırçasına konuşan bir çift geçti neredeyse burnuna sürtünerek. Kızdı. “Harb”i erkeğin kel kafasına kondurdu, “Sulh”u da kadının ıstaka bacaklarından astı.

“Hav! Hav! Haaavv!...”

Gariban, uyuz bir köpek ayaklarının altında gezindi, gerindi, esnedi, sonra da karşıdaki asmanın köküne işedi. Yıllardan beri komşu evin balkonuna kapağı atmak için çırpınıp duran asma, köpeğe içerledi. Arnavutkaldırımı bu yaşlı sokakta, bu virane evin hemen önünde kök salan kem tali-

* **çavela:** [İta. *çavalje*] Balıkların muhafaza edilip satışa sunulduğu genişçe sepet.

hine küskün, hafif esen rüzgârda sallanan yapraklarıyla bu sokak itine içinden lanetler yağdırdı.

“Ta ti ta ti ta tii!!!”

Cankurtaran’ın daracık, dolambaçlı yollarında kendine yol açmak için çırpınıyordu cankurtaran arabası. Kendi çöplüğünde, kendi adını verdiği bu semtte öterken ne kadar da mutluydu! Nasıl da şişinip duruyordu! Cankurtaranın siren sesini, şalvarlı, kasketli adamın biri kulağının dibinde fısıldayarak tamamladı:

“Abi, köyden yeni geldim... Ekmek alacak param...”

Langa’da, Langa hıyarı gibi, yırtık dondan ansızın çıkıp başında bitmişti adam. Hemen karşıdan gelen Yedikule marulları gibi göbekli tüccara ciro etti bu köylüyü, eskimiş şalvarıyla, kısa boyuyla eğri boynuyla mühürleyerek.

Köşedeki yüksek binanın tepesinde yanıp sönen kırmızı ışık diken gibi gözüne battı, kanattı ve yazıya dönüştü:

“Makarnaların en âlâsı...”

Marul göbeklinin etrafında dolanıp duran köylüyü bu kez kaptığı gibi makarna fabrikasından içeri sokmak geldi içinden. Evet, sokmalıydı onu makarna fabrikasından içeri ve sunmalıydı tüm makarnaların en âlâsını önüne ve demeliydi:

“Al hemşerim, ye! Hem de ananın ak sütü gibi...!”

Arada bir kendi kendine mi konuşuyordu ne! Yoksa düpedüz saçmalıyor muydu? Karşı kaldırıma geçmek için beklerken düşünceleriyle öylece kalakalmıştı. Direkteki ölgün “yeşil” çoktan yayalara göz kırparken, polisin “düt düt düt!” yorgun düdüğü tiz perdeden “karşı kaldırıma geçin!” diye buyuruyordu.

“Dan dan dan, çekilin yoldan, geliyor vatman!” çingiraygını öttüre öttüre geçen Eminönü-Bebek Tramvayı kalaba-

lığı yarararak yoluna devam ederken, öte yanda emektar Galata Köprüsü'ne bağlı, dalgalarla çırpınıp duran kayıkta, tava içinde kızaran ince bir palamut dilimi, yarım ekmek içinde, bir baş soğanı kucaklayarak, küfeci Osman'ın midesine doğru yol almaya hazırlanıyordu.

“Apoyevmatiiini... Embros, Şalom, Jamanaaak!”*

Tüm kekemeliğine rağmen sesini duyurmak için çırpınıp duruyordu ihtiyar gazete satıcısı. Bilet gişeleri önünde kuyruğa girenler, vapurda açık havada iyi bir yer kapıp oturmak için acele ederken, bu koşuşturma zil sesiyle giderek yoğunlaşıyor, iskele memurunun demir parmaklıkları gürültüyle kapayışının ardından kıl payı vapuru kaçıranlar gözlerini ufka dikerek bir sonraki vapuru öfkeyle bekliyorlardı. Şirket-i Hayriye'nin yandan çarklı Sahilbent vapuru suları köpürterek yola koyulduğunda, Laz Dursun, dubalara yanaştırdığı motorundan keyifle sesleniyordu.

“Vapur kalktı beyler! On dakika sonra motorumuz hareket ediyor. Hadi Kadıköy, Kadıköy, Kadıköööy!..”

“Ciklet Amerikan, halis Amerikan...”

Sattığı cikletin reklamını yapan yalınayak, başı kabak çocuk, diğer taraftan da Galata Köprüsü altındaki meşhur dondurmacı Salih'in vitrini önünde dondurmalarını keyifle yiyenleri seyrediyor, iştahla yalanıp duruyordu.

Az ötede küçük dükkânında iki büküm oturmuş Uzun Ömer, Tayyare Piyangosu biletleri satarak şans dağıtıyor, kundak bebeklerinin beşik niyetine kullanabilecekleri ka-

* **Apoyevmatini:** 1925'ten itibaren İstanbul'da yayımlanan Rumca günlük gazete.

* **Embros:** 1952-65 yılları arasında İstanbul'da yayımlanan Rumca günlük gazete.

* **Şalom:** 1947'den itibaren İstanbul'da yayımlanan Türkçe-Yudeo İspanyolca haftalık gazete.

* **Jamanak:** 1908'den itibaren İstanbul'da Ermenice yayımlanan, Türkiye'deki en eski günlük gazete.

dar kocaman boş kundurasını da reklam niyetine vitrinde sergiliyordu.

“Kalkıyooor...”

Özfenerbahçe motoru, büyük bir homurtuyla Marmara’nın dalgalarına âşık olduğunu ilan edip yola revan olanda, kör bir âşık üç telli sazıyla motordaki yolculara hünerini döktürüyordu:

“Yarım İstanbul’u mesken mi tuttun,
Gördün güzelleri beni unuttun...”

Yolculardan bazılarının verdikleri yirmibeşlikler, âşığın cebinde uyumaya başlayınca, Özfenerbahçe suları yarmış, Kızkulesi ile selamlaşmış, karşı sahile ulaşmış, yolcularını Kadıköy’e gururla indirmekte oluyordu.

“Hop, hop, hooop..!”

Yolcular motoru teker teker “hop” diye sıçrayarak terk ediyor, karaya atlıyorlardı.

“İzmit, Adapazarı, Ankaraaa...”

Meydandaki yolcu otobüslerine çığırkanlık yapan delikanlının sesinden korkan kargalar, martılarla buluşmak üzere sahildeki Evlendirme Dairesi’ne doğru kanat çırpıyorlar. Nikâh Dairesi’nde henüz evlenenler evlerine, evlenemeyip dönenler de sıçan deliğine doğru yol alırken, o da, kendi deliğinin yolunu tuttu. Kendi deliğine, bekâr odasına kapandı.

Fatma Hanım, yine açık penceresinde, iri memelerini okşayarak bir şarkı tutturmuştu:

“Kara gözlüm efkârlanma gül gayrı...”

İhtiyar kör dilenci, küçük kızın koluna girmiş, pencerelere, yüksek pencerelere, en yüksek apartman pencerelerine, gökyüzüne doğru sesleniyordu:

“Allah, Allaahh, Allaaahhh...”

Elmalı Balayı

Vee, günlerden bir gün, yapacak herhangi bir iş, oyalanacak birşey bulamayınca Tanrı'nın canı sıkıldı. İşin kötüsü, o gün tatil değil, aksine, çalışma günüydü. Epeyce düşünüp taşındıktan sonra, nihayet yeni bir şey yaratmaya karar verdi. Oturduğu rahat koltuğundan şöyle bir doğruldu, eline asasını aldı ve buyurdu:

“Dünya kurula!”

Vee, güneşten kopan bir kor parçası döne dolaşa evrende kendine göre bir yer arandı ve nihayet yorulup bitkin kalınca da soğudu, küçük bir yıldıza dönüştü. Tanrı, pırıl pırıl parıldaayan bu minik yıldıza bakınca keyiflendi, iyi bir iş yaptığına sevindi, bunun mutluluğunu yaşadı.

Vee günün birinde, Tanrı yine bir meşgale bulamayınca, canı sıkıldı. Yine çalışma günüydü ve tatil yapmaması gerekiyordu. Asasını eline aldı ve yaratacak yeni bir şeyler düşünürken aniden aklına, yıllarca evvel yarattığı Dünya gelip takıldı. Bunu hatırladığına bayağı sevindi. Uzun, ak sakalını sıvazladı, gözlerini kısarak bu minik gökcismine baktı ve kararını verdi:

“Dünyada canlılar ola! Su da! Toprak da! Hava da!”

Böylece önce suda, sonra toprakta ve nihayet havada yaşam başladı.

Yıllar yılları kovaladı. Zaman su gibi akıp rüzgâr gibi uçtu, gitti. O günlerde, her şey çok iyi ve mükemmeldi. Balıklar denizlerde mutluluklarını birbirleriyle paylaşıyor, kuşlar gökyüzünde sonsuza kanat çırparak coşkuyla uçuşuyor, solucanlar toprak altında yaşamın zevkini çıkarıyorlardı... Tanrı'nın koyduğu tüm kurallar tıkır tıkır işlerken, kimse-nin kimseden alıp veremediği de yoktu. Herkes kendi işinde gücünde, kendi yolunda, Tanrı da kendi yolundaydı.

Günün birinde, Tanrı yine boş kalınca müthiş canı sıkıldı. Yapacak birşeyler arandı. Yine çalışma günüydü. Yalnızlıktan bunaldığı işte o sıkıntılı gününde asasını eline aldı ve kendi kendine mırıldandı:

“Bakalım, şu dünyada işler nasıl yürüyor..?”

Gördüğü şeydu: Yıllar sonra hayvanlar üreyip çoğalmış, ağaçlar büyümüş, sular giderek daha azalmıştı. Tanrı, bu manzara karşısında, bıyığını burarak alçak sesle söylendi:

“*Amen inç lav e, payts gardzes te noren al pan mı gı bagsi. Lav, bagası inç e artyok?*”

Ermenice söylenen bu sözlerin Türkçe karşılığı şöyleydi:

“Her şey iyi hoş da, yine de eksik olan birşeyler var galiba. Peki, eksik olan acep ne ?”

Tanrı günlerce, günlerce düşündüğü halde ne var ki eksikliğini hissettiği şeyi bir türlü kafasında toparlayamadı. Düşüne düşünce yorgun düştüğünden oturduğu maroken koltuğunda sızıp kaldı.

Tanrı mışıl mışıl uyurken, bir ara rüyaya daldı. Rüyasında acayip bir mahlukla karşılaşınca, kâbus görmüş gibi kanter içinde uyandı ve gördüklerinin rüya olduğuna sevindi. Sevindi ama, yine de bu acayip mahluku yaratmaktan kendini alıkoyamadı. Asasını eline aldı ve buyurdu:

“Rüyalarım girecek kadar küstah, beni uykumdan uyan-
dıracak kadar cüretkâr olan bu hayvan, yoktan var ola!”

Tanrı bu emriyle birlikte de, hemen elindeki sihirli asasını toprağın böğrüne sapladı. Yarılan toprağın içinden, çamurlara bulanmış, iki gözlü, iki kulaklı, iki ayaklı, iki elli, “iki yüzlü” ve adına “insan” dediği hayvanı yarattı.

Uzun, çok uzun zamanlar, günler ardı ardına geçip gitti. Her şey yolunda gidiyordu, Tanrı da kendi yolunda.

Aylar ayları kovalıyordu, yıllar da yılları.

Günlerden bir gün nasıl olduysa oldu, buna Tanrı bile akıl sır erdiremezken, kapısına ilk kez bir dilekçe geldi, dayandı. Tanrı buna pek bir anlam veremedi, bir an için şaşırdı ama, yine de dilekçe sahibinin kimliğini araştırınca, bunun “insan” adlı yaratıktan geldiğini saptadı. Bunun üzerine hemen, anında, bu yarattığı huzuruna çağırdı ve şefkatle, babacan bir ifadeyle sordu:

“İsteğin nedir oğlum! Ve de şikâyetin ne?”

“Şikâyetimi yazılı olarak, dilekçemde belirttim!”

Tanrı, o sabah uyanır uyanmaz “la havle” çektiği için iyi bir günündeydi ve Allah’tan sol tarafından da kalkmamıştı; dolayısıyla hiç beklemediği bu küstahça cevap karşısında

hiç istifini bozmadan içinden kıs kıs güldü ve arkasından hemen ekledi:

“Okudum, okudum! Yerden göğe kadar da haklısın! Ayrıca haklı şikâyetinden ve gösterdiğin medeni cesaretinden dolayı da seni canı gönülden kutlarım! Benim dalgınlığımdan ötürü eksik bıraktığım bir şeyi hatırlattığın için de şikâyetini aynen kabul ediyor, dilekçeni işleme koyuyor ve istediğini de sana veriyorum. Ancak birbirinizle iyi geçinmeye ve daima dost kalmaya özen gösterin ha !”

Tanrı “ha!” diyerek cümlesini noktalayıp tamamlar tamamlamaz asasını eline aldı ve karşısında dikili “insan”ın kaburga kemiklerine şöyle bir dokundu ve aman Allahım! Görenlerin bu güzellik karşısında heyecandan dilleri tutulup lal olmadıklarında “ne gördüm ah el aman, bir afeti can!” diyecekleri varlığı yarattı. Biraz utangaç, biraz mahcup bir edayla etrafına bakmaktan çekinen, “yere bakıp, yürek yakan” bu uzun saçlı, narin yaratığa “kadın” adını verdi.

İnsan, beklemediği bu cömert lütuf karşısında heyecandan eli, ayağı, dili birbirine dolanarak Tanrıya sonsuz teşekkür ve şükranlarını sundu:

“Ey, yüce Tanrım, sizin buyruklarınız daima başımın üstünde taç olacak, her isteğiniz tarafımdan kutsal bir emir olarak algılanacaktır. Aslında naçiz kulunuza gösterdiğiniz bu alicenaplığa karşı, kuru, kupkuru bir teşekkürle yetinmek istemezdim; ancak, takdir buyurursunuz ki, elimden başka bir şey gelmez. Ve yine ancaaak, yüksek huzurlarınızda ve müsaadenizle şunu da kesinlikle tebarüz ettirmeliyim ki, bendenize asla ve asla unutamayacağım ve ‘anlayana sivrisinek saz anlamayana davul zurna az’ kabilinden çok mühim ve derin manalı bir ders verdiniz. İşte bu da sizin

büyüküğünüzün en aşikâr emaresi, en belirgin nişanesi olup, altı, muhakkak surette ucu tükürüklenmiş sabit kalemle çizilmelidir. Yüksek huzurlarınızdan ayrılmadan önce, lütfedip o mübarek ellerinizden öpmeme izin vermeniz halinde, kendimi fevkalade mesut ve bahtiyar addedeceğim. Ve siz, yüreğı sevgiyle dolu olan, yüreğinde sevgiden başka birşeylere yer vermeyen Tanrım, öptürünüz ellerinizi, öptürünüz eteklerinizi... Çünkü bu liyakata...”

Aslında bu uzun tirad Tanrı’nın pek hoşuna gitmedi, konuşurken ağzından salyaları akan bu adama elini ve eteklerini de öptürmedi. Ne var ki yine de her zamanki gibi büyüküğünü göstererek bunun sadece tarihte yapılan ilk “yağcılık”, ilk “yalakalık” olarak tescil edilmesi gerektiğini düşündü, bozuntuya vermedi, güldü, geçti gitti.

İnsan, Tanrı’nın hiçbir şey demeden sırtını dönüp gittiğini görünce, arkasından son bir gayretle yine seslendi:

“Tanrım, lütfedip yarattığınız ve bana arkadaşlık, yoldaşlık edecek bu yaratığa iyi bakacağıma ve de onu asla üzmeceğime namusum, şerefim ve tüm mukaddesatım üzerine...”

Ne ki, o daha cümlesini tamamlamaya fırsat bulamadan Tanrı, bulutların arkasında çoktan kaybolmuştu. İnsan da dilekçesinin karşılığını almış, işini halletmiş olmanın sevinçle kadının koluna girdi ve doğruca cennete indi.

O zamanlar günler çok çok uzundu. Günler günleri, aylar ayları, yıllar yılları, asırlar asırları öyle deli danalar gibi kovalayıp durmuyor, “zaman” su gibi şarıl şarıl akıp gitmiyor, dereler gibi çağlamıyor, aksine tembel tembel, aheste aheste yerinde sayıp duruyor, geçmek nedir bilmiyordu. Zaten bu yüzden de cennette her saat başı “ding dong!” çalan ne bir çalar saat, ne de günleri gösteren ve arka sayfasında “bugün ne yemek pişirelim?” diyerek ardından da gü-

nün yemeğinin patlıcan musakka, şehriyeli kuskus pilavı ve ırmik helvası, günün manisinin de:

“Çaya indim susuzum

Susuzum uykusuzum

Girsem yarin koynuna

Elim durmaz huysuzum.”

ve günün bilmecesinin ise:

“Çınçınlı hamam

Kubbesi tamam

Bir kız aldım

Babası imam!”

olduğunu belirten bir Saatli Maarif Takvimi de yoktu. Takvim yapraklarının henüz uğramadığı bu diyarlarda bu uzun, çok uzun, çok çok uzuuun günlerden birinde, kadın, gökyüzünü yalayan iri gövdeli koca ağaçların gölgesinde bülbül ve kanarya sesleri arasında ormanda yalnız başına dalgın dalgın gezinirken, Çita adlı maymunun, içini büyük bir iştahla yiyip kabuğunu terbiyesizce yere fırlattığı muz kabuğuna farkına varmadan basmaz mı! Basmasıyla da Ermenice “ingaaa”, düştüüm diye bağırması bir oldu. Üstelik yerdeki yosun tutmuş bir taş da dudağını vurup kanatması da cabası. Ormanın kuytu bir köşesinde yaşlı bir atkestanesi ile ihtiyar bir köknarın arasına eğreltiotlarından yaptığı salıncağında miskin miskin uyurken, ormanın derinliklerinden kopup gelen, kulakları sağır ederek dalga dalga yayılan “inga, ingaaa!” feryadıyla rüyası bölünerek uyanan insan, fırlayarak sese doğru yöneldi; çığlıklarıyla yaygara koparan, sesi tüm ormanda yankılanan kadına yetişti. Yerde perişan bir vaziyette yatan, acıyla kıvranan kadını kucakladığı gibi az ötedeki derenin kenarına götürdü. Bir taraftan kadının kanayan dudaklarını elleriy-

le silip suyla yıkarken, diğ er taraftan da ilk defa tuhaf ama açıklanması zor bir duyguya kapıldı. Kalbinin her zaman-kindenden daha hızla çarpmasına, içinde kıpır kıpır bir eyle-rin kıpırdamasına bir anlam veremedi. Kafasına yarım ya-malak da olsa sanki bir soru gelip takıldı ama önemseme-di. Kadını teselliye çalıştı:

“Bir eyin yok, merak etme! Sadece bir iki önemsiz sıy-rık.  abucacık geçer, zaten dudağın da artık kanamıyor, sağ ayağının bileğ i biraz burkulmu , ama kırık yok! Geçmiş ol-sun! Bak, bana öyle geliyor ki, uzun saçların zaman zaman üzerine basıp d  smene neden oluyor, istersen gel biraz ke-sip kısaltalım, rahat et...”

Kadın, saçlarının uzunluğundan dolayı d  şmediğ ini, asıl sorumlunun kocaman  ikita muzlarını afiyetle midesi-ne indirdikten sonra kabuğunu sorumsuzca öteye beriye fırlatan, bu nedenle de asla iyi bir çevreci olmayan çita ad-lı yaramaz maymun olduğ unu söyleyecekken son anda ne-dense bundan vazgeçti ve kısa sa ın kendisine daha çok ya-kı abileceğ ini düşünerek ba ını “evet, evet!” anlamında Er-menice “*ayo, ayo!*” diyerek salladı. Yarı  aka, yarı ciddi ba -layan bu konuşma bir anda sanki bir oyuna d  n   t   ve be-raberce buldukları sivri bir ta  parçası ile kadının saçlarını “a la garson” kestiler. Vee o gün ilk kez, farkında olmadan, Tanrı’nın vermiş olduğ u bir eyin fazlalığ ından yakındılar.

Peki, Tanrı’nın bu olup bitenlerden hiç mi haberi yoktu?

Olmaz olur muydu! Tabii ki vardı. Hatta, onların, bu sa  kesme olayını gökyüzündeki sarayından kahkahalarla izlerken bir taraftan da g beğ ini tutarak gülüyor, hatta azı-cık alingan bir ifadeyle sitem ederek kendince söyleniyordu:

“Yazıklar olsun! Aslında o uzun saçlarınızın sizi soğuk-tan koruduğ unun farkında bile değ ilsiniz. Eh, ne yapalım,

madem ki, kendinizce öylesini uygun buldunuz o halde yapacak birşey yok. Bundan böyle başınızın çaresine bakın ve de inşallah üşütüp hastalanmayın...”

Tabii ki henüz Tanrı’nın bu sözlerinin mürekkebi bile kurumadan olanlar oldu ve kadın zıpkın yemiş karagöz balığı gibi soğuktan tir tir, zangır zangır titremeye başladı; arkasından da gelsin grip!

O zamanlar her nedense ve ne hikmetse sonları hep “in”le biten penisilin, kemisetin, teramisin, ultramisin, ampisilin, tetrasiklin gibi antibiyotikler henüz cennetin kapısından içeri girmediğinden, önüne gelen de leblebi şekeri sanıp antibiyotik yutmadığından, iş yine başa düşmüştü. İnsan ormana koşarak, henüz meyvaya yeni durmuş lezzetli kavak inciri yapraklarından bulabildiği kadar toplayıp geldi. Aklınca bu yapraklarla kadının üstünü örtecek, onu soğuktan koruyacaktı. Nitekim, yerde sırtüstü ve kendinden geçmiş yarı baygın yatan kadının çıplak vücudunu yaprak yaprak özenle, şefkatle, teker teker örterken, birdenbire o güne ve o ana kadar farkedemediği bir ayrıntıya takıldı. Bu, vücutları arasındaki farklılıktı. Evet, vücutları farklıydı ve her yaprak yerleştirdiğinde içi bir tuhaf olurken nedenini de doğrusu pek kavrayamıyordu. Kafasını kurcalayan bu gariplikler üzerinde fazla da durmadı.

O bitip tükenmeyen günler günleri kovalayıp durdu ve incir yaprakları altında iyice ısınan kadın, arkasından da bir güzel terleyerek nihayet gripten sağ salim kurtuldu. Kadın bu “cennet gribi”nden kurtulmasına kurtuldu da, bu kez grip sanki salgın gibi geldi insanın kafasına yerleşti, taht kurdu ve giderek içini kemiren bir soruya dönüştü:

“Vücutlarımız arasındaki bu fark neyin nesi? Fark... Ama niçin? Niçin! Niçin! Niçin!..”

Vee, vee derken, horozların çok çok erkenden “ü-ürüü-üüüü!!!” öttüğü günlerden bir gün, Tanrı katına bir dilekçe ulaştırıldı. Bu, boş durmasını sevmeyen Tanrı’nın yine en yoğun çalışma günlerinden bir gündü. Yeri gelmişken şunu da belirtmek gerekir ki, Tanrı dur durak demeden, ha babam de babam çalışmaktan adamakıllı yorgun düşmekteydi. Bunun en bariz nedeni de, artık eskisi gibi genç, delikanlı olmayışındandı. Çalışmaktan yorulduğu ve şöyle bir kenara çekilip azıcık dinlenmeyi, hatta birazcık kestirmeyi kafasına koyduğu bir sırada gelen bu dilekçeyi işleme koymakta pek isteksizdi. Ancak yine de göz ucuyla şöylesine bir bakmak için, sekiz buçuk numara miyop gözlüğünü gözüne yerleştirip rahat koltuğuna yaslandı. Dilekçe, çiviyazılı bir tabletti ve klasik Ermenice ile yazılmıştı. Altında imza yerine dilekçe sahibinin ismi vardı. Sol üst köşesine “özü: farklılık” diye belirtilmiş, aşağıda alt başlıklarla ormanda yaşanan olay ve yaprakların yerleştirilmesi ayrıntılarla anlatıldıktan sonra, sonuç bölümünde, keşfedilen farklılığın nedeni ve niçini sorularak, buna cevap verilmesi arz ve istirham edilmişti.

Tanrı, gözlüklerini çıkarıp muhafazasına özenle yerleştirdi, maroken koltuğuna iyice gömüldü, dirseğini koltuğun kenarına dayadı, işaret parmağını şakağına koydu, uzunca bir süre derin düşüncelere daldı ve birden, yerinden sıçrayarak haykırdı:

“Voç! Voç! Voç..!” Hayır! Hayır! Hayır..!

Ve Tanrı az önce yevmiye, defteri kebir, mizan derken bir türlü denkleşmeyen hesapları, yüksek sesle yaptığı şu bilançooya bağladı:

“Bu iş böyle geldi ama, böyle gitmemeli! Evet, görünen o ki, ‘insan’ denen bu hayvanı yaratmakla acele edip birtakım hatalar işledim... Tövbe tövbe... Durup dururken zırt

pırt dilekçe dayayıp beni çileden çıkarıyor... Bu gidişle kim bilir hesap sorması da yakındır! Bunu efendi belleyip çok mu yüz verdim acaba? Yoksa, bu mahlukun bir tahtasını eksik veya fazla mı yarattım? Çok, çok, çok daha evvel yarattığım diğer hayvanlardan bugüne kadar herhangi bir konuda ne bir istek, ne de bir şikâyet yokken, bu mendebur neyin nesi oluyor! Beyin desen hepsinde var, dil desen ha keza. Yoksa bu mahluku yaratırken kantarın topunu fazla mı kaçırdım? Yarın meydana boş bulur da, ‘gözlerim niye parmaklarımın ucunda değil, niye gözümün üstünde kaşım var’ diyerek küstahça, ukalaca tavırlar takınırsa, hatta daha da ileri gidip bir de bunun için hesap sormaya kalkışırsa, doğrusu, yandım Allah..! Neyse... Şunu huzuruma alayım da şööyle hafiften bir kulağını çekeyim..!”

Tanrı bu düşüncelerle, koltuğunda biraz doğruldu, bacak bacak üstüne attı ve yüksek sesle bağırdı:

“Ataam, yeg hos!”

“Adeem, buraya gel!” diye gümbür gümbür huzura çağrıldığını duyan insan, hemen kendine çeki düzen verdi. Uzun, yere kadar inen saçlarını, sakalını şimşir tarakla bir kez daha aceleyle taradı, çatık kaşlarını düzeltti, gölün sularından yansıyan “gülcemali”ni beğeniyle süzdükten sonra, Tanrı’nın kendisini beklediği kabul salonunun tam ortasına kadar ‘tak! tak! tak!’ emin adımlarla yürüdü. İki elini göğsünün üzerinde kavuşturduktan sonra, bacaklarını hafif aralayarak “rahat” pozisyonunda durdu ve gözlerini Tanrı’ya dikti.

Tanrı, huzuruna çıktığında ellerini bacaklarına iyice yapıştırıp “nizam, intizam, disiplin” örneği sergilemesi gerekirken “hazırol” vaziyeti almayıp fütursuzca karşısına diken bu kendini beğenmiş zavallı hayvana sinirlenip bir ara,

“defool, yıkıl karşımdan!” demeyi düşündü, ama böyle davranmayı kendi büyüklüğüne yediremedi. “Ya sabır” çektikten ve sinirlerinin iyice yatışması için de, kendi kendine, içinden “on” a kadar saydıktan sonra ak sakalını sıvazladı ve babacan bir tavırla, hatta biraz da gülümseyerek konuşmaya başladı:

“Bak evlat! Seni bir boş zamanımda yarattığım şunun şurasında dün bir, bugün iki! Ama bakıyorum da ‘maşallah’, çiviye, kili eline geçirdiğin gibi, başlıyorsun arzuhaller, istidalar, dilekçeler döktürmeye, şikâyetler sıralayıp sorular sormaya! Ha, aklıma gelmişken ayrıca parantez içinde şunu da belirteyim ki, dilekçelerin bir sürü imla hatalarıyla dolu. Biraz ayıp olmuyor mu? Doğrusu sana hiç yakıştıramıyorum: ‘Baba dilin Ermeniceyi bile hatasız yazamıyorsun! Belli ki zamanını boşa harcıyor, aylak aylak dolaşıp duruyor, yan gelip yatıyor, derslerini de ihmal ediyorsun! Neyse... Şimdi söyle bakalım derdin neymiş?’”

Tanrı’nın huzurunda olduğumuza göre, en azından bu nedenle de doğru konuşmamız gerekirse, Adem, Tanrı’nın bu yarı şaka, yarı ciddi çıkışını hiç beklemiyordu. Onu hep munis, sevecen, güler yüzlü bildiğinden, bu alaylı ifadeye biraz bozuldu ama, yine de anlamamazlığa, pişkinliğe vurdu ve farkında olmadan, refleksle, ellerini aşağı indirip aralık duran uzun bacaklarını birleştirerek “hazırol” a geçti.

Tanrı, Adem’in çaktırmadan vaziyetine çeki düzen vermesine içinden memnun oldu; yine de pek yüz vermeden sorusunu yineledi:

“Eveet! Söyle bakalım Adem Efendi! *What is your problem?*”*

* **What is your problem?:** [İng.] Derdin ne?

Adem, o ana kadar bildiği ve konuştuğu Ermenicenin dışında Tanrı'nın onun hiç anlamadığı bir başka dilde konuşmasına pek anlam veremediğinden huzurda daha fazla kalmanın, fazladan geçen her saniyenin kendisine neler getirip, neler götüreceğini tahmin edip bilemediğinden, altından bir “çapanoğlu” çıkmadan işini bir an önce görüp pılısını pırtısını toplayarak tüymenin daha doğru olacağını anladı ve kestirip attı:

“Farkı, sadece farklılığı merak ediyor, nedenini öğrenmek istiyorum!”

Tanrı, Adem'in açıklık getirilmesini istediği konuya böyle balıklama girmesini de nezaket ve görgü kurallarına aykırı bulduğundan sözü fazla uzatmadan, biraz da topu Adem'e atarak, işin içinden ustaca sıyrıldı:

“Be hey ahmak! Be hey Allah'ın otuzaltıncı şeddeli eşeği! O kaz kafanın içine bir parçacık da beyini boşuna mı koydum! Her şeyi dilekçeye döküp benden öğrenmeye kalkışacağına, beni bu ilerlemiş yaşıma rağmen saçma sapan sorularıyla tedirgin edeceğine, biraz da örümcek tutmuş o beynini, o kafanı kullansana!”

“İyi ama..?”

Tanrı, Adem'in hâlâ “iyi ama...” diye geveleyerek konuyu uzatacağını anlayınca; ayrıca karşısında böyle fasulye sıırığı gibi dikilip durmasına katlanamayacağını, devamı halinde ise sinirinden son günlerde ancak düzeldi düzeliyor dediği tansiyonunun yine yirmilere fırlayacağını, gastritinin nüksedip mide kramplarına dönüşeceğini bildiğinden, en iyisi bu “insan postuna bürünmüş hayvan”ı huzurumdan kovayım, böylece belki biraz rahat yüzü görürüm, belki bir parça rahat nefes alırım diye düşündü ve son sözünü istemediği halde Adem'in yüzüne haykırdı:

“Yıkıl, defol karşımdan..!”

Uzun günler günleri, bitmek tükenmek bilmeyen aylar ayları kovaladı, ama Allah bilir ya, Adem o gün yediği zılgıtı, ardından da tıpış tıpış çekip gidişini bir türlü hazmedemedi. Her geçen gün, işittiği bu azar yüzünden içinde Tanrı’ya karşı giderek bir burukluk hissetmeye başladı. Bu bir türlü anlam veremediği duygu, daha sonraları biraz kırgınlığa, biraz alınganlığa, biraz kızgınlığa, hatta hatta ufaktan ufağa da öfke ve kine dönüşür gibi oldu. Üstelik Adem’e en çok koyan ve hiç unutamadığı “şeddeli eşek” ile “kaz kafa” sözü yavaş yavaş bu kez de birtakım başka sorular yumağına dönüşerek aklını iyice kurcalamaya başladı. Adem çaresizlik içinde arada bir kendi kendine sayıklar gibi konuşmaya başladı:

“Peki ama, bilmediğimiz, öğrenmek istediğimiz herhangi bir şeyi biz kime sorup öğreneceğiz?! Öğrenmek ayıp mıdır, yoksa günah mı?! Bilmediğim bir konuyu, bana en yakın olan yaradanıma sormayıp kime sorabilirim ki! Benim başka kimim var ki! Sonra bu kadar öfke, bu kadar sinirlenmek niye? Kötü birşey mi yaptık? Farkın ne olduğunu, niçinini, nedenini merak etmek de suç mu yani? N’oldu? O, yücelerin yücesi yaptığıyla kaldı, sinirleri bozuldu; ben de, boşu boşuna zılgıt yeyip azar işittim! Üstelik hâlâ bu farklılığa da bir mana veremiyorum... O, Tanrı ise, Tanrılığını biliyorsa, biz de basit, gariban bir kulsak, kulluğumuzu bilmiyor muyuz? Hep eyvallah edip, susup yerimizde oturuyor muyuz? Oturuyoruz! Ama yok eğer kul değil de köle isek, onu da ‘açık seçik’ bilelim! Bilelim de biz de başımızın çaresine bakalım! ‘İnsan ne oldum dememeli, ne olacağım demeli!’ Bugüne kadar çok şükür, tüm emirlere, tüm kurallara harfiyen, hem de göz göre göre uyduk, ne soru sorduk,

ne sual ettik; hep Çita gibi üç maymunu oynayıp durduk! Görmedik! Duymadık! Konuşmadık!.. Ah! Keşke şu ‘fark’ı farketmeyip merak edip sormasaydım. Başımıza neler geldi ve daha da neler geleceği meçhul... Madem ki ‘ağzında dilin var’ deniyor, o halde konuşmamıza, özgürce soru sormamıza neden engeller konulup doyurucu cevaplar verilmiyor? Yazılı sunduğumuz, üstelik de on altı kapık tablet pişirme harcı yatırdığımız dilekçelerimize on beş cennet günlük kanuni süresi içinde yazılı cevap beklerken, bir de huzura çağırılıp bir güzel haşlanıyor, bir tek dayak yemediğimiz kalıyor... Tövbe tövbe, bu mudur ilahi adalet..?”

Vee... İşte o gün, Tanrı, sinirlerine hakim olamayarak Adem’i öfkeyle huzurundan kovduğu o kötü gün, farkında olmadan Adem’in kafasında “şeytan”ın doğmasına neden oldu. Hatta, tarihe mal olan “hırsla kalkan zararlar oturur” ve “keskin sirke küpüne zarar” atasözlerinin de tescil edilmesine...

Adem’in kafasında şeytanın çöreklenip yuva kurmasıyla, tuhaf bir rastlantı sonucunda aynı şeytan, sanki kadının da beynine ilk tohumlarını serpip yeşertmeye başlıyordu. Kim bilir, belki de bu beyin, şeytanın ta kendisiydi! Yoksa durup dururken “ortada fol yok yumurta yokken” kadının ansızın ve pattadanak sorduğu şu soru nasıl izah edilebilirdi ki?

“Ademciğim...! Bakıyorum da günlerden beri sanki kafanı kurcalayan bir şeyler var. Dalıp dalıp gidiyor, sorularına genellikle hep kısa kısa cevaplar veriyorsun: ‘Hı! Evet! Yo! Hayır! Belki... Galiba... Zannetmiyorum... Olabilir... Mümkündür...’ Böylesi kaçamak cevaplarına, geçiştirmelerine bir mana, bir anlam veremiyorum... Nedense, fazlasıyla sinirli ve gerginsin... O kadar ki, seninle sanki hiç dost

değilmişiz, iki ayrı dünyanın iki yabancı insanıymışız sanki... Hayır! Sende nedenini bilemediğim tuhaf bir değışiklik seziyorum, sendeki bu değışikliğın nedenini de hakikaten anlamakta güçlük çekiyorum... Yoksa benden gizlediğın veya bana söylemeye çekindiğın, benim bilmemem, benim duymamam ve de sadece kendine ait, yalnız ve yalnızca seni ilgilendirdiğine inandığın, bu ölümsüz âlemde içini kemiren birşeyler mi var? Hayır! Hayır! Bunu, bana söylemek için kendini sakın zorlama! Ancak, anlatıp boşalmak, deşarj olmak, stres atıp rahatlayarak derin bir ‘oh’ çekmek için zaman ve zemin müsait olduğunda, şunu kesinlikle bilmeni isterim ki, seni can-ı gönülden dinleyeceğimi ve tabii ki elimden gelirse, kafanı meşgul eden tüm sorunlarını çözmek için elimden geldiğince, karınca kararınca yardımcı olacağımı tüm samimiyetimle belirtmeyi bir görev addediyorum... Bütün bu içtenliğimle şimdi tekrar soruyorum: Tanrı aşkına lütfen söyler misin neyin var?”

“Hiçbir şeyim yok! Sana öyle gelmiş...”

Kadının kafasındaki şeytan boş durmuyor, devamlı söyleniyor, şeytanlığını sürdürüyordu:

“Sor, sor, senden bir şeyler saklıyor. Üstüne üstüne git! Durmadan, bıķıp usanmadan sor! Onu, sana karşı daha samimi olmaya zorla...”

Kadın kafasında yuva kurmuş şeytana uyup devam ediyordu:

“İyi ama, özellikle dikkatimi çeken tek şey şu: Nedenini bir türlü anlayamadım ise de, sendeki bu değışiklik, hastalandığım o günden sonra başlayıp su yüzüne çıktı... Yoksa hastalığıma çok mu üzüldün? Öyle bile olsa, artık üzülme- ne gerek yok ki! İşte görüyorsun ki şu anda, sayende, gösterdiğin ihtimamla turp gibiyim. O gün akıl edip üzerime

örttüğün incir yaprakları o kadar iyi geldi ki! Ama, tabii ki seni üzen başka bir sebep varsa, herhalde bana da söylemen gerekir. Çünkü şu koskoca gerçek dünyada ikimizden başka üçüncü bir dostumuz yok ki! Öyleyse kiminle dertleşip, kiminle sohbet edeceğiz? Dillerini dahi bilmediğimiz diğer hayvanlarla mı? Yoksa muz delisi aptal Çita'yla mı? Haydi lütfen! Dostça ve içtenlikle söyle. Aklına takılan şey her neyse, onu bilmek istiyorum. Yoksa bu merak beni vallahi çıldırtacak!”

Adem ıkındı, sıkındı, yine kestirip attı:

“Bir şeyim yok! Beni lütfen rahat bırak!”

Aksi şeytan durmuyordu ki! Yine kadını dürterek, söyletiyordu:

“Peki, o halde lütfen söyler misin, geçen gün neden durup dururken Baba'mın yanına gittin? Seni mi çağırdı?”

Adem bu kez öfkeyle patladı:

“Bir kere şunu kafana sok ki, o, senin baban değil, benim babamdır; bu bir! Unutma ki seni, benim bir tek kaburga kemiğimden yarattı; bu iki! Ben canımın istediği soruya cevap veririm, istemediğine vermem; bu da üç! Sormaya, dır dır edip circır böceği gibi ötmeye devam edersen hiç acımam, sana asla unutamayacağın cennetlik bir dayak atarım, bu da dört..!”

Adem fırsatı bulmuşken, bu her şeye maydanoz vıdı vıdı kadına daha “beş”, “altı”, “yedi” diyerek tarihte “Adem'in Hot Zot Anayasası” adıyla anılan ve yine en az Tanrı'nın kuralları kadar geçerli olan kendi kurallarını sırasıyla sayıp dökecekti ama, devamına fırsat kalmadan kadın aniden, içini çeke çeke, salya sümük, hüngür hüngür ağlamaya başlamaz mı!

Ve böylece “ağlamak” eylemi cennette ilk kez baş göster-

di ve cennetin cennetliğine bir nebze de olsa gölge düşürdü. Kadının gözlerinde su damlacıklarını gören Adem, şaşkın ördek gibi afalladı. Çünkü o güne dek suyu, sadece ırmaklarda, göllerde ve denizlerde görmüştü. Peki de, bu kadın denen mahlukun gözlerinde suyun ne işi vardı? Adem iki gözü iki çeşme ağlayan kadının yanına gitti, gözlerinden akan suya dokundu, tadını yokladı, bunun tuzlu bir şey olduğunu farketti. Şaşırdı ve şaşkınlığından da sadece bağırdı: “Çur! Çur! Çur!”

Kadın, Adem’in “Su! Su! Su!” diye bağıra bağıra ortarlarda deli danalar gibi koşturduğunu görünce onun bir an için delirdiğini, keçileri kaçırdığını sandı. Adem firdolayı dönüp duruyor, bir yandan da kendi kendine konuşuyordu:

“Anladım, anladım! Şimdi anladım aramızdaki farkı! Demek ki sen susun, ben ise toprak... Evet, evet, evet! Sen gürül gürül çağlayan, çağıl çağıl akan bir ırmaksın... Tuzlu bir denizsin, tuzlu bir deniz; zaman zaman sakın, zaman zaman kızgın ve dalgalı.

Adem ileride “kadın dediğin deniz gibidir, asla güvenilirmez” deyiminin farkında olmadan ilk tohumlarını atarken, diğer taraftan yine veryansın ediyordu:

“Evet! Demek ki sen her şeye hayat veren susun! Oysa ben, kupkuru bir toprak! Demek ki Tanrı bizleri yaratırken hiç de adil davranmadı!”

Tanrı’nın her zaman ve her şeyden haberdar olduğu, her zaman her şeyi duyduğu, her zaman her şeyi gördüğü, dolayısıyla uçan kuşun, kaçan kurdun bile saat başı günah ve sevabını kara kaplı defterine not edip ileriki bir tarihte, günü geldiğinde, yani ahret gününde, hesap soracağını bilmeyen ve duymayanlar hâlâ varsa, en azından şu gerçeği bilip öğrenmiş olmalı ki, O’nun özene bezene, her türlü

nimeti bahşederek, göbek adını da “Adem” koyarak cennete gönderdiği bu insanın, şu anda kendisinin ilahi adaleti konusunda aptalca, eblehçe ileri geri laflar, saçma sapan sözler sarf eden bu küstahın her kelimesini ve her cümlesini de gökyüzündeki o ucu bucağı belli olmayan muhteşem sarayından, kelimesi kelimesine duydu. Bir an içinden kıs kıs gülüp geçti. Büyüklük gösterdi her zamanki gibi. Ancak zaman geçtikçe, Adem’e karşı hep böyle hoşgörülü davranmanın da diğer yaratıklar tarafından şu veya bu şekilde, üstelik hiç de arzu etmediği halde yanlış anlamalara, yanlış yorumlara neden olabileceğini düşündü. Tüm canlıların nihayet kendisi tarafından yaratıldığı “açık seçik” gerçeği tabak gibi ortada iken, adalet ve eşitlik ilkesini bu küstah adam yüzünden bozmalı mıydı?

“Hayır! Bunu asla yapmamalıyım. Öyle ya! Bir kuş, mesela şu kara karga; bir ayı, mesela şu beyaz ayı; bir sinek, örneğin şu sivrisinek veya at kıçlarından başka bir dünyası olmayan şu at sineği; bir geyik, mesela şu rengeyiği; bir ağaç, mesela şu yabani alıç; nihayet şu ağzı var dili yok çiçek, şu kaynanadilinin insandan ne farkı var ki! Canlıysa, onlar da canlı... Onlar buyurduğum gibi, emrim üzre hep sorgusuz sualsiz bana gerçekten kulluk ederken, bu küstah adam mı beni adaletsizlikle itham edecek? Ben mi adaletsizmişim? Ben mi! Hiç güleceğim yoktu! Benim adaletime dil uzatacak bir Allah’ın kulu olamaz! Varsa zaten o da benim kulum olamaz! Böyle bir şey de olamayacağına göre... O halde, işte şimdi dananın kuyruğu kopuyor! Kendini bilmez bir Adem benim adaletime dil uzatıyor, buna yelteniyor! Üstelik bu gidişle diğerlerine de kötü örnek olabilecek, bunca zaman uğraşıp didindiğim, günahıyla sevabıyla da olsa kurduğum bu düzenin de bozulmasına, hatta hatta yozlaşmasına

bile sebep olabilecek tıynette bir budala! Geri zekalı bir mankafa! Zaten ilk gün huzuruma çağırduğımda gözlerimin içine öyle dik dik bakışını da hiç unutmuyorum... Unutamıyorum... Hayır! Hayır! Bu adamın defterini kıyamet gününe kadar bekletmenin hiç mana ve esprisi yok! Bunun defterini hemen dürüp diğer uysal canlılara kötü örnek olmadan, dünya ahret nizamını tekrar rayına oturtmalıyım... Yoksa maazallah, allahvekil sonunda işin içinden ben bile çıkamam... Bu kendini beğenmiş hödükten, bu zırzop adamdan her şey beklenir. Zararın neresinden dönülse kârdır... Diğer hayvanlar uyanmadan, yol yakırken bunun ıca-bına bakayım! Yoksa böyle devam ederse alimallah bir çuval incir bu mendebur insan yüzünden berbat olacak!”

Kendi kendine, sinirli sinirli konuşan Tanrı, gökyüzünden kara bulutların arasından çıktığı şimşeklerle birlikte gümbür gümbür gümbürdeyerek yine devam etti:

“Seni gidi seni! Seni gidi kendini beğenmiş narsist! Seni ‘yaratan’ı bile beğenmeyecek kadar ukala! Öz babasına bile kafa tutabilecek kadar burnunun dikine giden küstah! Şunu artık kaz kafana iyice yerleştir ki, bundan böyle sana karşı hiç de hoşgörülü olmayacağım! Sana ‘beynini kullan’ dedikse çizmeyi mi aş dedik? ‘Vur deyince öldür’ mü dedik? Madem ki bir kuru soğanın cücüğü kadar olan o kuş beynine bu kadar güveniyorsun, var git öyle ise kendi yoluna! Şunu da unutma ki, bundan böyle benden sana hiçbir şekilde ne maddi ne de manevi bir destek olmayacak. Yalnız şunu da kesinlikle belirteyim ki, kızgınlığım, seni baltalayan, elini kolunu bağlayan bir kösteğe de dönüşmeyecektir. Son bir kez sana karşı yine tarafsız davranacak, hiçbir ön ve art niyet içinde olmayacağım. Bundan böyle davranışlarından sorumlu sen olacaksın! Evet, sadece sen! Seni sana

emanet ediyorum! Gönlünce istediğini yap! Ancaaak, şunu da unutma kiii, günü geldiğinde yaptıklarının tüm hesabını teker teker soracak, tüm sevap ve günahlarını değerlendirecek, tartacak, ölçecek ve biçeceğim. Sen de bu Tadas-tan gününe, bu ahret hesaplaşmasına, nihai sorgulamaya kendini şimdiden hazırla! Ha, şunu da son olarak ekleyeyim ve seni son bir kez uyarayım ki, bu son sorgulamanın, bu son yargılamanın neticesi kesindir! Bunu hiçbir güç, asla temyiz edemez! Ben bile..!”

Ve Tanrı, bulutların arasından gök gürlemeleri, şimşekler eşliğinde yukarıdaki cümlesine ünlem, ardına da üç nokta koyduğu o günden sonra artık hep sessizliğini sürdürdü. Dut yemiş bülbüller bile yeri geldiğinde konuştular ama, O, hep sustu. Böylece Tanrı ile insan arasında ikili görüşme ve karşılıklı konuşma o gün çakan şimşekler, düşen yıldırımlar sonucunda devrilen telgraf direkleri, kopan telefon telleri ve teleks, telem, telefaks, teleradyo, telesine, televizyon, teleinternet hatlarındaki telefata yüzünden bir daha hiç gerçekleşemedi. Eski bir emeklinin eskimiş pantolonunun hiç beklemediği bir bayram arifesinde ‘cıırt’ diye yırtılması gibi, insan ve Tanrı arasında her şey anında ‘cırt’ oldu ve böylece sonsuza, kıyamete dek sürecek sessizlik dönemi başladı...

Kadın, döktüğü gözyaşlarının o günden sonra nelere mal olduğunu, nelere gebe kaldığını kendisi de bilemedi. Ama yine de Adem’e dönüp, alçak sesle gönlünü almak istedi:

“Özür dilerim. Beni konuşturan, devamlı ‘sor, sor!’ diye dürten şeytanın ta kendisiydi. Aklımı çeldi ve beni konuşturup durdu... Ne yapabilirdim ki? Uydum ona, aptallığımla ne kadar övünsem, dizimi ne denli dövsem azdır!”

Adem, kadının alttan alıp suçunu bir bakıma itiraf etmesinden haz duydu. Bu sözler, onun ilk kez gururunu

böylesine okşuyordu. Kendinden emin konuştu:

“Amaaan, boş ver! Olanlar oldu bir kez. Babamı öfkelendirdik. İnşallah, umarım ki, onun bu öfkesi, ilerde başımıza türlü belalar getirmez. Her ne ise, bundan böyle başımızın çaresine bakacağız. Hadi, gel gidip yiyecek birşeyler bulmaya çalışalım.”

Kadın avucunun tersiyle gözündeki yaşı sildi. El ele tutuşarak yürümeye başladılar. Yolda buldukları çeşitli otlardan tattılar. Akşama doğru da bir mağarada uyuyup kaldılar. Sabaha karşı şeytan yine şeytanlığını yaptı. Geldi mışıl mışıl uyuyan kadının rüyasına girdi. Yine “Sor, sor bakalım, neden Tanrı’nın yanına gitti?” diye dürtükledi. Kadın rüyasında şeytanı görünce korkusundan uyandı. Bunun rüya olduğuna sevindi. Uykusu bölünmüş ve huzuru kaçmıştı. Adem tüm bunlardan habersiz, mağaranın bir köşesinde ağzı açık, sırtüstü yatmış horul horul uyuyordu. Kadın, Adem’in horlamasına ilk defa şahit oluyordu. Buna bir anlam veremedi. Ne var ki bu sesten fena halde rahatsızdı. Ottan yapılmış yer yatağından kalktı, Adem’in yanına gitti. Onu böyle sesli sesli uyurken ilk kez gördüğünden, manasız, ifadesiz yüzünü ve tüm vücudunu seyretti durdu. Neden sonra şeytanın dediklerini anımsadı. Zaten sabahın ilk ışıkları mağaranın kapısından süzölmüş, içeriyi aydınlatmaya başlamıştı. Daha fazla sabredemedi, ayağının ucuyla hafifçe Adem’in ayak parmaklarını dürttü. Adem uyku sersemliğiyle uyandı. Gözlerini ovaladı, hafifçe güldü. Kadın da Adem’e gülümseyerek, rüyasına giren şeytandan söz edip dert yandı:

“Bak Adem! Bu kahrolası şeytandan da bıktım, sendende! Belli ki, sen birşeyler saklıyorsun, o körolası da gelip, ikide bir beni dürtüp dürtüp rahatımı, huzurumu kaçı-

yor. Tanrı aşkına söyle, nedir bu benden gizlediğin?”

Adem sabahın kör karanlığında dahi rahat bir uyku uyuyamazken bu konunun ikide bir karşısına temcit pilavı gibi ısıtılıp sürüleceğini, bundan kaçıp kurtulmanın, yemin billah mümkün olmayacağını nihayet anlayınca, bir bir içini döktü. Böylece Tanrı’ya yazılı bir dilekçeyle müracaat ettiğini, vücutları arasındaki farkın nedenini öğrenmek için Tanrı’nın huzuruna çıktığını, Tanrı’nın bu farkı açıklama yerine onu nasıl haşlayıp kovduğunu, tüm bunları yaptığına yapacağına bin defa pişman olduğunu özetleyerek anlattı.

Adem daha sözlerine noktayı koyar koymaz, cümlesini bitirir bitirmez, kadın, ansızın bir çığlık attı, ardından da kahkahayı bastı ve sırtarak ekledi:

“Ah, ah, aptal Adem’im benim! Güleyim bari! Bunca zaman boşu boşuna kendi kendini yiyip tüketmişsin! Senin o ‘fark’ dediğin şeyin ben zaten çoktaaan farkındayım! Bana sorsaydın ya! Bunun için ne gerek vardı arzuhallere, dilekçelere, tonton bebeğim benim!”

Adem hiç ummadığı, hiç beklemediği bu sözleri duyunca, kadının bu alaylı tavrına, üstelik resmen “aptal” deyişine çok kızdı ve sanki kan beynine sıçradı. Şimdi kendi aptallığına mı, yoksa saflığına mı kızmalıydı? Bunca zaman içini kemiren ve kendince büyük bir sır olarak saklamaya çalıştığı şeyin hiç de sır olmayışına şaşmakla kalmadı, üstelik şeytan denen bu kadın ve insan arası yaratığın, bunu kendinden bunca zaman sanki hiç farkında değilmiş tavrıyla ustaca saklamasına da doğrusu çok gücendi. Öyleyse “Al Allah malını, zapt eyle deli kulunu” diyerek bu haddini bilmez kadına hesap sormanın zamanıydı! Öyleyse bu kadını bir hayli uzamış saçlarından şöylece yakalayıp bir güzel patklamalı, dersini vermeliydi!

Kadın, Adem'in kafasından geçenleri sanki okurmuş gibi anında, ok gibi ayağa fırladı ve Hollywood filmlerindeki mutluluk sahnelerinin ilk cennet versiyonunu sergilercesine, gülerek koşmaya başladı. Adem de onun peşinden... Bu kovalamaca mağaradan ormana doğru epeyce sürdü. Kadın çığlıklar ve kahkahalarla koştukça, ağaç gövdelerinin arkasına saklandıkça, Adem'in içinde onu yakalamak arzusu sanki giderek bir tutkuya, daha doğrusu kendinin de bir türlü anlayamadığı değişik bir duyguya dönüşüyordu.

Bu uzun, bitip tükenmeyen kovalamaca giderek çılgılık, kahkaha, hırs, tutku, arzu gibi daha bir sürü duyguların karmaşık bir bileşkesi oluverdi. Nihayet birinin kaçıp diğerinin kovaladığı bu oyunun sonunda ikisi de dilleri bir karış dışarda nefes nefese kalınca, bir elma ağacının altında terden sıırılsıklam, yorgun, bitkin düşüp yanyana serildiler.

Veee... hikâyenin bundan sonrası için çeşitli rivayetler dolanıp durur. Bazı tarihçilere göre onlar elma ağacının altında gün boyu ve gece yarılarna kadar dur durak demeden ha babam de babam tatlı, ekşi, mayhoş her türlü starking, golden, Amasya elmalarını yiyip durmuşlar... O kadar çok yemişler, o kadar çok yemişler ki, şeytana uyduğu ve adının Havva olduğu söylenen kadının midesi nedense bu kadar elmayı hazmedememiş!.. Veee, zehirlenmiş! Karnı şişe şişe göbeği burnuna değmiş! Tanrı da onların bu kadar aç göz-lü olduklarını, ağaçlarda bir tek elma bile bırakmadıklarını görünce, "sosyo-cennetik adalet" ilkelerini bozduklarına hükmederek onları cezalandırmış ve cennetten kovmuş...

Veee... yine denir ki, Adem ile Havva'nın cennetten kovulduktan sonra ilk defa ayak bastıkları topraklar Dicle kıyılarıdır.

Önceleri Dicle kıyısında sazlardan, kamışlardan yaptıkları hüllelerde, kulübelerde yaşamış, sonra da mehtaplı ge-

celerde şırıl şırıl akan Dicle'nin sihrine kapılarak bu "romantik" hüllelerde "ham meyva"yı yemeye devam etmişler, çoğalmışlar...

Veee... artık hülleye sığamayınca, çoluk çocuk elbirliğiyle bir şehir kurup Adem'in "dem"ini de ters çevirerek adını Amed koymuşlar. Amid, Diyar-ı bekr derken, bugün artık ismi Diyarbakır olan bu şehrin şimdiki Bağlar semtinde, o zamanlar Adem'in bağları varmış. Adem'in kendi elleriyle yetiştirdiği üzümlerden, her bağbozumunda Havva şarap yaparmış da, Adem aşka gelip tas tas fondip ettiği bu şaraplarla serhoş olur, bir de şu türküyü tutturmış:

"El ele ver gidağh Pırotğhanaya*

Kurban olam seni de doğran anaya

Seni doğdi, beni saldi belaya

Yengi de duydım Ermenisen Ermeni

Şu göynımın dermanisan dermani.

Ne durmuşsan dam başında ay kimi

Yanağhların alma kimi, nar kimi

Gel sarışağh ikimiz bir can kimi

Yengi de duydım Ermenisen Ermeni

Şu göynımın dermanisan dermani.

Ermeniyiğh meskenımız toydadır

Raki da şarap Ermeniye faydadır

Varın sorın nazlı yarım nerededir

Yengi de duydım Ermenisen Ermeni

Bu derdımın dermanisan dermani."

* **Pırotğhana**: Protestanların toplandıkları yer.

Anamın Karpuzu...

Çocukluğumda, daha doğrusu bebekliğimde, henüz kendi icadım olan dilde suya “buu”, ekmeğe “pepe” dediğim günlerde, her acıktığımda anamın eteklerini çekiştire çekiştire ağlardım. O da hemen ne istediğimi anlar, elime tutuşturduğu bir parça ekmekle beni sustururdu.

Ben elimdeki “pepe”mi yerken, o beni sevinçle kucaklar, yanına oturtur, sonra kendi işine dönerdi. Çamaşır yıkar, buğday ayıklar, sıra hazırlar, hamur yoğurur, keşkek pişirir, çorba kaynatır, leblebi, kavun ve karpuz çekirdeği kavururdu.

Allah’ın bildiğini kuldan saklamadan, gerçeği söylemem gerekirse, aslında anamın yaptığı bütün bu işlerin ne oldu-

ğunu hiç bilmiyordum. Sadece boş ve anlamsız bakışlarla onu izliyor, onu gözlüyordum. Zaten o günlerde, boyum bizim yorgan iğnesine eşitken, anamın ateşin karşısına geçip yufka pişirdiğini, taş avluya açılan kocaman mutfağın bir köşesinde, kazanda ısıttığı suyla kimselere görünmeden soyunup çimdiğini, banyo yaptığını, aklanıp paklandığını, saçlarını örerek tepesinde topladıktan sonra bu kez de mutfağın bir başka bucağında nohut, fasulye, mercimek, keşkek, bulgur pilavı veya türlü pişirdiğini, kızgın yağa attığı hamur topaklarını çıkarıp pekmeze bulayarak *zingilik* dediği bir nevi lokma tatlısı yaptığını o boyum ve o aklımla nasıl bilebilirdim?

İşlerini yoluna koyduktan hemen sonra beni bakır leğene oturtur, bir taraftan sabunlar, bir taraftan da başımdan aşağı kaynar suları boca ederken gözlerim yanar, derim haşlanırdı. Avazım çıktığıınca bağırıp kendimi leğenin dışına atmak için çırpınırken kıcıma yediğim şaplağın nedenini, niçinini anlayamazdım. Kirlerimden, pasaklarımdan arındırıldıktan, bir bez parçasıyla kurulandıktan sonra, duvardan duvara gerili salıncak yatağıma yerleştirilerek “eyy, eyy, eyyy!” sesleri arasında bir o yana bir bu yana sallanıp durduğumda, gözlerimi usulca kapatıp uyumam gerektiğini daha ezberlememiştim. Gözlerim açık sırtüstü yatarken, sayı saymanın ne olduğunu bilmeden damımızın direklerini nasıl sayabilir, evimizin yedi direkli, direklerin de budaklı, çatlak, yaşlı, yorgun olduklarını nereden bilebilirdim ki!

Beni sallamaktan bıkan anamın “eyy, eyy, eyyy” deyişine kulak asmayıp boş gözlerle etrafı seyrederek oyalandığımda, belki de bu “eyy”lerden sıkıldığım için başka “ey”ler beklerken, anamın beni inatla uyutmak isteyeşine sinirlenerek ağlayıp zırlamaya başladığımda; onun tiz perdeden “ula

yat ha yat, köpeğin oğlu!” diye bağırışının bana ve babama yönelik bir küfür olduğunu da yemin ederim ki bilmiyordum. Hatta yemin denen şeyin de ne olduğunu, insanların niçin yemin ettiklerini, yeminle neyin değiştiğini bilmediğim gibi, çok yemin edenlerin neden papaz, hacı ve hocalar olduğunu, bir yeminle yerine göre bin yalanın perdelendiğini de bilmiyordum. Zaten benim bu tür şeylere aklım hiç mi hiç ermiyordu.

Aklımın yettiği ne vardı ki? Anamın beni uyuttuktan sonra dizinin, baldırlarının üzerinden kaydırarak *teşi* çevireceğini, benim *teşi* derken sizin “kirman” anlayacağınızı, kirman çevirerek yünlerden iplik yapacağını, iplerden babama, dedeme, neneme çorap, bana da kırmızı patik öreceğini, bunları giymezsek üşütüp hasta olacağımızı, hastalandığımızda, papazımız *Der Arsen*’in başımıza, alnımıza elini koyarak İncil okuyacağını, İncil okuduktan sonra anında ve şıppadanak iyileşeceğimizi bilecek kadar akıllı ve deneyimli de değildim.

O dönemlerde, ağızımda ancak üç beş diş varken, hatta üçün, beşin, kırmızının, mavinin, morun ve patığın bile ne olduğunu bilmediğim günlerde, yediğim “pepe”min de aslında undan yapıldığını, onun, koca bir değirmen taşı altında bir yandan canını teslim ederek ezilirken, diğer taraftan da “ezim ezim eziliyor yüreğim” türküsünü tutturan buğdaydan elde edildiğini, bu işi en iyi bizim Değirmenci Kürt Uso’nun yaptığını, onun öğütüp yaşlı katırına yükleyip evimize kadar getirdiği una, anamın su katarak hamur yoğuracağını, yoğurduğu hamurdan *patila*, börek, taş ekmeği yapacağını, eleyip kepeklerini ayırdıktan sonra geriye kalan has undan bir miktarını kilisemizin papazı *Der Arsen*’e götürerek, kulağına Ermenice olarak şunları fısıldayacağını

şeytan da şahidimdir, Allah da vekilimdir ki bilmiyordum:

“Saygıdeğer, aziz, muhterem peder. Kocam Sıke’nin helal kazancıyla satın aldığımız, içindeki şeytan taşları tek tek ayıkladığımız, Ceylanpınar’ın kaliteli buğdayından öğüttüğümüz bu has undan kutsal ekmek yaparak kilisede dağıtmanızı rica eder, mübarek ellerinizden öperim!”

Der Arsen’in de anamın getirdiği bu bir tas dolusu unu kutsayarak sevinçle kabul edeceğini, kutsal ekmek hazırlayarak pazar ayininden sonra kilisede dağıtacağını, babamın da bu kutsal yufkadan bir parça tadarak tüm günahlarından kurtulacağını bilmediğimi de yemin billah bilmiyordum! Hatta babamın, bilerek veya bilmeyerek işlediği tüm günahlarından ötürü pişmanlıkla, af dilemek için kilisede Tanrı’nın huzuruna çıktığını, papazımız *Der Arsen*’in, İsa Peygamberimizin kanını temsilen gümüş kupadaki kırmızı şarabı ve vücudunu temsilen de, anamın sunduğu undan yapılan yufka ekmekten babama azıcık, *bi kırtig* tattırarak Tanrı ile babam arasında elçilik görevini yerine getirdiğini duyduğumda lal olmuş, şaşırmış, şaşkınlıktan küçük dilimi bile yutmam gerektiğini bilememiştim! Anlamadığım bir başka şey de, muhterem papazımızın, *Der Arsen*’in, kilisedeki ayinlerde, neden hep sek kırmızı Marmara Şarabı’nı tercih ediydi. Oysa duyuyor, işitiyor ve biliyorduk ki, Hançepek’teki evinin hemen bitişiğinde, karısı Şişko Soğo ile birlikte bakkal dükkânı işleten Yusuf Dayı, akşam ayininden dönen *Der Arsen*’e, tezgâh arkasında kurduğu yufkalı, pideli, saç örgülü otlu peynirli, domatesli, hıyar ve acı biber turşulu çilingir sofrasında, ev yapımı şarap sunuyor, papazımız da bu şaraptan tas tas içerek peygamberimiz İsa’nın sık sık kulağını çınlatıyordu! Kilisedeki gümüş kupaya evden yapma leziz şarap yerine, Tekel’in, İnhisar’ın

sek kırmızı Marmara Şarabı'nı dolduruşu, yoksa şarabın ucuzluğundan mı kaynaklanıyordu? Eh! O zaman yüce peygamberimizin asil kanını böyle ucuz şaraplarla temsil ettirmekle günah işlemiyor muydu? *Der Arsen*'in işlerine babam bile akıl sır erdiremezken, ben mi erdirecektim! Daha üç günlük veletken böyle işlere burnumu sokmakla yoksa ben mi günah işliyordum?

Sahi, günah denen şey neydi? Ne, ne zaman günah, ne zaman değildi? Buna kim veya kimler karar veriyordu? Papazımız *Der Arsen* mi, Ali Paşa Camii'nin imamı mı? Bunları birilerine sorup öğrenmeliydim, ama kime? Belki de tüm bu olup bitenleri yüce Tanrı'dan başka bir bilen de yoktu. Evet! O'na sorup öğrenmeliydim. Bilirse kesinlikle, ancak O bilebilirdi! Peki ama, ben Tanrı'nın nerede olduğunu, nerede saklandığını, pirüpak gül cemalini neden bize göstermediğini bir karış bile olmayan boyumla, olmayan aklımla nasıl bilebilirdim? En iyisi gözlerimi kapatmalı, uyumam için Tanrı'ya “eyy, eyy, eyyy” nakaratlarıyla yalvaran anama yardımcı olmalıyım. O zaman, belki de rüyamda Tanrı'yı göreceğim, O'na ulaşacaktım...

Ben rüya görürken anamın daha bir sürü işle uğraşacağını, başucumdan kalkar kalkmaz, kovalarca su dökerek avlumuzu yıkayacağını, anası Senem nenemin ak saçlarını şimşir tarakla tarayıp başındaki bitleri başparmaklarının tırnakları arasında “çıt! çıt!” kıracağını, ardından da tekrar kuyudan su çekip elini yüzünü yıkayacağını, sonra mutfağa girip akşam için *mefstune* pişireceğini doğrusu rüyamda görsem yine bilemezdim.

Aslında, doğrusunu söylemek gerekirse rüyanın ne olduğunu da bilmiyordum. İnsanların uyurken rüya gördükleri doğru muydu? Rüyalar yalnız uyurken mi görülürdü? Gözle-

ri açıkken rüya görenler yok muydu? Yalnız insanlar mı rüya görürlerdi? Hayvanlar görmez miydi? Kediler rüyalarında hep kavurma küpünün başına bekçi mi kesilirlerdi? Fareler kaşarpeyniri tekerleri içine yuva kurup dünyadan el etek çekerek “tarik-i dünya” mı olurlardı? Serçeler hep buğday, arpa, darı ambarları mı görürlerdi? Peki insanlar ne görürdü? Gördükleri rüyaların tümünü hatırlayıp anlatırlar mıydı? Anlatmadıkları, gizleyip sakladıkları rüyaları yok muydu? Saygıdeğer, muhterem papazımız rüyasında hep İsa Peygamberimizi mi görürdü? Yoksa, şarabı fazla kaçırdığı akşamın birinde, uykusunda horlarken, mesela Bakkal Yusuf Dayı’nın karısı Şişko Soğö’yü mu kucaklardı? Sabah uyanıldığında bu rüyasını karısı Erezkin Baco’ya anlatır mıydı? “Hayırdır inşallah! Tanrı galiba beni sınıyor! Dün gece rüyamda, Şişko Soğö ile seni karıştırdım. Nasıl olduysa, kendimi onun yatağında buldum!” diyerek günah çıkarır mıydı? Mesela Nebi Camii’nin imamı veya Hüsrev Paşa Camii’nin müezzini, hiç Papaz Der Arsen gibi rüya görüyor muydu? Rüyalarında dükkân soyanlar, ev yağmalayanlar, adam öldürenler, ırza geçenler, komşusunun tavuğuna “kış!” diyenler günah işlemiş sayılır mıydı? İnsanlar gündüz gözüyle Allah, din, peygamber, polis, cop, sopa, mahkeme korkusuyla, ayıp ve utanç duygusuyla yapamadıklarını, gece uykularında yaparak böylece günah ve suç işlemekten mi kurtuluyorlardı? Tanrı’nın onlara verdiği en büyük lütuf bu muydu yoksa? İnsanlar rüyalarında hep kötü şeyler mi görürlerdi?

Peki, iyi neydi, kötü neydi?

Ne, neye göre iyi, ne, neye göre kötüydü? Ölçüsü metre miydi, endaze mi? Batman mıydı, gram mı? Arşın mı doğruydı, kulaç mı? Balıkçının kulacı başka yerde neden mil oluyordu? Bizim Diyarbakır Buğday Pazarı’nda buğda-

yın ölçüsü neden “kile”ydi? Bir kile kaç kiloydu? Bir kilo kaç “nugi” ederdi?

Hesaplar, hep hesaplar...

Şunu yaptığında cennete gidersin, yapmadığında doğruca cehenneme!

Siz büyükler cennet cehennem hesapları ile uğraşırken ben vallahi de, billahi de ikisinin de ne olduğunu bilmediğimden, rüya görebilecek kadar da büyümediğime, anamın tüm “ey, eyy, eyyy”lerine direnip uyumadığıma göre, gündüz gözüyle rüya görmeye de hiç mi hiç niyetli olmadığım-
dan, bari anamın peşi sıra mutfağa giderek, anamı izleyerek *meftuneyi* nasıl pişirdiğini öğreneyim.

Anama soracak olursanız, *meftune* pişirmek çok kolaydı, işten bile sayılmazdı. Hem Diyarbakırlı olacaksın, hem de *meftunenin* nasıl pişirildiğini bilmeyeceksin...

Hiç olur mu! Olursa, o zaman da yerin dibine girsin böyle Diyarbakırlı!

Hadi öyleyse, herkesin kolayca pişirebileceği bu yemeği, *meftuneyi* pişirmek için, anam gibi önce üç beş patlıcanı kuyudan çektiğiniz suyla yıkayın. Saplarını kesip bir kenara koyun. Beş altı frenk patlıcanını, yani domatesi, iki üç tane de yeşil dolmalık biberi yıkayıp bütün bunları tencereye kuşbaşı doğrayın. Eyvah! Eyvah ki eyvah! Kuşbaşı deyince, tencerenin içine önceden et koymanız gerektiğini söylemeliydim! Siz de anam gibi saçlarınıza aklar düştüğü halde hâlâ buzdolabını tanıımıyorsanız, tel dolabınızda da et yoksa, eh, *meftune* de etsiz olmayacağına göre, o halde önce ister istemez, çarnaçar et almanız gerekir.

Et almak için yapılacak ilk şey, ananızın elinize tutuşturduğu sepeti kolunuza takmaktır. Takın ve sokağa çıkın! Önce komşunuz Kuyumcu Haço’ların, sonra sırasıyla Du-

varcı Tumas, Çulcu Dikro, Manifaturacı Kel Hamit, Sobacı Vanes, Badanacı Kevo, Paketçi Şehmuz, Marangoz Haço, Süryani Sait'lerin ve Keldani Abit'lerin evlerinin önünden geçerek soldaki dar yola girin! Girer girmez de can havliyle hemen gerisin geri kaçın! Kaçmazsanız, alimallah öte tarafı, eşek cennetini boylarsınız! Neden? Çünkü bu daracık yol hem sizin, hem de, üzerinize doğru iki atıyla dörtne-la gelen körüklü paytonun geçebileceği kadar geniş değil de ondan. Paytoncunun kırbacını “şak! şak! şak!” şaklatarak, sol elinin hemen altında duran kornasının lastik topunu ikide bir tüm gücüyle sıkıp “vart ! varrt! varrrt!” öttürerek, kırk düğme yelekli, gabardin şalvarlı, kaytan bıyıklı, baba-yiğit Kürt müşterisini Hançepek üzerinden kerhaneye yetiştirmek için acele ettiğini bilmediğinize, boyu bir parmak, *bi kırtig* çocukların kerhaneden, umumhaneden, genelevden haberdar olamayacağına, oralarda ne haltlar karıştırıldığına, ne haltlar yendiğine akli ermemesi gerektiğine ve paytoncunun size neden küfür ettiğini de anlamadığınıza göre, kendinizi hemen yolun genişleyen kısmına, Askeriye Fırını'nın önüne atmaya bakın! Toz bulutları dağıldıktan, nal sesleri uzaklaştıktan sonra sağdaki leblebicinin önünde biraz mola verin. Sıra sıra dizili telisler içindeki kavun, karpuz, ayçiçeği ve kabak çekirdeklerini, leblebişekerlerini, cam kavanoz içindeki rengarenk akideleri yutkunarak seyredin. Cebinizde koyun gözü iriliğinde beş kuruşunuzun veya manda gözü büyüklüğünde bir on kuruşunuzun olduğu günün birinde, buraya tekrar geleceğinizi ve daha ucuz olduğu için bolca alabileceğiniz “kırık leblebi”nin tadını damaklarınızda hayal ederek, ağzınız sulanarak yolunuza devam edin. Acele edin! Unutmayın! Evde dört gözle yolunuzu gözleyen ananız *meftuneyi* bir an önce ateşe koymak için

et beklemekte, içinden de “ha geldi, ha geli” diyerek Tanrı’ya dua etmektedir!

Sabah ve akşam “çuuung çriiink” çan sesleriyle tüm Gâvur Mahallesi’ndeki Ermenileri Tanrı’nın huzuruna davet eden Surp Giragos Kilisesi’ni sağınızda, minarelerinden “Allahuekber, Allahuekber” diye günde beş vakit ezan okunan Şeyh Matar Camii ile yanıbaşındaki kim bilir hangi Ermeni demirci ustasının gergef gibi işlediği demir kapılı eski postahaneyi de solunuzda bırakıp geçtiğinize göre, Balıkçılarbaşı’na geldiniz demektir. Dicle’de ağla, torla yakaladıkları balıkları köşe başında sepetler içinde satmaya çalışırken, bir taraftan da “*masî, masîû*” diyerek zaman zaman Kürtçe, bazen “tezee balıuğ, tezee balıuğ” avazlarıyla bağrıışan balıkçıları ardınızda bırakıp sağa dönün ve şehri tam ortasından ikiye bölen Gazi Caddesi’ne sapın. Cadde boyunca uzanan züccaciye dükkânlarını, “her gelin kızın rüyası Zetina dikiş makinası” vitrinini, aktarları, kunduracıları, nalburları, hırdavatçıların en büyüğü Zenit Mağazası’nı, sonra Yemeniciler Çarşısı’nı ve Yoğurt Pazarı’nı da arkanızda bırakarak, meşhur Meyhaneci Ohannes’in, diğer adıyla İbrahim’in, daha yaygın adıyla Meyğhanaçi Büro’nun daracık dükkânının önünde şööyle bir nefes alın. Bu cehennem sıcağında serinlemek için ayakta limonata, vişne şurubu, gazoz içenleri yutkunarak seyre koyulun. Sonra yol boyunca, kaldırım köşelerinde ellerindeki bakır tasları zincirlerinden aşağı sarkıtıp şakırdata şakırdata sallayan, arada bir de “*cemidiye, cemidiye*”, “*buze, buze*” diye bağırarak sırtlarında taşıdıkları güğümlerinden bardağı delikli yüz paraya meyan kökü şerbeti satan şerbetçilerin tümünü geride bırakarak, Kuyumcular Çarşısı’nın hemen bitişiğindeki üstü kapalı Kasaplar Çarşısı’na öğlen olmadan varmaya çalış-

şın. Çünkü, buzdolabının varlığından habersiz bu kasap dükkânlarında öğleden sonraya et bulamazsınız, ya da, kalan etler de sıcaktan kokuşuverir.

Ben etin ne olduğunu bilmediğim gibi, özellikle *meftune*ye hangi tür et konulduğunu da zaten bilemezdim. Ancak Kasaplar Çarşısı'na varınca anamın bana söylediği sözleri anımsadım:

“Al bu iki lirayı, ceben koy. Düşürmiyesen ha! Gözün dört aç, *cepkese* nler çalmya! Doooğri, Mehmud Abe'nin dükene get. ‘Anamın, bibinin selami var, *meftune* pişirecağış’ de, çığhar parayı ver!”

Anamın söylediklerini papağan gibi tekrarladım. Kaybolmasın diye, anamın bir mendile koyup, üzerine iki düğüm attığı “hazineyi” cebimden çıkarıp Mahmut Abi'ye verdim. Mahmut Abi mendili aldı, düğümleri çözdü, içindeki iki gümüş lirayı aldı, belindeki kanlı peştemalının cebine attı, kanlı elleriyle kana buladığı mendilimi geri verdi, gülümsedi, doğruca tezgâha yöneldi, büyük bir satırı kaptığı gibi çengelde asılı duran etin başına geçti. Tüm günahlarını yüzülen derisinin üstünde bıraktığı için günahlarından kurtulup bu kez de kasap çengeline bacağından asıldığı için çile çeken koyunun sağından solundan bir iki parça kesti, terazinin kefesine atıp tarttı, sonra tezgâhın üzerindeki bir gazete kağıdına koydu. Bıçağını alıp tekrar çengele yöneldi. Koyunun kocaman yağlı kuyruğundan bir parça kesti, tartmadan, doğruca etin üzerine ilave etti. Paketi sardı, kolumdaki sepete atarken de tembihledi:

“Bibime, dayıma selam söyle. ‘Mehmud Abe'nin selami var, ellerızden öpi’ söyle. *Meftuneyi* efıyetle yeyın! Kuyrığ yağı da benden taraf hediyeır.”

Mahmut Abi sözlerini bitirince kanlı elleriyle yanakları-

mı okşayıp beni yola koydu. Yolumu “dört gözle” bekleyen anamın sabrını daha fazla taşırmamak için bu kez en kısa yolu seçtim. Kasaplar Çarşısı’nın arka kapısından çıktım, Kuyumcular Çarşısı’nı, çarşıyı süsleyen vitrinleri, özellikle de Süryani kuyumcuların el emeği, göz nuruyla yaptıkları incecik telkâri şekerlikleri, altın ve gümüş hasır bilezikleri, bilmece yüzüklerini, küpe ve kolyeleri, “gâvur”ların simgesi haçları geride bırakarak Yoğurt Pazarı’na daldım. Meydanın kalabalığında yoğurt dolu sıtıllarının başında alıcı bekleyen köylüler bağırıp duruyorlardı:

“Mast, mast, maaast!”

Kendi dillerinde, Kürtçe “yoğurt, yoğurt, yoğuuurt!” diyerek seslenen bu insanların üstleri başları perişandı. Çoğunun şalvarlarının kuşağı kopmuş, kuşak yerine bellerine ip dolamışlardı. Saçı sakalı birbirine karışmış erkekler, uzun, rengarenk, alı al moru mor zıbınları içinde yaşlı kadınlar güneşin ateşinden bunalmış, bir taş parçası, bir kevir üzerine çöküvermişlerdi. Sıtıllarındaki yoğurtlar sıcaktan sulanmaya yüz tutmuştu. Sararmış, tozlu kaymaklarında karasinekler, parlak yeşil kanatlarıyla durmadan pike yapan boksinekleri geziniyordu. Ötede, pazarın köşesinde, eşeklerine, atlarına, katırlarına yükleyip getirdikleri kavun ve karpuzlarını yine Kürtçe “petteğğğ”, “zebeşşş” diye bağırarak satmaya çalışan köylüler vardı. Pazarın yanbaşındaki Demirci Meran, Demirci Azad, Demirci Dikran, dayım Demirci Haço’nun ve Sobacı Nişo’nun dükkânlarından çarşıya dökülen çekiç ve balyoz seslerini ardımda bırakarak Ermenilerin Çors Odkov Minara, Kürtlerin Minara Çarnik dediği Dört Ayaklı Minare’ye ulaştım. Minarenin bu dört sütun üzerinde senelerden beri nasıl dimdik durduğuna, bunca zelzeleye rağmen nasıl yıkılmadığına aklımın ermedi-

ğini, bir de Allah'ın işine, Allah'ın minaresine karışmamam gerektiğini bildiğimden hiç soluk almadan yoluma devam ederek sırasıyla Keldanilerin kilisesini, Ermenilerin eskiden, bir zamanlar okul olarak kullandıkları küçük kiliseyi geçtim. Yorulmuş, bunalmıştım; hemen yakındaki *kastaldan* avuçlarımı havuz yaparak kana kana su içtim, Satıköylü Emin'in, Nalbant Sabro'nun evlerinin ve Fatih Paşa Karakolu'nun önünden geçerken bir de türkü tutturdum:

“Karakolda ayna var, ayna var
Kız kolunda damga var, damga var
Gözlerinden bellidir Cevriyem aman
Sende kara sevda vaaar
Hani ya fosforlum
Sende kara sevda vaaar...”

Türküyü tamamlar tamamlamaz da Hançepek kahvelerine vardım. Kahvede iskambil, *neşere*, tavla, domino oynayan, çay, kahve içen, nargile fokurdatan insanların gürültülerini gramofondan sokağa dökülen yanık sesiyle bastırmaya çalışan “Şarkın bülbülü” Celal Güzelses'i dinleye dinleye yürüdüm:

“Hanki bağın bağbanisan, gülisen
Aldın aklım, ettin beni deli sen aman
Bin yıl geçse gene benim malımsan
İsterem ki bir gün evvel gelesen aman.”

Bizim eve zaten kala kala, Rehan Baco'nun oğulları Demirci Mero ile kardeşi Demirci Hesen'in evleri ile, Mirye halamların, Tumas Dayı ve oğlu Kuyumcu Dikran'ların evi kalmıştı. Onları da bir solukta geçtim ve bizim postacının Direkçi Sokak No 14 olarak ezbere bildiği ve senede bir iki kez “posta, postaaa” diye bağırırken bir taraftan da kapı tokmağını şaklatarak Birinci Harb-i Umumi'de yerlerinden

yurtlarından sökülüp Suriye içlerine sürülen, çileli günlerin ardından geride kalabilenlerin bir kısmının izine seneler sonra Halep, Şam, Kamışlı, Beyrut, Bağdat, Marsilya, Paris, Los Angeles gibi dünyanın bir ucundaki şehirlerinde rastlanan akraba ve tanıdıklarımızın gönderdikleri mektupları getirdiği, “küçe çıkmaz”daki, çıkmaz sokaktaki evimize ulaştım.

Mutfakta *habeşin*, maltızın başında beni sabırsızlıkla bekleyen anamın yüzü, kızgın kor ateşin rengini almıştı. Nedeni anamın kızgınlığı mıydı, yoksa yazın o sıcaklığında ateş karşısında oturması mı? Umurumda değildi! Çünkü ben, verilen görevi yerine getirmiş, eti alıp eve dönmüştüm! Kolumdaki sepeti anama uzatırken, onun hiç beklemediğim tiz sesi kulaklarımda patladı:

“Uyy! Uy! Allah belan vere! İki seğettir nerde kaldın heyvan! Gün ağşam oldu! Allah bili ne pohlar yedin yolda. Zati ne zaman bi yere göndersem gelmağ bilmisen ki. Sen çociğ degıl, Allah’ın ataşisan, gezebsen gezeb. Keşke seni doğıracağama taş doğıraydım!”

Ben anamın böyle uzun uzadıya çenesine vermesine doğrusu sevinmiştim. Deneylerimle biliyordum ki, anam, bu gibi durumlarda ensemde her defasında indirmekten zevk aldığı tokattan vazgeçer, ancak diliyle döverdi. Tokatı indirdiği zamanlar ise hiç konuşmadığı anlardı. Şimdi vır vır edip diline verdiği bakılırsa, ensemde sıkça boza pişiren tokadı artık gelmeyecekti. İyi de ben ne yapmıştım ki? Yol boyunca sağımda solumda gördüklerimi anlatmamalı mıydım? *Meftune* yiyenler Diyarbakır sokaklarını, *küçelerini* tanımadan, bilmeden, bu yemeğin lezzetine varabilir miydi? Yoksa ben çok küçük olduğumdan, adımlarımı küçük attığımdan mı geç kalmıştım? Belki de yürümeyi bile bilmedi-

ğimden, emekleyerek gidip geldiğimden mi anamı böyle kızdırmıştım? Yoksa daha ağzını açmasına fırsat vermeden şöyle mi demeliydim:

“Ana, sepeti koluma taktığın gibi, koşarak, uçarak, vınlayarak, anında, kuş gibi Mahmut Abi’nin dükkânına vardım. Ama bir de ne göreyim! Dükkân kapalı değil mi? Şaşım kaldım. Çarşıdaki bütün kasaplar açık, bir tek bizim Mahmut Abi’ninki kapalı! Allah’tan akıl edip, komşularına dükkânın neden kapalı olduğunu, sabahtan beri açılıp açılmadığını sordum. Onlar da Mahmut Abi’nin Ulu Cami’ye gittiğini, oradaki tuvaletlerin önünde, *avğhan*ların kapısında muhakkak kuyrukta sıra beklediğini, gideli bir hayli zaman olduğunu, ama, ne vakit döneceğini bilemeyeceklerini, zaten kendilerinin de bunu bilecek kadar münecim olmadıklarını, bilirse bunu ancak Allah’ın bileceğini, mübarek cuma nedeniyle caminin çok kalabalık olabileceğini, öyle ki, ister istemez beklemem gerektiğini söylediler. Ama yok illa, aceleyle bir an evvel et alarak dönmem gerekiyorsa, kendilerinin de begeneceğim etin hem de en yağlı yerinden verebileceklerini, türlü mü, keşkek mi, güveç, yoksa *meftune* için mi et almaya geldiğimi sordular. Önemli olanın ‘para’ olduğunu, parayı verdikten sonra istersem koyun bundan şahane kuşbaşı veya külbastı bile yapabileceklerini, kendi koyunlarının da meşhur Enzele Çeşmesi’nin yanındaki mezbahada kesildiğini, bu nedenle de koyunlarına ‘mor damga’ vurulduğunu, ‘karaman’ olmasını halkın yanlış değerlendirdiğini, ‘Karamanın koyunu, sonra çıkar oynu’ gibi sözlerin boş laf olduğunu, ayrıca etlerinin günlük kesildiğini, taze etin sert olabileceğini, ama bunun aslında pek önemli sayılamıyacağını, çünkü aslolanın lezzet olduğunu, bugüne dek sattıkları etlerden hiçbir müşterilerinin şı-

kâyetçi olmadıklarını; eti eksik tartmadıklarını, hile hurda yapmadıklarını, bunun Müslümanlıkla bağdaşmadığını, günah olduğunu, kendilerinin de çok şükür ve elhamdülillah Müslüman olup günde beş vakit namaz kıldıklarını; buna da Allah'ın şahit olduğunu söylediler. Sonra hacca gitmek için bir taraftan da para biriktirdiklerini, kısmet olursa hacdan döndükten sonra dükkânın cephesine Arap harfleriyle yazılmış kocaman bir 'maaşallah' asacaklarını, zaten kendilerinin de birazdan dükkânı kapayarak camiye gideceklerini, Tanrı'nın huzurunda secde edip namaz kılacaklarını, ama daha öğle namazı için vaktin erken olduğunu, evde anam bekleyip duruyorsa, döndüğümde kızıp bağıracaksa, belki de her zaman yaptığı gibi gereksiz yere tokatlayıp duracaksa, hiç olmazsa hani bugünlük eti kendilerinden almamı öğütlediler. Sonra neden Mahmut Abi'den et almak için bu kadar inatla ve ısrarla beklediğimi sordular. Üstelik Mahmut Abi'nin aslında şunun şurasında üç günlük kasapken, doğru dürüst et doğramayı dahi bilmezken, kendilerinin etin kıvırcık mı, karaman mı, dağlıç mı, kuzu veya çepiç mi, oğlak mı, keçi, inek, öküz, dana, yoksa camız mı olduğunu şıp diye anladıklarını, kendilerinin Kürt olduğunu, Kürtlerin ta ezelden beri canlı hayvan ve özellikle koyun sürüleriyle haşır neşir ve koyun koyuna büyüdüklerini, bundan dolayı da kendi dillerinde sığır sürüsüne *garan*, koyun sürüsüne *kerî* dendiğini, koyuna *mî* veya *mêşin*, bir yaşına kadar dişi veya erkek kuzulara *berx*, bir yaşından sonra erkek kuzuya *kavir* dişi kuzuya *belindir*, iki yaşından sonra erkeğe *hogiç* dişisine *tiştîr*, üç yaşından sonra erkeğe *beran* dişiye *mî*, genelde de *mêşin* dendiğini söyleyip bana bir de Kürtçe atasözü öğrettiler: *Berxê nêr ji bo kêr*, yani 'erkek kuzu bıçak içindir...'

Dahası ve en önemlisi, kulağıma gizlice şunu da fısıldadılar: Mahmut Abinin nenesinin aslı Ermeniymiş, yani gâvur! Dönmeymiş, Mahmut Abi bunu gizliyormuş. İşte bu nedenle de saf Müslüman dururken ‘dönme’den, ‘mühtedi’den et almamalıymışım! Sonra da bana kimin oğlu olduğumu sordular. Ben de bunun üzerine babamın isminin Ali olduğunu söyleyip onları kandırdım. Babamın asıl adının Sarkis olduğunu, benim de, senin de, babamın da, dedemin de, nene-min de ‘haço’, ‘gâvur’ olduğunu söylemedim. Bütün bu konuşmalardan sonra Mahmut Abi nihayet camiden döndü, dükkânı açarak bana et verdi. Bundan dolayı geciktim!!!”

İşte bütün bunları söyleyebilirdim. Ama söylemedim. Çünkü daha yalanın ne olduğunu bilmiyordum!

Anam, sepetteki etin paketini açtı. Büyücek bir de kuyruk yağını görünce yüzü güldü. Ben hemen Mahmut Abi’nin sözlerini hatırladım ve kuyruk yağının Mahmut Abi’nin hediyesi olduğunu, babama ve kendisine selam ettiğini, *meftuneyi* afiyetle yememiz dileğinde bulunduğunu söyleyip görevimi yerine getirdim.

“Efferım benim paşşa oğlıma. Böyümiş, kasaba getmiş, anasına güzel güzel et almış, kuyriğ yağı bilem getirmiş. Sağolsın Mehmud Abesi de kuyriğ yağı hediye etmiş. Eh, ma nenesi de Ermeni degıl? Selami baş göz üstüne. Bu etten de *meftune* çoğ güzel olur.” Anamın bana bunları söylemesini beklemiyordum. Onun bunları söyleyecek zamanı da yoktu. Geç kalmıştı. İşe koyulmalıydı. Anam, eti kör bir bıçakla alelacele doğrayıp tencereye koydu. Kuyruk yağını ise özenle kuşbaşı doğrayarak tenceredeki malzemelere kattı. İki tas suyu da boca ettikten sonra, tencereyi *habeşin* üstüne kaynamaya bıraktı.

Ne ki, anam, ben et almak için yola çıkmadan, her za-

manki gibi gecikeceğimi kesinlikle bildiğinden, önlemini almış, bir tas dolusu suya çitlenbiği andıran iri taneli sumaktan bir tutam yatırmış, biraz da tuz ilave ederek dönmemi beklemişti. Bu arada sumak iyice ekşi, mayhoş tadını ve mor rengini suya verdiği ve tencere de fokurdaya fokurdaya artık neredeyse dibini tutacak olduğuna göre, o halde tencereyi sumak suyuyla morartmanın tam zamanıdır. Bu su tamamen çekmeden, tencereyi usul usul *habeşin* ölmek üzere olan ateşinden uzaklaştırmak, yere indirmek gerekir. Eğer *meftunenin* yanına son anda yetiştirip bir de pilav pişirebilirsen ve neredeyse sokak kapısını çalacak olan kocan Sıke'nin önüne ikisini de koyabilirsen, bil ki, o güne kadar kocana karşı işlemiş olduğun tüm günahlar affedilir, üstelik övgü bile alabilirsin:

“Efferım kız Hıno! *Meftune* tam istediğim kimi olmuş. Pilavla bereber ele güzel aşağı gidi ki... Elleren sağlığı!”

Ana malzemesi et, domates, biber, patlıcan olan *meftune*ye lezzetli olabilmesi için, tahta havanda dövülmüş üç diş sarmısağı katmadan yerseniz, hani dalgınlıkla unutursanız, pişirdiğiniz, yediğiniz şeyin *meftune* olduğunu sakın kimseye söylemeyin; yoksa valla rezil rüsva olursunuz! *Meftuneyi* yerken sarmısak katmamak, *meftuneyi* sarmısaksız yemek, papaz *Der Arsen*'i top sakalsız ve de sinekkaydı tıraş olmuş haliyle görmekten daha kötüdür!

Zıbarıp uyumam için deminden beri “eeyy, eyyy” makamında beni uyutmaya çalışan, çaba harcayan anam, neredeyse bundan vazgeçerek beni artık kendi başıma bırakmaya kararlıydı, hatta biraz daha uyumazsam, o “eeyy”leriyle kendisinin uyuyacağını da biliyordu. Ama anamın bilmediği, benim durup dururken *meftune*ye taktığım, *meftune* tarifine soyunduğumdu! Bunu bilse, hiç şüphe yok ki, uyuma-

diğim için ne kadar “eşegin oğlu” olduğumu içinden geçirecekti. Ne var ki, anamın benim hakkımda her zaman bu tür sözler sarfettiğini söylersem haksızlık etmiş olurum. Bana kızgın olmadığı, uslu uslu uyuduğum zamanlarda, için için beni sevip arada bir de, “ey, eyy, eyyy, altın topım, aslan oğlum, ey, eyy, eyyy” demez miydi? Gerçi aslanın, topun ne olduğunu bilmiyordum ama, yine de okşayıcı sesinden güç alıp kâh top, kâh aslan kesiliyordum! Bazen de “ey, eyy”lerinin ardından “*delali* oğlum, *fırfirik* fincanım” diyordu. *Fırfirik* ne demekti? *Delali* ne demekti? Anam *delali* derken Kürtçe veya Zazaca “kıymetli” mi diyordu yoksa? Neden Kürtçe, neden Zazaca? Ben onun çok iyi bildiği bu dilleri daha iyi anlarım mı zannediordu? Peki de, *fırfirik* lafı da nereden çıkmıştı? Bunu bir ara anama sorup öğrenmeliydim. Acaba bana *fırfirik* derken “bulunmaz, kıymetli Hint kumaşı” mı demek istiyordu? Yoksa nadir bulunur Çin işi “lâl bir fincan” mıydım onun gözünde? Doğrusu bu tür övgüler benim de hoşuma gitmiyordu dersem yalan olur. Ben de sevdiklerime bundan böyle *fırfirik* mi demeliydim?

“Sen çok *fırfiriks*in!”

“Bu *meftune* de valla çok *fırfirik* olmuş..!”

Bütün bu *fırfirik*ler, *delaliler*, “aslan”lar ve “altın top”ların işe yaramadığını gören anam beni deminden beri bir o yana bir bu yana salladığı salıncağımdan indirecek, bu kez de yere oturup uzattığı bacaklarının üstüne yatırarak, başımın altına yastık koyup usul usul sallayacak, yine sonsuz ve bitmeyen “eyy”leriyle uyutmaya çalışacaktır. Hiç kapatmayı düşünmediğim gözlerime gözünü dikerek güleç bir yüzle “gözlerin kapat, yat, gözümün nuri” dediğinde anamın yalnızca bir gözünün gördüğünü, diğerini küçük yaşta, trahom olunca, bizim oralarda çokça bulunan

kocakarılarından *Teğrer* Merkirid'in, İlaçcı kocakarı, bunak Markirid'in kırk küsür otu kaynatıp şifa niyetine hazırladığı ilaçlarla yaptığı tedavi sonucunda kaybettiğini, şimdi de beni tek gözünün nuruna benzettiğini, bunun ne denli kıymetli, ne denli *delali* olduğunu bilmem gerektiğini, yine de inat edip uyumazsam anama karşı hakikaten ayıp edeceğimi, dahası, sabrını taşırmamam gerektiğini, taşırdığım takdirde bu kez sil baştan başlayacağını, başlarsa da açılışı Ermenice *keklen dığasi*, yani “boklu oğlum”la yapacağını anlamalıydım. Evet, anam ağzını bozmadan uyumalıydım artık.

Evet, bu işin artık lamı cimi yoktu. Uyumalıydım, çünkü o, ben uyuduktan sonra *habeşteki* korları ziyan etmeyecek, hemen ütüye doldurup babamın pantolonlarını ütüleyecekti. Bunu yapmadığı takdirde babam Dişçi Ali eve geldiğinde belki de “ağhşama geder ne yaptın?” diyerek çıkışacak, anamın cevap vermesine fırsat bile bırakmadan söylenecek miydi:

“Biz ağhşama geder bi loğhma ekmek için elalemın ağzının koğhısını çekağh, sen de evde yan gel yat! Oooğh, eyi valla..!”

Dişçi Ali'nin bu sözlerine anam içerleyecek, ama ağzını açıp da bir şey demeyecek, belki de bir kenarda tek gözünden akıttığı, kimsenin görmesini istemediği gözyaşlarına, içinden sessizce bir de mani mi tutturacaktı?

“Ağlaram ozan kimi
Kaynaram kazan kimi
Sari sari yaprağlar
Dökerem hazan kimi.”

Eh, anamın halini, telaşını artık anlamalıydım. Üstelik beni doğurturken, “mankafa bişeye benziii, kafasının

biçiminde, sıfatında heç meymenet yoğh ki!” diyen kocakarı ebemi, Kure Mama’yı haklı çıkarmamalıydım.

Akşam karanlığı basmadan yatıp uyumalıydım. Şimdi Dişçi Ali her yaz günü yaptığı gibi, karpuzunu yüklenip gelmiş, sokak kapısının şakşakosunu kapıya “güm güm” indirmek üzeredir...

Eh! Bizim Diyarbakır karpuzları da adıyla sanıyla, lezzetiyle ünlü ve kocamandırlar. Anamın dizinde yattığım yerden onun burnuna diktiği göbeğini seyrederken yoksa bizim iri Diyarbakır karpuzlarını mı görüyordum ne!

Evet! Evet! Evet! Ben artık gerçekten uyumalıydım. Uyumalıydım, çünkü anamın şişkin karpuzundaki kardeşim uyanmış, ha bire içeriden tekmeleyip duruyor, dışarı çıkmak, çalakaşık meftuneye dalmak, meftune yemek için çırpınıyordu.

Habeşin üzerinde fokurdayan meftune ise bu itiş kakıştan habersiz, anamın dudaklarında ninniye dönüşüyordu:

“Mir meftunen bilgurov

O yar dıle, yar dıle

Meçn el suğh bığdınusov

O yar dıle, yar dıle...”*

* Diyarbakır kökenli Onnig Dinkçian’ın Ermenice şarkısının ilk dörtlüğü: “Bizim meftunemiz, yanında bulgur, içinde soğan ve de maydanoz...” Müzisyen ve şarkıcı olarak tanınmış olan Onnig Dinkçian, günümüzde Diyarbakır Ermenicesini eşsiz güzellikte konuşan ve bu ağız duru bir biçimde yaşatan ender insanlardan biridir.

Dizin

- Abit 115
acur 57
Adana 69
Adapazarı 83
Adem 94-97, 99-101, 103-107
Afrika 34
Agop [Şişko] 14-16
Akhisar 69
Ali 28, 123
Ali [Dişçi] 21, 28, 34, 60, 126, 127
Ali Paşa Camii 112
Allah 31, 33, 39, 40, 48, 51, 54, 58, 60, 64, 65, 72, 74, 79, 83, 86, 87, 93, 95, 96, 101, 105, 108, 111, 113, 116, 118-122
Alman 78
Amasya 106
Amed 107
Amerikan 74n, 82
Amid 52, 107
Anadolu 13, 16, 17, 37, 38
Ani 65
Ankara 83
Anna 31
Antik Çağ 17
Araksi 23, 24
Arap(ça) 17, 62n, 122
Aras Yayıncılık 9n
Armıdan 9n, 12, 29, 33
Armıdan/Fırat'ın Öte Yanı 9n
Arsen [Der/Papaz] 11, 13, 15, 16, 18, 19, 22-28, 32-34, 36, 50, 52, 65, 110-113, 124
Askeriye Fırını 115
avghana 121
Azad [Demirci] 118
Aznif 70
baco 65
Baco 22, 24-27, 47, 52, 63, 65, 113, 119
Bağdat 120
Balıkçılarbaşı 35, 35n, 63, 70, 116
banir 33
Bayzar Baco 47
belindir 122
Benusen 22, 41, 67
beran 122
berx 122
Beyrut 120
billo 55
Bıro [Meyğhanaçi] 116
bi kurtig 17, 18, 32, 67, 111, 115
Birinci Harb-ı Umumi 12, 22, 28, 29, 37, 119
Bitlis 46
boranhane 68
Boy 20
Buğday Pazarı 113
bunbar 55
Cankurtaran 81
Cehu 68
Celal Güzelses 119
cepkesen 117
Cevriye 119
Ceyhan 69
Ceylanpınar 111
Chevrolet 49, 74n
curun 27
çamiç 27
Çardaklı Hamamı 41
Çarşı Fırını 42
çatallastik 22, 41, 67
çavela 80, 80n
Çermik 52
Çırig Çeşmesi 45
Çırig Fırını 15, 42
Çikita muz 50
Çin 125
Çita 20, 89, 90, 97, 99
Çors Odkov Mınara 118
çögen 15
çur 33, 100
dacik 14, 21
dalda 24
dedrag 34
delali 125, 126
Der 11, 11n, 13, 15, 16, 18, 20, 22-28, 32-34, 36, 50, 65, 110-113, 124
Der Baba 21, 21n, 24, 64
Deve Hamamı 65
dığa 126
Dingilhava 19, 41
Dicle 19, 22, 24, 41, 49, 50, 56, 57, 68, 106, 107, 116
Dicle 29n
Dikran 65
Dikran [Demirci] 118
Dikran [Kuyumcu] 119
Dikro [Çulcu] 47, 115
Dinkçiyan [Onnig] 127n
Direkçi Sokak 119
Diyarbakır 11-13, 14n, 16, 17, 28-30, 36-38, 41, 41n, 49, 52, 55, 57, 60-68, 62n, 70, 71, 107, 113, 114, 120, 127, 127n

Diyarbakır Hapishanesi 60	Fransız(ca) 12, 66	Hayg [Çalgıcı] 30
Dört Ayaklı Minare 42, 65, 118	Galata Köprüsü 82	Haydarpaşa Garı 38
<i>du</i> 69	Garabed 29n, 68, 69	Heredan 29, 29n, 66
Dursun [Laz] 82	Garabed [Cüce/Gerc] 22, 24, 25, 37, 52	Hesen [Demirci] 119
Efsel 22	<i>garan</i> 122	Hıno 124
Ege 17	Gâvur Mahallesi 21, 29, 32, 38, 52, 62, 68, 116	Hıristiyanlar 14n
Eğse 30	Gazi Caddesi 116	Hıristiyanlık 62n
Elazığ 13	Gerc Garabed 24	Hıro [Eczacı] 14
<i>elelo</i> 66	Gerenimo 20	Hint Kumaş 125
Elo 28	<i>govend</i> 55	<i>hîrê</i> 69
Embros 82, 82n	Gülizar/Gülüzar 76, 77, 80	Hitler 78
Emin [Satıköylü] 53, 119	Güzelses [Celal] 119	Hollywood 106
Eminönü-Bebek Tramvayı 64	<i>ğar</i> 41, 46	Horopig [Madam] 74
Enzele Çeşmesi 121	Ġhalo 62, 68, 69	<i>hogiç</i> 122
<i>erezkin</i> 24, 24n, 25-27, 113	<i>ghurcık</i> 60	<i>hulk</i> 19
<i>erguk</i> 54	<i>ghurf</i> 52	Hüsrev Paşa Camii 113
Ermeni(ler) 9n, 14, 17, 28, 29, 29n, 35, 37, 38, 42, 52-54, 62, 62n, 63, 65, 67, 68, 70, 85, 107, 116, 118, 119, 123	<i>habes</i> 35, 61, 120, 123, 124, 126, 127	<i>inguyz</i> 34
Ermenice 10, 11, 13, 15, 17, 24n, 28, 30, 33, 34, 36, 46, 58, 62n, 69, 78, 78n, 82n, 89, 90, 92, 94, 95, 110, 126, 127n	<i>haço</i> 123	İbrahim [Meyhaneci] 116
Erzincan 12, 29	Haço [Demirci] 23, 34, 68, 69, 118	İçkale 60
Evlendirme Dairesi 83	Haço [Kuyumcu] 65, 114	İkinci Cihan Harbi 69, 78
Farsça 17	Haço [Marangoz] 115	İncik Baco 52
Fatih Paşa Karakolu 119	Hagop Demirciyan 9n	İncil 11, 110
Fatma Hanım 72	Hagop Mintzuri 9	İngilizce 12, 94n
Ferhat 72	Halil İbrahim 23, 47	<i>irek</i> 69
<i>filla</i> 28, 38, 53, 64, 66	Halep 120	İsa [Hz./Peygamber] 14, 16, 18, 23, 62n, 111, 113
Fırat 9n, 12	Hamit [Manifaturacı/Kel] 115	İsmail [Demirci] 23
<i>fırfırık</i> 125	Hançepek 29, 32, 38, 52, 62, 111, 115, 119	<i>isot</i> 79
	Hanne Dayı [Marangoz] 41	İstanbul 9n, 12-14, 34, 37, 38, 70, 71, 76, 82n, 83
	<i>Harp ve Sulh</i> 80	<i>İstanbul Anıları</i> 9n
	Hatun Baco 65	İzmit 83
	<i>hatz</i> 34	Jamanak 82, 82n
	Havva 106, 107	Jane 20
		Janet 36
		Josef 41
		Jülyet 72

Kadıköy 82, 83	43, 44, 58, 61, 63,	Mirye 70, 119
<i>kafile</i> 29, 68	64, 68, 69, 110, 116,	Moşe 15, 68
<i>kahana</i> 27	118, 122, 125	Müslüman(lık) 14, 21,
Kamışlı 120		28, 64, 122, 123
Karacadağ 35, 61	Lang 81	
Karadeniz 72	<i>lao</i> 47	Nebi Camii 113
Karagözyan Ermeni	<i>lavaş</i> 44, 47	<i>nezere</i> 35, 35n, 119
Yetimhanesi 38	Leyla 72	Nişo [Sobacı] 118
Karaman 121	Leylek 19, 41	Nuri Leflef Kundura
Kasaplar Çarşısı 18,	Los Angeles 120	Cilası 66, 69, 71
18n, 116-118		
Kasparan [Keçel] 63	Maden 13	Ohannes [Meyhaneci]
<i>kastal</i> 41, 51, 119	<i>madid</i> 34	116
Katina 73	Mahmut 117, 121-123	Ojin [Varjuhi] 29, 30,
<i>kavir</i> 122	<i>manç</i> 78, 78n	32
Keldani 14, 41, 42, 115,	Mano 64	On Gözlü Köprü 50
119	Mar Toma Kilisesi 14	Osman [Küfeci] 82
<i>keklen</i> 27, 37, 38, 126	Markirid 126	
<i>kerbize</i> 60	Mardin Kapı(sı) 22, 49	Ömer [Uzun] 82
<i>kerî</i> 122	<i>marhama</i> 38	Özfenerbahçe motoru 83
Kerem 72	Marmara 83	
<i>kevir</i> 118	Marmara Şarabı 111, 112	papaz 64, 79 bkz.
Kevo	Maro 56, 57, 59	Arsen
[Darbukacı/Badanacı]	Marsilya 120	Paris 120
13, 41, 115	<i>mas</i> 17	Paşa Hamamı 41
<i>keyd</i> 34	<i>masî</i> 116	<i>patila</i> 110
Kırkpınar 29n	<i>mast</i> 118	Pırot 14, 14n
<i>kitti</i> 46	<i>maya</i> 13, 15, 55	Pırotğhana 107, 107n
Kızılbaş 42	Macnun 72	Pıruş Baco 22, 24
Kızılderili 20	<i>meftune</i> 55, 112, 114,	Piran 29, 29n
Kızkulesi 83	115, 117, 120, 121,	Protestan 14n, 107n
<i>kibe</i> 55	123-125, 127	
<i>kortig</i> 41, 41n	<i>meg</i> 31, 69	Rehan Baco 119
<i>kullig</i> 41, 60, 65	Melik Ahmet Caddesi	Reş(aş-e) 62
Kumkapı 80	35n, 63, 70	Rışeş 56, 62, 70, 71
Kure Mama 17, 32, 65,	Meran [Demirci] 118	Robert Kolej 12
127	Merheli 19, 41	Roma 64
Kuyumcular Çarşısı	Merkirid [Teğrer] 126	Romeo 72
18n, 116, 118	Mero [Demirci] 14, 119	Rozin [Sümüklü] 63
<i>küçe</i> 30, 35, 41, 51, 55,	Meryem 16	Rum 80
120	<i>mêşin</i> 122	Rumca 74n, 82n
Küpelî 19, 41	Mıntzuri [Hagop] 9	
Kürt(ler) 22, 33, 38,	Miteloğlu 14	Saatli Maarîf Takvimi 89
54, 64, 66, 115, 122	<i>midya</i> 74	Sabro [Nalbant] 119
Kürtçe 15, 17, 36, 38,	Minara Çarnik 118	Sahilbent vapuru 82

Sait 115	Şişli Ermeni Mezarlığı 70	<i>uskura</i> 22, 23, 26, 46
Sarkis 28, 123		Uso [Değirmenci/Kürt] 22, 33, 34, 110
Sarkis [Dişçi] 21	Tabor Dağı 62n	Vahram [Meyhaneci] 80
Saro Nene 65, 70	<i>Tadastan</i> 18, 103	Vanes [Sobacı] 115
Satıköy 49-53, 119	Tahir 72	<i>Vartavar</i> 62n, 71
<i>sê</i> 69	<i>taht</i> 36	Verjin Kuyrig/Abla 65
Senem Nene 69, 112	Tanrı 14-16, 18-23, 28, 32, 33, 43, 50-52, 64, 70, 79, 84-88, 90-100, 102-106, 111-113, 116, 122	<i>Vertever</i> 62
Sevkiyat 67	Tarih Vakfı Yurt Yayınları 9n	Voğıdan 12
Sıke 111, 124	Tarzan 20	Vokto Baco 63
<i>sıtl</i> 45, 118	Taşçılar Kahvesi 35n, 35	
Silivri 76, 77	Tayyare Piyangosu 82	<i>xalo</i> 47
Singer 23	<i>Teğrer</i> 126	Xalo 68
Siverek 28, 67	Telli Odalar 80	
Soğo [Şişko] 111, 113	Tekel 111	Yahudi(ler) 15, 42, 68, 70
Suakar Hamamı 41	<i>tekmük</i> 21	Yahudi Mahallesi 68
Suriye 46, 62, 120	Temizyürek 69	Yedikule marulu 81
Surp Asdvazazin 29n	<i>teşi</i> 110	<i>yek</i> 69
Surp Garabed Yortusu 62n	<i>teşt</i> 39, 42-45, 47, 67	Yemeniciler Çarşısı 116
Surp Giragos Kilisesi 52, 60, 116	<i>tiştîr</i> 122	Yeni Harman 75
Süleyman Nazif	toy 13, 15, 16, 107	<i>yev</i> 69
İlkokulu 16, 23, 32	Tumas [Duvarcı] 115, 119	Yoğurt Pazarı 116, 118
Süryani 14, 42, 115, 118	Tüfekli 60	Yudeo İspanyolca 82n
Süslü 36	Tüme [Topal] 52	Yusuf Dayı 111, 113
	Tüme [Vilenog/Yıkayıcı] 63	<i>yükeri</i> 58
<i>şabig</i> 19	Türk 42	
<i>şakşako</i> 23, 53, 61, 127	Türkçe 9n, 17, 38, 44, 69, 78, 82n, 85	<i>zantari</i> 40
Şalom 82, 82n	Türkiye 82n	Zaven 67
Şam 120		Zaza(ca) 17, 28, 36, 69, 125
Şehir Sineması 20		Zenit Mağazası 116
Şehmuz [Paketçi] 115		Zetina 116
<i>şeleg</i> 67		<i>zingilik</i> 109
Şeyh Matar Camii 42, 116		Zıvart 70
<i>şıbek</i> 60		<i>zopa</i> 21
<i>şir</i> 61		<i>zumzuk</i> 21
Şirin 72	Ulu Cami 14, 121	Zühre 72
Şirket-i Hayriye 82	Urfa 66	
Şişli 38	Urfa Kapısı 63	

İçindekiler

Anadili Serüvenim	9
Allah'ın Ataşı	39
Kan, Kan, Kan!	49
Rışeş	56
Allah..!	72
Elmalı Balayı	84
Anamın Karpuzu	108
Dizin	128

Mıgırdiç Margosyan, İstanbul'a okumak üzere gönderilmeden birkaç ay önce, halasının evinin avlusunda, halası Yeğsa (Mirye Baco) ile (Diyarbakır, 1953)

Türkçe Yayınladıklarımız

Gâvur Mahallesi

Mıgırdiç Margosyan

Söyle Margos Nerelisen?

Mıgırdiç Margosyan

Tespîh Taneleri

Mıgırdiç Margosyan

Zurna

Mıgırdiç Margosyan

Arından Fırat'ın Öte Yanı

Hagop Mintzuri

Atina Tuzun Var mı?

Hagop Mintzuri

Kapandı Kirve Kapıları

Hagop Mintzuri

Balıkçı Sevdası

Yervant Sırmakeşhanlıyan

Güvercinim Harput'ta Kaldı

Hamasdeğ

Memleketini Özleyen Yengeç

Yervant Gobelyan

Babil'den Sonra Yaşayacağız

Ara Güler

Yaşamı Beklerken

Antan Özer

Konuş Halil Bey Konuş

Raffi Kebabcıyan

Seferberlik Türküleriyle Büyüdüm

Kirkor Ceyhan

Atını Nalladı Felek Düştü Peşimize

Kirkor Ceyhan

Kum Saatinde Kumkapı

Jaklin Çelik

Yılanın Yolu

Jaklin Çelik

Öyküler

Krikor Zohrab

Her Yerde Ermeni Var

Vahram Mavyan

İstanbul Yolcuları

Esther Heboyan

Ödlekler Cesurdur

William Saroyan

Yetmiş Bin Süryani

William Saroyan

İnsanlık Komedi

William Saroyan

Paris-Fresno Güncesi 1967-68

William Saroyan

Yüreğim Dağlardadır

Yaşamak Vakti

William Saroyan

Amerika'dan Bitlise William

Saroyan

William Saroyan

Son Ermeni

Peter Najarian

Babam Aşkale'ye Gitmedi

Zaven Biberyan

Yalnızlar

Zaven Biberyan

Vatansız

Jean Kéhayan

Yitik Evin Vârisleri

Vahan Totovents

Yoldaş Pançuni

Yervant Odyan

Özgürlük İki Adım Ötede Değil

Aram Pehlivanian

Geçmiş Zaman Olur ki

Charles Aznavour

Sofranız Şen Olsun

Takuhi Tovmasyan

Karakutu

Ohan

Azınlıkyan

Aret Gıcır

Ben Topik Değilim! Yerevan Güncesi

Aret Gıcır

19 Ocak Öncesine Dönmek

İstiyorum

Aret Gıcır

Kalpler Birleşmez Hatıralarda

Sarkis Paçacı

Ruh Hostesi İle Randevular

Sarkis Paçacı

Adım Agop Memleketim Tokat

Agop Aslanyan

Yaşadığım Kurtuluş

Hüseyin Irmak

Çileli Ağavni

Hraç Norşen

İçimizdeki Kara Delik

Oşin Çilingir

Mitolojik Ermeni Tarihi

Keğam Kerovpyan (İşkol)

Ermeniler ve Modernite

Boğos Levon Zekiyan

Ermeni Kültürü ve Modernleşme

Anahide Ter Minassian

Şark'ta Toplumsal ve Dinsel Hayat

K. H. Basmacıyan

Türkiye'de Balık ve Balıkçılık

Karekin Deveciyan

Ermeni Kaynaklarından

Tarihe Katkılar (4 cilt)

Kevork Pamukciyan

Bir Adalet Feryadı

Beş Ermeni Feminist Yazar

der.: L. Ekmekçioğlu - M. Bilal

Balkan Savaşı

Aram Andonyan

Ermenilerin Tarihi

René Grousset

Ermeni Anayasası'nın Doğuşu

Vartan Artinian

Ermeniler ve İttihat ve Terakki

A. Avagyan - G. F. Minassian

1914 Öncesi Ermeni Köy Hayatı

M. K. Matossian - S. H. Villa

Uluslararası Üne Sahip

Sivashlı Aziz Vlas

Arman Çuhacıyan

Karnik Garmiryan

Hayatı ve Eserleri

İzi Kalır Hatıraların

Mayda Saris

Baba ve Oğul Adına

Vahe Berberian

Işıkları Ben Söndürürüm

Zoya Pirzad

Benim Gönlüm Gümüş

Karin Karakaşlı

Türk-Ermeni Sorunu

Bibliyografyası

Candan Badem

Bir Özgürlük Tutsağı: Manuşyan

Melinée Manouchian

Stüdyo Osep

Tayfun Serttaş

Aşçının Kitabı

Boğos Piranyan

Ermeni Gümüş Ustaları

Osep Tokat

Պիլեթիմիզ Իսթանպուլա Քեսիլի

**Ստանպուլի Տոմսակ
Վիճակեցաւ Մեզի**

պարմուաճք, թրքերէն

գրող՝

Մկրտիչ Մարկոսեան

7րդ պալագրութիւն
Ապրիլ 2010, Ստանպուլ

Biletimiz İstanbul'a Kesildi

**To İstanbul were Issued
our Tickets**

short stories, Turkish

author

Mıgırdiç Margosyan

7th edition
Nisan 2010, Istanbul

FOTOĞRAF: ARA GÜLER

MIGIRDİÇ MARGOSYAN

Diyarbakır'da, Hançepek'te, Gâvur Mahallesi'nde başlayan, ancak benim fikrim dahi alınmadan, alelacele, sadece ve sadece anadilimi öğrenmem için İstanbul'a postalanmamın ardından, geriye kalan yaşamımı, benim hiç de hayal edemeyeceğim şekilde etkileyen o anın, o yolculuğun gerisinde bıraktığım Türkçe "gâvur!", Kürtçe "filla!" sözcüğü, daha İstanbul'a ayak basar basmaz götürülüp yerleştirildiğimiz Şişli'deki Karagözyan Ermeni Yetimhanesi'ndeki Ermeni çocukların ağzında bu kez alaylı şu cümleye dönüşmüştü:

**"Koşuuun! Koşuuun!
Anadolu'dan Kürtler gelmiş..!"**

ISBN978-975-7265-13-9

9 789757 265139